

Hur mår du jour- eller familjehem?

En enkätundersökning hösten 2020

Ansvarig för undersökningen och huvudförfattare

Sara Göransson
Familjehem och Fil. Dr i psykologi,
sara@l4h.se
070-686 2005

Medförfattare

Kathrin Dohse
Eva Hallgren
Leonard Ngaosuvan

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	2
Sammanfattning.....	5
Avslutande reflektioner	8
Social hållbarhet i Socialtjänsten	8
Inledning	12
Om uppdraget som familjehem.....	12
Forskning om familjehemsuppdragets utmaningar saknas.....	13
Det är brist på familjehem	13
Uppföljningar av familjehemsvården är viktig.....	14
Läsanvisning	15
Tabellbilaga	15
Metod.....	16
Bakgrundsinformation – de som svarade	16
Särskilda analyser.....	17
Metoddiskussion.....	17
De öppna svaren	18
Resultat	19
1. Livet som jour- eller familjehem	19
Drivkrafter i uppdraget för familjehem	19
Bilden som framträder i de öppna svaren	20
Drivkrafter att vara jourhem.....	21
Drivkrafter – de öppna svaren	22
Jourhemsuppdrag blir familjehemsuppdrag.....	23
Utmaningar i uppdraget.....	23
Öppna svaren.....	24
Tankar om ekonomi	25
Öppna svar på frågorna om ekonomi	29
Tankar om vårdnadsöverflytt.....	30
Öppna svar - vårdnadsöverflytt	32
2. Det placerade barnet i fokus.....	33

Vård- och genomförandeplan	33
Familjehemmets roll och uppdrag kopplat till målen i vård- och genomförandeplanen	34
Öppna svar	36
Barnens eventuella särskilda behov	37
Umgänge	39
Umgängesbegränsning.....	42
Öppna svar	43
Stöd för att barnet skulle kunna bo kvar hos vårdnadshavare.....	45
Öppna svar	46
Hemflytt	47
Familjehemmets tankar om var barnet har sitt hjärta	49
Öppna svar	49
3. Samarbete med uppdragsgivaren.....	50
Kommunikation med uppdragsgivaren.....	50
Tas familjehemmets perspektiv och återkoppling tillvara?	51
Inflytande	52
Tillgänglighet	52
Förståelse för processen	53
Öppna svar	54
Stöd från Socialtjänsten eller det konsulentstödda företaget.....	55
Tveksamma påtryckningar	58
Mer om subtila signaler från socialtjänsten eller företaget	59
Effektivt användande av resurser	60
Öppna svar	61
Beskriv gärna vad du tycker att socialtjänsten gör bra.....	63
4. Omplaceringar i familjehem	63
Komplettering från de öppna svaren	65
Mer om avtal som har sagts upp	66
Omplaceringar och barnets bästa – familjehemmets uppfattning.....	67
Förutsättningar vid omplaceringen	68
Kom barnet till tals?.....	69
Hur går överlämningen vid omplaceringen till?.....	71
Känslor vid omplaceringar	72

Omplaceringar skapar oro	72
Kontakt efter omplacering	73
Krisstöd	73
Anmälan till IVO och JO.....	74
Öppna svar kopplat till frågan om anmälan.....	76
5. Hur mår och trivs du jour- och familjehem?.....	76
Hälsa.....	77
Bemötande och nöjdhet	77
Vad är då viktigt för ett familjehem?	78
Författarpresentation	80

Sammanfattning

Att vara Familjehem är utmanande på många sätt. Att ta emot en person i hemmet och inkludera det i familjelivet kan vara svårt. Det är ett tredelat föräldraskap och samarbete och stöd från uppdragsgivaren är väsentligt. En ganska stor grupp (50 %) svarar också stämmer inte alls i påståendet "Kontakten med Socialtjänsten tar mycket energi" men 26 % svarar också att det stämmer precis. Den kontakten behöver ge energi och vara ett stöd. Som familjehem kan man också behöva **stöd** i relation till sjukvård, skola och man kan behöva rådfråga någon om det uppstår något akut. Majoriteten *tycker* att de får stöd men nära hälften *tycker inte* att de får det. 55 % svarar också att de inte eller endast till viss del får handledning när de behöver och 51 % svarar också att det *inte* är lätt att få stöd i frågor som rör den placerade och 50 % får inte stöd eller endast till liten del, när de tar upp frågor kring den placerade (se figur 34). Det är ganska stor skillnad mellan kommunen som uppdragsgivare och det konsulentstödda företaget. Det är en betydligt högre andel som exempelvis kan rådfråga någon om det uppstår något akut bland dem som har ett företag som uppdragsgivare (94 % jämfört med 52 % bland dem som har kommunen).

28 % svarar också att man varit med om att en placering flyttats med så kort varsel att det skapat **ekonomiska problem**. En del Familjehem *är* ekonomiskt beroende av den inkomst som de placerade barnen ger – rätt eller fel – och när avtal då sägs upp med kort varsel kan det bli problem. 24 % känner sig inte alls trygga med avtalet de har med sin uppdragsgivare och endast 15 % svarar att de är mycket trygga med det. Det kan handla om att omkostnader inte täcker faktiska kostnader och som frågan "Är det tydligt i avtalet vad som gäller om den placerade orsakar skada på egen eller annans egendom" antyder kan det också handla om att den placerade har ett utåtagerande som orsakar skador i hemmet som inte ersätts av vare sig Socialtjänst eller försäkringsbolag. Denna osäkerhet skapar också otrygghet kring avtalet.

En liten andel, 16 % har också haft problem att få lån pga uppdraget som familjehem.

Placerade barn ska ha en **vård- och genomförandeplan** och familjehemmet har en viktig roll att jobba för att målen i den ska nås. 15 % svarar dock att de inte känner till om det finns en vård- och genomförandeplan och 13 % att de inte vet. 41 % svarar att uppdragsgivaren inte gått igenom den med familjehemmet. 39 % svarar också att de inte är delaktiga när den uppdateras och 22 % vet inte om de är det. Endast 38 % svarar "Ja, mycket" på frågan om man anser att uppdragsgivaren ser familjehemmet som en viktig resurs i att nå målen i vård- och genomförandeplanen. 79 % av familjehemmen anser själva att de är en viktig resurs i att nå målen i vård- och genomförandeplanen.

Enligt lagen är målet att barnen ska få återförenas med sina föräldrar när det är möjligt, men trots det svarar 70 % av familjehemmen att de fått höra att placeringen är en trolig uppväxtplacering.

Omplaceringar är något som kan vara svårt för både familjehemmet och den placerade. Att avtalet sägs upp kan bero på olika saker som att avtalet sägs upp av familjehemmet för att det inte fungerar, men det kan också vara uppdragsgivaren som säger upp avtalet av ibland oklara skäl. 85 % svarar hur som att man anser att omplaceringen var skadlig för barnet, 54 % svarar "nej inte alls" på frågan om man anser att omplaceringen var bra för barnet, 62 % anser inte alls att barnets bästa var i fokus vid omplaceringen och lika hög andel menar att barnets behov av trygghet och stabilitet inte var i fokus. 41 % svarar att skälen för omplaceringen som angavs *inte alls* var trovärdiga och 26 % fick *inte alls* svar på varför barnet

omplacerades (vilket kan vara viktigt för att kunna gå vidare) (se figur 41). 82 % svarar att psykolog *inte* utredde konsekvenser av omplaceringarna och 7 % vet inte om detta skedde. 54 % svarar att barnet inte alls kom till tals vid omplaceringen.

Ett citat från undersökningen får belysa hur livet som familjehem kan vara:

”Fick en tjej, 6 månader gammal, som fick lov att flytta hem vid 3 års ålder. Hon hade ingen talan trots att hon visade tydligt att hon inte ville flytta eller lämna oss i familjehemmet. Hon kallade oss mamma och pappa. Jag var tvungen att lämna bort en gråtande flicka till sina föräldrar trots att hon hela tiden sa att hon inte ville åka. Hon hade ingen talan och inte jag heller som familjehem trots att jag påpekade flickans mående och ledsamhet. LVU övergick till frivillig placering efter en snabb inskolning till vårdnadshavare. Det övergick till ett kontaktuppdrag. Sista gången hon var hos mig var hon förtvivlad och ville inte åka till vårdnadshavare efter en helg hos oss. ”Jag saknar inte dem, mamma!” sa hon till mig, ”Jag vill inte åka mamma!”. Hon grät och stretade emot. Jag fick bära ut henne i bilen gråtandes. I bilen satt hon och skrek, slog sitt gosdjur, hon gjorde allt som stod i hennes makt för att visa mig att hon inte ville åka till vårdnadshavarna. Jag frågade henne varför hon inte ville till dem.

”De slår mig!” sade hon. Jag var helt stel och ledsen. Jag var tvungen att släppa av henne hos mamman. Hon slog sin mamma och försökte få ut mamman ur bilen då hon hade satt sig bredvid henne när vi parkerat. Hon knäppte lös sig och lutade sig fram mot mig i förarsätet. Jag var tvungen att dra ur henne ur bilen och sade: ”Älskling vi ses om 3 veckor igen!” Men så vart det inte. Jag har anmälningsplikt, så jag berättade för Soc om vad flickan sagt och hur ledsen hon var. Då sade vårdnadshavarna upp vårt kontaktuppdrag med vår lilla tjej. Vi fick inte prata med henne på telefon eller träffas för att säga hejdå för föräldrarna. Vi var hennes familj från 6 månader till 3 års ålder och hon kallade oss mamma och pappa. Hon fick inte välja vad hon ville trots att hon visade det tydligt. Hon fick inte heller välja om hon ville prata eller träffa oss för ett sista farväl. Det beslutade föräldrarna helt och hållet. Det var föräldrarnas känslor som gick före deras dotters välmående. Vilket är helt vansinnigt. Är jätteledsen och skäms att vi var tvungna att svika ett barn på detta sätt. Det är inget jag ville vara del av.”

83 % svarar att de inte erbjöds **kristöd** efter omplaceringen och 65 % svarar också att man som familjehem mådde mycket eller ganska dåligt i samband med omplaceringen (se figur 48). Det är ibland oerhört höga emotionella krav på familjehem. Att då inte alltid förstå varför omplaceringen ägde rum gör det förstås extra svårt.

Det finns förbättringspotential när det gäller **information och kommunikation** med uppdragsgivaren. 30 % svarar att de inte alls får tillräcklig information från uppdragsgivaren, 32 % att de får det till liten del. 44 % svarar nej eller endast till liten del på påståendet att kommunikationen är god, 21 % svarar att det inte alls är lätt att ta upp saker med uppdragsgivaren, 26 % att det är det till liten del. Ungefär 50 % upplever inte heller eller endast till viss del att uppdragsgivaren ses som en *värdefull informant* trots att Familjehemmet har många timmar tillsammans med den placerade och även ofta träffar föräldrarna mycket vid umgängen (se figur 30).

Nära 50 % är inte särskilt nöjda med hur lätt det är att nå uppdragsgivaren och tycker inte heller att man får svar i rimlig tid när man kontaktar uppdragsgivaren (se figur 31).

En ganska stor grupp svarar också att de fått diverse mycket **tvexamma signaler** från sin uppdragsgivare. 40 % har i hög eller mycket hög grad upplevt att Socialtjänsten/företaget insinuerat att ”du ska vara lojal” för att samarbetet ska fortsätta, 32 % har i hög eller mycket hög grad upplevt hot om

omplacering vid visst agerande, 31 % har i hög eller mycket hög grad upplevt hot om repressalier för sitt agerande, 27 % har i hög eller mycket hög grad varit med om att socialtjänsten/företaget uttryckligen bett familjehemmet "backa"/sluta engagera sig mm för att få fortsätta uppdraget (se figur 36).

Det finns stora **utvecklingsmöjligheter**.

”Vi ser fram emot att få hjälp att bli bättre” sa Anders Tegnell enligt en artikel i DN¹ då Coronakommissionen skulle ge sin slutrapport. Vi hoppas att Socialtjänst, företag och familjehem också ser fram emot att få hjälp att bli bättre. Vi kan alla utvecklas i våra roller och uppdrag.

Undersökningen pekar på en rad olika utvecklingsområden utifrån familjehemmets perspektiv. Det finns andra viktiga perspektiv som behöver belysas mer, såsom vårdnadshavarnas, barnens och även Socialtjänstens och företagens perspektiv. Rapporteringen de senaste åren, både i media och utifrån forskning, pekar dock på att det behövs ett omfattande utvecklingsarbete i en viktig del av välfärden.

Vi hoppas att den här undersökningen kan bidra på något sätt i detta arbete.

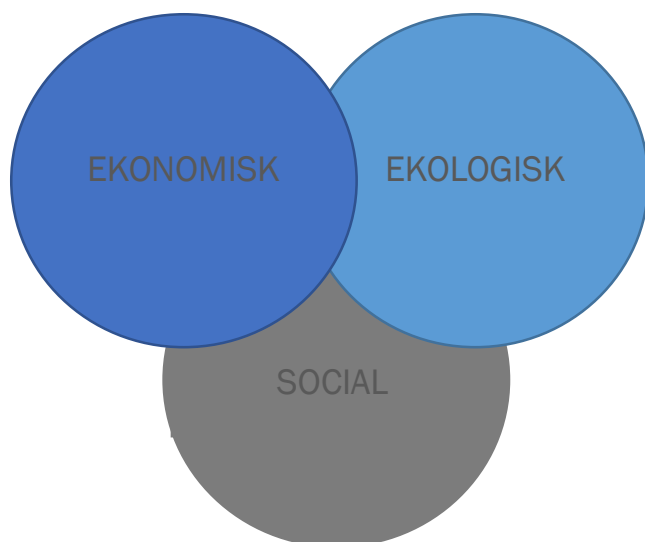
¹ <https://www.dn.se/sverige/tegnell-om-kritiken-vi-ser-fram-emot-att-bli-bättre/>

Avslutande reflektioner

Vi vill lyfta fram en ledstjärna i både familjehemmens och Socialtjänstens arbete. Att jobba för social hållbarhet.

Social hållbarhet i Socialtjänsten

Social hållbarhet kan betyda många olika saker i olika sammanhang. Ända sedan 2009 då jag gick fram med min avhandling om förändring och rörlighet i arbetslivet² och hur det kan göras med respekt och omsorg för människors hälsa har begreppet dock intresserat mig. Då fokuserade jag på social hållbarhet i arbetslivet, som uppnås genom utvecklingsmöjligheter för medarbetare och chefer, varsamma förändringar där människor är delaktiga, tillit och en god arbetsmiljö i stort med mera.

Figur 1. Social hållbarhet är grundläggande för både samhällen och delar av dem, och bidrar till både ekonomisk och ekologisk hållbarhet.

Social hållbarhet kan inspirera även i det här sammanhanget. Forskaren Karl-Henrik Robèrt³ har formulerat ett antal principer för att bygga social hållbarhet som vi berör här nedan. Hållbarhet kan även handla om ekonomisk och ekologisk/miljömässig hållbarhet. Dessa aspekter av hållbarhet är självklart också relevanta och viktiga. Fokus här är dock på den sociala hållbarheten.

² <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:275363/FULLTEXT01.pdf>

³ <https://www.dn.se/ekonomi/fem-grundprinciper-for-social-hallbarhet/>

Det finns några grundläggande komponenter som behövs för att en grupp, en organisation eller ett samhälle ska bli socialt hållbart. Dessa principer appliceras ofta på större sammanhang men är användbara även i exempelvis Socialtjänstens arbete. En viktig del i vår demokrati och vårt samhälle är fungerande välfärdstjänster som bidrar till social hållbarhet. Om mindre enheter *inte* gör det kommer samhället i sin helhet inte heller vara socialt hållbara.

En viktig grundkomponent för att bygga social hållbarhet är **tillit**. På en övergripande nivå handlar det om att ha tillit till samhället eller den lite mindre enheten, som i det här fallet Socialtjänsten, och makten som representerar det. Det vill säga också nämndens arbete, Förvaltningsrätten, Kammar-rätten och alla som är involverade i dessa processer.

Tillit behöver finnas både inom systemet och i relation till viktiga intressenter. Viktiga intressenter för Socialtjänsten är vårdnadshavare, barnen, familjehemmen med flera. En förutsättning för tillit är att beslut och handlingar bidrar till hälsa och utveckling hos intressenterna på kort och lång sikt, att känslan över tid är att de vill väl, att alla intressenter *har* inflytande och kan vara delaktiga. För att det ska vara möjligt behöver alla förstå de kriterier som ligger till grund för olika beslut, att underlagen är tydliga, att informationsinhämtningen tål att granskas och att processer är schyssta. Mer om detta nedan.

Det finns ett antal grundprinciper som behöver vara uppfyllda för att den sociala hållbarheten ska kunna bibehållas och stärkas. En sådan grundprincip är **hälsa och välbefinnande**. Alla i systemet behöver uppleva att de som har makt, fattar beslut eller bidrar till underlag och bedömningar bidrar till hälsa. Det gäller förstås alla inblandade. Processer och bedömningar, bemötande och kommunikation – ja, allt relaterat till Socialtjänstens och privata uppdragsgivares arbete ska bidra till hälsa och välbefinnande. Fokus är förstås i första hand på barnen och att Socialtjänstens insatser ska bidra till barnens hälsa. Nyttan med placeringar behöver klart överväga risker för ohälsa.

Vi vet idag att placerade barn har en sämre psykisk hälsa, och att skolgången är mer problematisk än för barn som inte placeras. Det är förstås oerhört svårt att helt förstå dessa samband men ett uppbrott från sin familj innebär för de allra flesta barn ett svårt trauma. Riskerna med det behöver vägas in i de åtgärder Socialtjänsten vidtar.

Den första frågan bör alltid vara om och hur förebyggande åtgärder och stödåtgärder kanske kan användas för att undvika ett uppbrott från ursprungsfamiljen. Det är inte bara barnets hälsa och välbefinnande som ska vara i fokus. Vårdnadshavare behöver också erbjudas stöd för att ha förutsättningar att må bra. Om ett omhändertagande är nödvändigt innebär det ofta ett stort trauma även för vårdnadshavarna och stort psykiskt lidande. Hur kan samhället för det första förebygga att detta händer? Och om det ändå händer stötta dessa människor så att de orkar leva ett självständigt liv med så god hälsa som möjligt?

Även familjehemmen och jourhemmen – som är i fokus i denna rapport – behöver också mötas av en Socialtjänst, eller en uppdragsgivare som bidrar till hälsa och välbefinnande. Rapporten ger en del svar på vad som behöver bli bättre. Det är inte möjligt att ägna sig åt tveksamma påtryckningar, bristande stöd, oklara underlag för beslut, bristande kommunikation och samtidigt bidra till hälsa. Ett viktigt fokus ska vara på hur alla inblandade på kort och lång sikt kan bidra till ökad hälsa hos alla intressenter. Om detta inte sker har vi inte "vunnit" något.

För att Socialtjänsten ska kunna bidra till hälsa och välbefinnande för viktiga intressenter behöver de själva också ha förutsättningar till hälsa. Vi vet att arbetsmiljön i Socialtjänsten får socialsekreterare att lämna yrket i ganska hög grad och att sjukskrivningar är höga jämfört med en del andra yrkesgrupper. Det är oerhört komplext och vi tror att det behövs en stor förändring av hela systemet, och även av utbildningen för Socialsekreterare.

En annan ytterst viktig grundprincip för att uppnå social hållbarhet är **inflytande och delaktighet**. Om människor upplever att deras tankar och idéer är viktiga och att de som har makt lyssnar på dem och tar till sig dem blir systemet mer socialt hållbart. Även denna princip är starkt tillämplig på Socialtjänstens arbete gentemot vårdnadshavare, barnen och familje- och jourhemmen. Här vill vi att familjehem får kännedom om processer som berör dem, är delaktiga i vården av barnet genom att involveras i exempelvis vård- och genomförandeplan. Familjehemmen har enormt mycket information om både barn och vårdnadshavare och det borde vara en självklarhet att denna information tas tillvara och betraktas som värdefull. När det gäller umgänge är självklart barnets behov i fokus men familjehemmen behöver också ges förutsättningar att kunna planera sin fritid, få rimlig ersättning för långa och tidsödande resor till umgängen. Det finns familjer som får tillbringa en hel dag för ett umgänge långt borta. Ibland flera gånger varje månad. Milersättning och den tid det tar kompenseras inte. Viktigt i relation till detta är också andra barn som finns i familjehemmet, vare sig det är biologiska eller familjehemsplacerade. De behöver också ha en stimulerande fritid och närvarande familjehemsföräldrar där umgänget tar på familjens gemensamma tid. Familjehemmen behöver få möjlighet till inflytande över hur umgänget planeras utifrån hela familjehemmets situation. För föräldrar till de placerade barnen är det av yttersta vikt att få en tydlig bild av vad som behövs för att jobba hem barnet eller barnen, att få fortsätta vara delaktig i beslut som rör barnet och att få vara delaktig i val av familjehem. Allt som kan göras för att stärka föräldrarna i en svår situation ska göras.

En viktig princip för att bygga social hållbarhet är också att människor behöver ges möjlighet att **växa och utvecklas** utifrån sina förutsättningar. Ett system som möjliggör det kommer vara mer socialt hållbart medan system där människor hindras från detta inte kommer vara det. På nationell nivå kan det exempelvis handla om att möjliggöra studier, olika former av bidrag för att underlätta studier och överlevnad. I Socialtjänstens arbete kan det handla om att se människors resurser och bygga på dem, att underlätta för familjehem som vill utvecklas i sin roll, att stödja de placerade barnen genom projekt som SkolFam som stödjer barnen i skolarbetet. För vårdnadshavare kan det vara att i det förebyggande arbetet verkligen uppmärksamma människors resurser och förmågor istället för att fokusera på och "leverera" underlag som visar på brister i föräldraförmågan. Om det finns tillit till att Socialtjänsten vill väl kommer fler vårdnadshavare också vilja ta del av föräldrautbildningar och andra förebyggande insatser för att utvecklas i sin föräldraroll.

En annan grundprincip för social hållbarhet är **rättvisa och opartiska kriterier**. Denna princip är central på många olika sätt. Alla föräldrar som bor i Sverige behöver förstå hur vi i Sverige ser på föräldraskap, vad vi anser vara ett tillräckligt gott föräldraskap och vilka kriterier som gäller om en orosanmälan föranleder en utredning. Det ska finnas tydliga kriterier för vad som anses motivera frivilliga placeringar och ofrivilliga inom ramen för LVU. Oavsett vilken kommun en vårdnadshavare och ett barn bor i ska alla inblandade känna sig säkra på hur bedömningar görs och vilka kriterier som ligger till grund för olika beslut. Och oavsett vilken handläggare du får ska du kunna känna dig säker på att information samlas in på samma sätt, värderas på samma sätt utifrån samma rättvisa och opartiska kriterier som andra handläggare på enheten och i resten av landet. Procedurerna vid olika processer ska också vara

likvärdiga. Det ska helst upplevas på ungefär samma sätt i alla kommuner och oavsett handläggare. Det gör systemet mer socialt hållbart. Om kriterier inte är opartiska, om processer inte är rättvisa och utfallen varierar kommer tilliten minska och den sociala hållbarheten i systemet hotas. Resultatet av denna bristande tillit som delvis kommer ur okända och orättvisa kriterier är det vi ser i Sverige idag. Under februari 2022 har demonstrationer ägt rum. I Göteborg samlades ca 500 personer för att protestera mot Socialtjänstens kidnappning av barn. Hade det hänt om alla känt till vad som gäller i Sverige och känt sig säkra på att Socialtjänsten vill väl, dvs att de haft tillit till Socialtjänsten, och att det funnits kända och rättvisa kriterier? Vi tror inte det.

En för familjehemmen viktig fråga relaterat till rättvisa och opartiska kriterier – dock inte alls i paritet med vårdnadshavare som upplever att deras barn omhändertas på oklara grunder – är frågan hur arvode och omkostnader bestäms. Det finns rekommendationer från SKR men där det också tydligt framgår att barnens eventuella särskilda behov ska vägas in. Familjehem upplever sig ibland utnyttjade. Omkostnaderna räcker inte alls till umgängesresor, fritidsaktiviteter och resor till dessa, mobil, kläder, mat, slitage mm. Alla förstår inte hur arvodet sätts och förstår inte att det kan finnas möjlighet att påverka det. Några tydliga kriterier presenteras inte och en känsla hos familjehemmen kan vara att man spelar på den känslomässiga anknytningen som uppstår. Glädjen över att få ta emot ett barn överväger i stunden viljan att "bråka" om ett avtal, och när vardagen kommer i kapp kan subtila hot om uppsägning av avtalet göra att man väljer att inte ta upp avtalsfrågan. Konsekvensen blir att en del familjehem antingen får leva ett annat liv än innan placeringen togs emot eller att familjehemmet själva får stå för kostnaderna. Människor gör gärna mycket ideellt men uppdrag som familjehem har inte en ideell bas och det finns riktlinjer. Förväntan är då att dessa följs.

Det behöver också finnas möjligheter att skapa och bygga "mening" i ett socialt hållbart system. Meningsskapande kan byggas både genom en fin kommunikation, ett fint bemötande och genom aktiviteter för såväl familjehemsföräldrar, de placerade barnen och för vårdnadshavarna. Hur kan Socialtjänsten bidra till att skapa mening för vårdnadshavare som fått sina barn omhändertagna? Hur kan livet gå vidare när något sådant händer? Hur kan de placerade barnen få hjälp att skapa mening i en värld som slagits sönder? Socialtjänsten behöver ta ett större ansvar för beslut och handlingar och dess konsekvenser.

Den sociala hållbarheten behöver värnas i stort och smått. Det är en grund i vårt samhälle. Vi hoppas att ovan resonemang och rapporten i sin helhet kan bidra till ett nödvändigt utvecklings- och förändringsarbete inom såväl Socialtjänsten som Förvaltningsrätt, Kammarrätt, styrande och uppföljande myndigheter (avser framförallt Socialstyrelsen och IVO) samt utbildningsväsende.

Tillsammans kan vi åstadkomma något socialt hållbart.

Inledning

Under hösten 2020 genomfördes en undersökning som riktade sig till jour- och familjehem.

Undersökningen har genomförts helt ideellt. Ansvarig är Sara Göransson, fil. Dr i psykologi, som arbetat med undersökningar i många år. Pga det omfattande materialet och den ideella basen har inte svaren analyserats i den grad som det finns potential till. Vi välkomnar därför finansiering eller erbjuder data till studenter eller forskare som vill analysera data ytterligare.

Vår förhoppning är att resultaten ska ge inspiration till vidare forskning och bidra till att ytterligare sätta ljus på de utvecklingsområden som finns inom Socialtjänsten på många håll i Sverige. Det är en oerhört viktig del av vår välfärd och en verksamhet som behöver fungera rättssäkert och med ett stort fokus på barnets bästa. För att familjehemsvården ska fungera behöver också villkoren för familjehem och även processer runt familjehemmet ses över. Även om alla familjehem är djupt engagerade i barns bästa behöver vi som familjehem också ha villkor och förutsättningar som gör det möjligt att göra ett bra uppdrag, och få ett bemötande som stärker och stöttar. Som familjehem behöver vi kunna ha en fungerande dialog med både Socialtjänst och vårdnadshavare, och få stöd i detta. Allt för att barnet ska ha bästa möjliga förutsättningar att utvecklas.

Om uppdraget som familjehem

En viktig del av vår välfärd är samhällets insatser för barn och föräldrar som behöver stöd. Det kan vara barn som far illa i sina ursprungliga familjer eller barn som förlorar sina vårdnadshavare i olyckor. Under 2019 erhöll 31 100 barn och unga någon gång en heldygninsats och/eller en öppenvårdsinsats via Sol eller LVU. Det är knappt 7800 färre än 2018. Ungefär hälften av dessa barn är placerade i familjehem. Det betyder att ungefär 15 550 barn är placerade i familjehem. En del familjehem har flera placerade barn så hur många familjehem som finns känner vi inte till. En uppskattning är dock att det finns ca 10 000 familjehem. Detta kan jämföras med att det finns ca 2000 HVB-hem och att antal kontaktpersoner och kontaktfamiljer minskat och nu är färre än 20 000.

En rekommendation är att barn i första hand ska placeras i sitt nätverk. Detta stärks av en rapport från SBU som kunde konstatera att barn som placeras hos anhöriga verkar må bättre än barn som placeras i vanliga familjehem⁴. Detta är förstås inte alltid möjligt men bör vara ett förstahandsalternativ om det är möjligt.

Familjehem får ekonomisk ersättning för sitt uppdrag i form av ett arvode och en omkostnadsersättning. Det är alltså inget anställningsförfarande där Socialnämnden har något arbetsgivaransvar. Det finns därför heller inte något fackförbund som bevakar familjehemmens frågor utan endast intresseföreningar som stöd för familjehem. Intresseföreningarna får ofta svara på remisser när beslut ska fattas som rör familjehem. Det finns även diverse grupper i sociala medier som har familjehem som fokus. Där kan familjehem få stöd i ekonomiska frågor, avtalsfrågor, tips och råd för hur olika situationer

⁴ <https://www.sbu.se/sv/publikationer/sbu-kommentar/placering-i-slaktinghem-respektive-vanliga-familjehem--vad-gynnar-barnen/>

kan hanteras och även känslomässigt stöd i svåra situationer. I dessa forum annonserades denna undersökning.

Det händer då och då i dessa forum att vi får höra om svåra processer både med de placerade barnen och Socialtjänsten. Stödet i gruppen är viktigt för många. Relationen till socialtjänsten eller det konsulentstödda företaget är inte helt enkel. Samtidigt som du som familjehem vill göra ett bra jobb och finnas till för barnet är det också utmanande att balansera barn och föräldrar som kan utmana, samt även balansera Socialtjänstens eller det konsulentstödda företags krav och bemötande.

Forskning om familjehemsuppdragets utmaningar saknas

Det saknas fortfarande mycket forskning kring familjehem och kring placerade barn. Martin Bergström, forskare vid Lunds universitet, menar exempelvis att det behövs mer forskning kring utredningar, utbildningar och insatser som görs för barn och familjehem. Han har tillsammans med några andra forskare tittat på 18 insatser och konstaterat att bara tre utav dessa hade tillräckligt vetenskapligt stöd. Martin Bergström poängterar att det egentligen inte finns något vetenskapligt stöd för de metoder som används idag⁵.

Det finns alltså väldigt lite forskning relaterade till familjehemsuppdragets utmaningar, men det finns några kandidatuppsatser vi kan hämta kunskaper från⁶. En uppsats kom exempelvis fram till att en av de främsta framgångsfaktorerna är ett fungerande samarbete med socialtjänsten som inkluderar stöttning och regelbunden kontakt. Man pratar ofta om det tredelade föräldraskapet där vårdnadshavarna och samspelet med dem är mycket centralt för att familjehemsuppdraget ska fungera bra. Samtidigt visade sig nämnda framgångsfaktorer utgöra de största hindren för en lyckad placering: utebliven stöttning från socialtjänsten och en icke-fungerande – ibland till och med konfliktfylld – kontakt med föräldrarna nämns som en viktig anledning varför många familjehem väljer att avsluta sitt uppdrag.

Det är brist på familjehem

Socialtjänsten annonserar ofta efter familjehem och signalerna som medborgare möter är att det råder brist på familjehem. De villkor familjehem har och det bemötande de får är avgörande för hur familjehemmen pratar om sitt uppdrag. Det i sin tur bidrar förstås till att skapa en bild av hur det är att vara familjehem. När vi som familjehem råkar ut för slitsamma omplaceringar där vi inte kan se fokuset på barnets bästa, eller när vi inte får det stöd som behövs i ett utmanande uppdrag bidrar familjehemmen förstås till att skapa en bild av uppdraget som familjehem som inte är positiv. Media stärker denna bild. Och det är en svår del av uppdraget som är viktig att belysa. Det gör det dock förstås inte lättare att rekrytera och utreda familjehem⁷

⁵ <https://www.familjehemmet.se/artiklar/mer-forskning-kring-insatser-till-placerade-behoevs/>

⁶ Se exempelvis: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1106381/FULLTEXT01.pdf>
<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1318203&fileId=1318204>

⁷ https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/21890/1/gupea_2077_21890_1.pdf

Uppföljningar av familjehemsvården är viktig

En viktig del i arbetet för att utveckla den sociala barn- och ungdomsvården är att få till stånd en bättre uppföljning av insatserna. Detta av flera skäl. Ett är att det är viktigt för barnet eller ungdomen, ett annat är att det är bara genom att följa upp olika insatser vi kan lära vilka insatser som fungerar bäst. Ytterligare ett skäl är att en bättre uppföljning kan bidra till en utveckling av det professionella sociala arbetet med utsatta barn och ungdomar. Detta har också utgjort utgångspunkter för Susanne Marklunds arbete med att ta fram en uppföljningsmodell för familjehemsplaceringar⁸.

Vi kan konstatera att forskningen kring familjehem och uppdraget som familjehem är väldigt begränsad och vi ser ett stort behov av att initiera forskning inom området.

Läsanvisning

Här beskrivs innehållet i de olika kapitlen övergripande och kan fungera både som en läsanvisning för den som vill fördjupa sig och som en sammanfattning.

Kapitel 1 – här redovisar vi svar på frågor som handlar om livet som jour- eller familjehem. Vilka drivkrafter man har för att ta sig an uppdraget, vilka utmaningar som finns där och även tankar om ekonomi och vårdnadsöverflytt.

Kapitel 2 – här är fokus på det placerade barnet, om det finns en vård- och genomförandeplan, vilken roll familjehemmet anses ha i relation till denna, frågor om umgänge och planer för eventuell hemflytt.

Kapitel 3 – här beskrivs samarbetet med uppdragsgivaren. Vi fick in svar både från de som har uppdraget direkt gentemot en kommun och de som har det gentemot ett företag. Familjehemmen fick svara på hur man upplevde kommunikationen med uppdragsgivaren, hur man upplever att familjehemmets perspektiv och återkoppling tas tillvara, vilket inflytande man har. Det ingick också frågor om hur tillgänglig uppdragsgivaren är i krissituationer och för frågor, om man förstår den process man är en del av och vilket stöd man får.

Ett tema som uppmärksammats i grupper i sociala medier är att familjehem ibland upplever att uppdragsgivaren använder sig av mycket tveksamma påtryckningar i samtal om avtal och ersättning för uppdraget. Några frågor kring detta ingick också i enkäten.

Familjehemmet fick också beskriva vad man upplever att Socialtjänsten gör bra.

Kapitel 4 – här belyser vi särskilt omplaceringar. Det kan vara både för att familjehemmet säger upp avtalet och för att uppdragsgivaren väljer att flytta placeringen av olika anledningar. Vi frågade om barnet kom tillt als.

En ofrivillig omplacering av ett barn som familjehemmet knutit kontakt med kan orsaka en krisreaktion i hela familjen och i enkäten fanns också frågor som belyste om familjehemmet fick krisstöd i samband med detta. Några frågor om man anmält till IVO eller JO ingick också.

Kapitel 5 – slutligen fanns några frågor om hur man mår och trivs som jour- eller familjehem. Hur man ser på bemötandet och hur nöjd man är.

Tabellbilaga

I tabellbilagan finns svar på samtliga frågor uppdelat på 1) kön, 2) ålder, 3) uppdragsgivare, och 4) antal år som jour- eller familjehem. Där anges också hur många personer som svarade på undersökningen och andel som svarade på aktuell fråga.

Metod

Enkäten annonserades i olika Facebook-grupper. Totalt 176 personer hade svarat på enkäten den 26 december 2020 då sammanställningen började.

Enkäten bestod av många frågor med fasta svarsalternativ, men också många frågor med öppna alternativ. Frågorna med fasta svarsalternativ redovisas i tabellbilaga "Tabellbilaga till undersökning "Hur mår du jour- eller familjehem?" och de öppna svaren redovisas i sin helhet i tabellbilaga "Öppna svar". En sammanställning av såväl de fasta frågorna och de öppna svaren redovisas i föreliggande rapport.

Bakgrundsinformation – de som svarade

Av de 176 som svarade på enkäten var 89 % kvinnor och 11 % män. Det fanns relativt få under 40 år i gruppen och även få över 60 år. Personerna fördelade sig i de olika åldersgrupperna enligt tabell 1:

Tabell 1. Visar hur de som svarat fördelar sig i olika ålderskategorier

	Upp till 39 år	40-49 år	50-59 år	60 år eller mer
Antal	31	63	64	18
Procent %	18%	36%	36%	10%

Flertalet av de som svarade har eller har haft uppdrag som familjehem för kommun (65 %), och mindre grupper för olika former av konsulentstödda företag (10 %) och i en ungefär lika stor grupp för både kommun eller företag (11 %). 14 % var inte familjehem alls utan jourhem.

Tabell 2. Visar hur de som svarat fördelar sig beroende på vem de har eller har haft som uppdragsgivare

	Kommun	Företag	Både och	Nej
Antal	113	18	19	25
Procent %	65%	10%	11%	14%

Alla svarade inte på hur länge de haft sitt uppdrag men av de 167 personer som svarade var den gruppen som haft sitt uppdrag mellan 4-9 år störst (se tabell 3). I genomsnitt hade man haft sitt uppdrag 9,85 år (SD 9,46) och spridningen var mellan 1 år och 46 år.

Tabell 3. Visar hur länge man varit familjehem i olika kategorier

	Upp till 3 år	4-9 år	Mer än 10 år
Antal	40	75	52
Procent %	24%	45%	31%

Det är en ganska stor grupp (21 %) i materialet som haft fler än 10 barn totalt sett under åren, 14 % har haft 7-10 barn placerade, 18 % har haft 4-6 placeringar och 47 % har haft mellan 1-3 barn.

Andra bakgrundsfaktorer

- De flesta (49%) har en placering vid tidpunkten, 30 % har två och 21 % har tre eller fler placeringar.
- 17 % är ensamstående och 83 % sammanboende. Något mer vanligt är att kvinnor är ensamstående (18 % jmf med 11 %).
- 9 % har grundskola som högsta utbildningsnivå, 30 % har en gymnasieskola, 20 % har dessutom en yrkesskola, 10 % har vissa universitetskurser och 31 % har en universitetsutbildning (minst 3-årig)
- 70 % har ett arbete utöver uppdraget som jour- eller familjehem.
- Av de som svarat att de har ett arbete, arbetar ca 10 % upp till en halvtid, 27 % mellan 50-74 %, 22 % arbetar mellan 75-99 % och 41 % jobbar heltid eller mer.
- 4 % är sjukskrivna på deltid och 5 % är sjukskrivna på heltid.
- 13 % har uppdrag som jourhem, 29 % har haft enstaka jourhemsuppdrag och 58 % är inte alls jourhem utan familjehem.

Särskilda analyser

Några analyser har gjorts för att ytterligare undersöka skillnader mellan olika grupper, och för att förstå betydelsen av olika faktorer för exempelvis nöjdhet och hälsa. Ytterligare information om dessa kan lämnas av författarna.

Metoddiskussion

Enkäten besvarades av 176 personer. Det är en ganska liten del av alla familjehem som finns i Sverige. Vi vet tyvärr inte hur representativa de 176 är för gruppen jour- och familjehem som helhet. Det finns sannolikt en överrepresentation av familjehem som är aktiva i olika FB-grupper eftersom rekryteringen mestadels skedde där. Detta skulle kunna innebära att det är en överrepresentation av engagerade familjehem, och det kan även vara så att det finns en överrepresentation av kritiska familjehem. Vi hoppas att vidare studier kan svara bättre på denna fråga då det inte var möjligt att undersöka i denna studie.

Detta innebär självklart att svaren ska tolkas med försiktighet och fler studier behövs som belyser frågorna.

Tabell 3. Visar forum på Facebook som samlar familjehem (och kanske även andra), antal medlemmar. December 2020.

Forum	Antal medlemmar	Antal som gillar/ följer
Familjehemsforum	3275	
Familjehem Sverige	1493	
Familjehemsekonomi	887	
Frivilliga Familjehem i Norrköping		567
Familjehem i fokus		2100
Familjehem		1700

De öppna svaren

De öppna svaren har kategoriserats utifrån olika problemområden/frågeställningar genom att skriva ner dessa i ett Excelblad och sedan sätta ett kryss för varje svar i respektive kategori. Med tanke på att samma svar av ett familjehem kan inkludera flera olika problemområden/frågeställningar har vissa svar fått 2 eller fler kryss, dvs. de har tagits med i olika kategorier.

Vissa svar har varit svårtolkade, tex på grund av dålig grammatik, eller så avvek dem från respektive frågeställning. Vissa svar har därför inte tagits med om det inte funnits en frågeställning kopplad till dem. Även ovidkommande/intetsägande svar har sållats ur.

Det bör även nämnas att inte alla familjehem lämnade ett öppet svar på alla frågeställningar.

Med detta i åtanke kan resultatsammanställningen från de öppna svaren inte betraktas som kvantitativ, utan i bästa fall som semikvantitativ. Ändå visar utfallet på svaren tydliga tendenser och man får som läsare en viss fingervisning om hur vanligt förekommande vissa problem eller utmaningar är.

I redovisningen har vi strävat efter att göra ett rättvist citaturval för att täcka av hela spektrumet av olika problemområden, frågeställningar men även positiva upplevelser av socialtjänsten.

Resultat

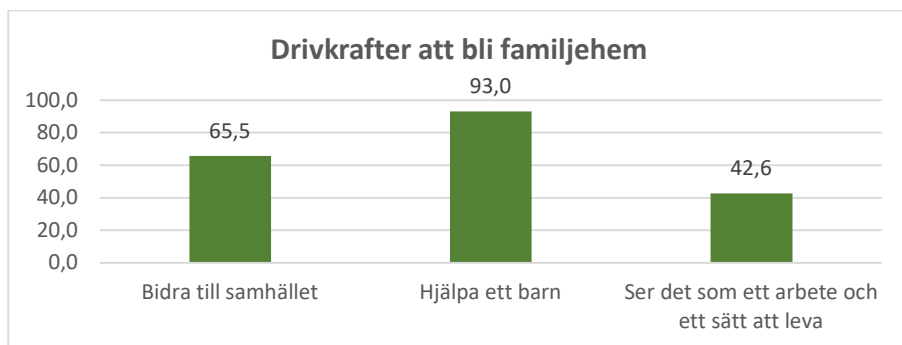
Här nedan presenteras resultaten i fem olika kapitel.

1. [Livet som jour- eller familjehem](#)
2. [Det placerade barnet i fokus](#)
3. [Samarbete med uppdragsgivaren](#)
4. [Omplaceringar i familjehem](#)
5. [Hur mår och trivs du jour- och familjehem](#)

1. Livet som jour- eller familjehem

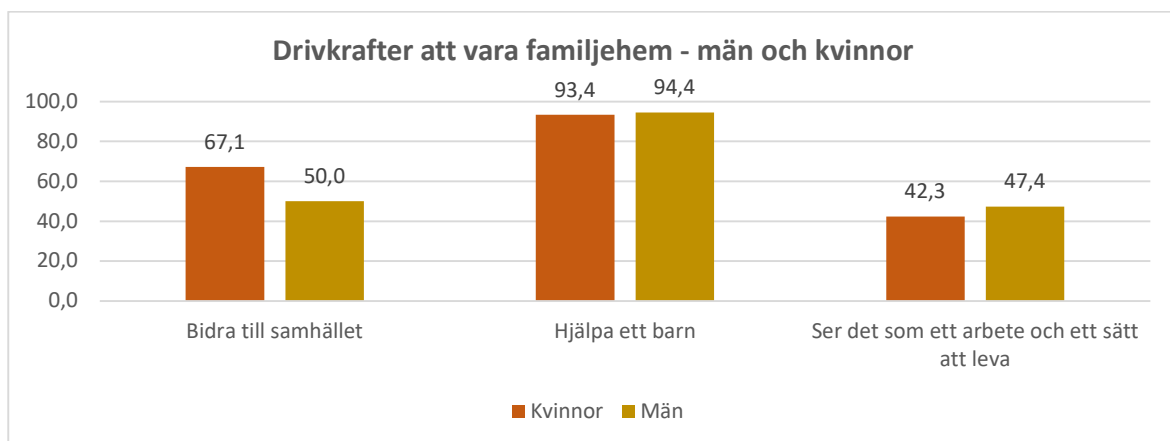
Drivkrafter i uppdraget för familjehem

Här kunde de som svarade kryssa i flera alternativ och alltså ange att drivkrafterna var många. Nästan alla uppger att de vill vara familjehem för att hjälpa ett barn, en stor grupp ser det också som ett sätt att bidra till samhället och strax under hälften (43 %) har också markerat att de ser det som ett arbete och ett sätt att leva.

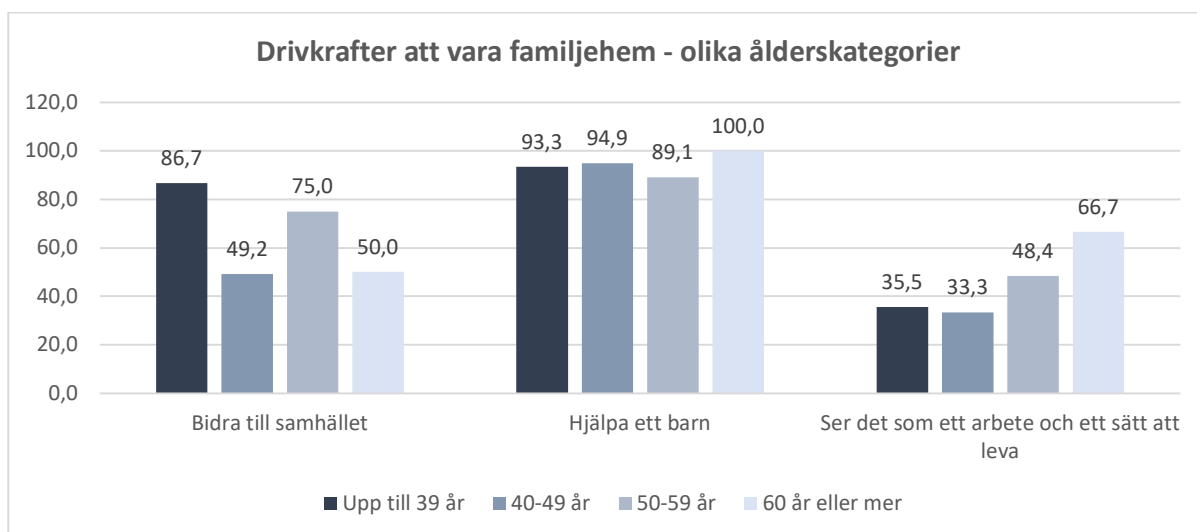
Figur 1. Drivkrafter att bli familjehem. Andel i procent som kryssat i aktuell drivkraft.

Det finns några intressanta skillnader i svaren som vi vill lyfta. Exempelvis tycks en större grupp kvinnor ha som drivkraft att de vill bidra till samhället (se figur 2). Gruppen män är dock liten och resultaten ska tolkas med försiktighet. Däremot är det lika hög andel bland män som bland kvinnor som anger att de gör det för att hjälpa ett barn.

Figur 2. Drivkrafter att bli familjehem. Andel i procent. Könsskillnader.

Det finns även några intressanta ålderskillnader i svaren som vi vill lyfta. Exempelvis tycks den yngsta gruppen familjehem i högre grad ha som drivkraft att de vill bidra till samhället jämfört med åldersgruppen 40-49 år och 60 år eller mer (se figur 3). Andelen som gör det för att hjälpa ett barn är tämligen konstant medan andelen som ser det som ett sätt att leva tycks öka med åldern (se figur 3).

Figur 3. Drivkrafter att bli familjehem. Andel i procent.

Bilden som framträder i de öppna svaren

Den bild som tydligt framkommer i enkätsvaren är att de allra flesta familjehem som har svarat på enkäten har valt att bli familjehem av altruistiska motiv. Många beskriver sitt beslut att vilja bli familjehem som en inre drivkraft, ett kall: Att ge ett barn en bra start i livet, en bra barndom. Att förgylla livet för ett barn. En person beskriver detta med följande ord:

”Att ta emot ett ledset, olyckligt barn och sedan följa med och uppleva hur det tar tag i livet, utvecklas utifrån sina förutsättningar och lyckas skapa en bra start i livet. Det har gett mig max glädje och tillfredsställelse”

För en del familjehem grundar sig denna vilja i erfarenheter som man har gjort under sin egen uppväxt. En del av de svarande anger att de själva är uppvuxna i familjehem, alternativt att de vill ge barn en bättre barndom än de själva har haft. Många anger att de älskar barn respektive att barn berikar livet vilket nog faller sig naturligt för den som väljer att bli familjehem. Två personer beskriver sitt uppdrag som familjehem att man växer som människa.

Rätt så många svarar att de vill öppna sitt hem för ett barn som redan har funnits i deras närhet sedan tidigare, tex ett barn som man redan har haft en relation till sedan innan eller i samband med en anhörigplacering.

En person svarar att hennes föräldrar som också har varit familjehem har varit förebild.

En inte liten andel anger barnlöshet som skäl för att bli familjehem.

Vissa har ”nischat in sig” på ungdomar och unga vuxna. I den här kategorin nämns även flyktingkrisen.

Ett fåtal nämner också ekonomiska skäl respektive att de ser uppdraget som något slags arbete.

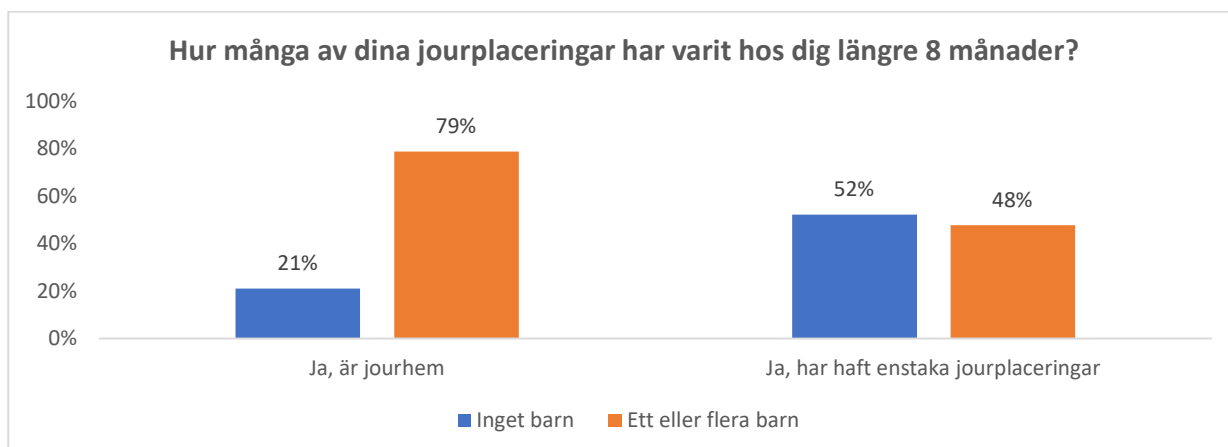
Den dominerande bilden är dock att man väljer att bli familjehem av altruistiska/osjälviska motiv, se ovan.

Några svarar att man har valt att bli familjehem för att det liksom ”passade in” i ens eget liv: Att man hade de rätta förutsättningarna avseende familjeförhållandena, bostad och ekonomi för att kunna bli familjehem, tex redan egen familj med flera barn på en gård. En person svarar tex så här:

”Men vi har plats, tid och engagemang och då tycker jag att man ska ställa upp.”

Drivkrafter att vara jourhem

En vanlig diskussion i olika forum är den tid som barnen stannar i jourhemmet och det dilemma som uppstår hos det tillfälliga jourhemmet om det blir en lång placering. Det händer att det är familjehem som tar emot jourplaceringar och som då vill att placeringen ska stanna som en familjehemsplacering. Små barn knyter sannolikt an ganska snabbt till sin tillfälliga omsorgsgivare. Detta finns dock ingen närmare forskning på. Att som barn vara med om ett omhändertagande, en flytt från sina vårdnadshavare till ett tillfälligt jourhem är ett trauma för många barn. Att då få stanna länge i den tillfälliga placeringen och hinna knyta an till de nya omsorgspersonerna och sen inte få stanna kvar riskerar att påverka förmågan att knyta an till framtida omsorgspersoner. Det riskerar också att återaktivera traumat från det första omhändertagandet. Detta vet vi alldeles för lite om men den allmänna uppfattningen är att man bör undvika många och långa jourplaceringar.

Figur 4. Andelen bland jourhem (Ja, är jourhem) och tillfälliga jourhem (Ja, har haft enstaka jourplaceringar) som inte haft något barn som stannat mer än åtta månader (blå stapel) och som haft barn som stannat mer än åtta månader (orange stapel).

En annan aspekt är förstås jour- eller familjehemmets perspektiv. För en del familjer, som kanske fått indikationer på att barnet ska få stanna som en familjehemsplacering, kan det bli mycket svårt att ha en placering under en lång tid och sen få lämna barnet vidare till ett annat hem. Det kan innebära en kris för jour/familjehemmet och inte minst för andra barn som kan finnas i familjen. För andra familjehemsplacerade barn kan det väcka frågor som "Kommer jag få jag stanna här?", och skapa en stark oro.

Det finns ingen forskning som indikerar att det skulle vara bra att flytta runt barn, eller att det skulle vara bra att barnet får stanna länge i jourhemmet för att sedan flytta till ett annat jourhem eller till sitt familjehem. Målet bör således vara att minimera antal flyttar och uppbrott, och om möjligt undvika tillfälliga placeringar och åtminstone så snabbt som möjligt hitta det mer stadigvarande familjehemmet. Trots detta rapporterar en hög andel att de haft placeringar som stannat mer än 8 månader, vilket får anses vara en lång tid för ffa små barn. 79 % av jourhemmen svarar att ett eller flera barn stannat längre än åtta månader, och bland dem som är tillfälliga jourhem rapporterar ungefär hälften att de haft tillfälliga placeringar som stannat längre än åtta månader.

Drivkrafter – de öppna svaren

Eftersom det var väldigt få jourhem som svarade på enkäten har inte kvantitativa data som beskriver drivkrafter för denna grupp sammanställts. Däremot redovisas de öppna svaren för de som är jourhem nedan.

Även här nämns som ett dominerande motiv ett kall eller en inre drivkraft: Att få finnas till för en liten människa som befinner sig i en akut krissituation och att ge trygghet för ett barn. Att man älskar barn. Somliga (5) svarar att de har blivit jourhem för att sedan kunna bli familjehem för respektive barn.

En person har varit kontaktfamilj innan. Två personer beskriver uppdraget som någonting som ger "spänning" och en "adrenalinkick".

En person nämner att hon har erfarenhet av arbete med barn sedan tidigare och en annan att det var kommunen som bad om hjälp.

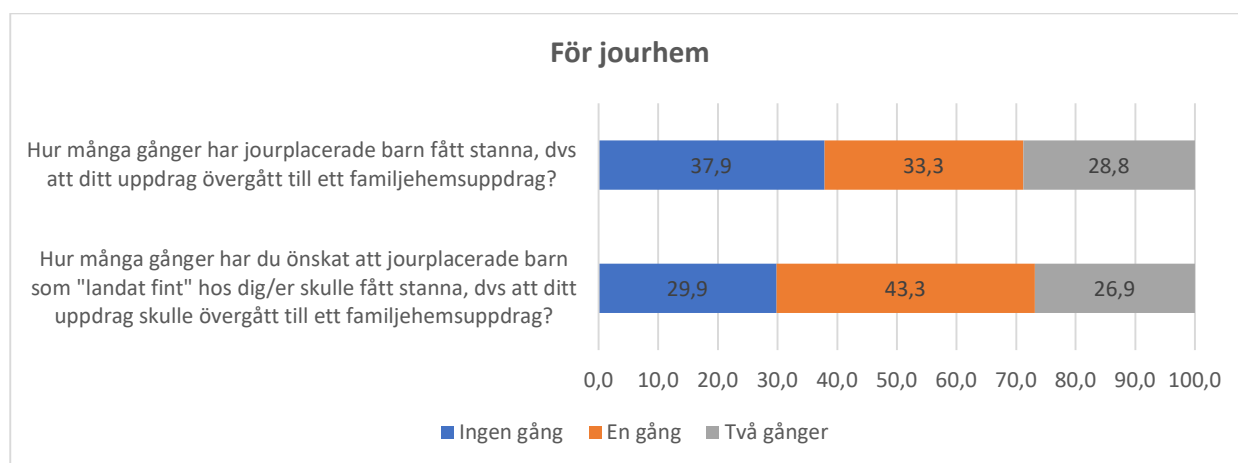
Här nedan följer två exempel på svar som talar sitt tydliga språk:

”Att få finnas för någon i ett skede där deras liv kanske rasat totalt är en ynnest. Att lära känna någon i en krissituation. Att få förtroendet och tilliten. Att få finnas där, trösta, lyssna och vägleda är ett uppdrag som inte liknar någonting annat”

”Det känns bra att kunna sträcka ut en hand och en trygg famn till barn som behöver det i en svår period i livet”

Jourhemsuppdrag blir familjehemsuppdrag

För en del familjehem startar uppdraget som ett jouruppdrag som sedan övergår i ett familjehemsuppdrag. Familjehemsuppdraget startar då ofta när förvaltningsrätten sagt sitt, eller när nämnden hunnit fatta beslut i ärendet. Bland de som svarat har det för 62 % hänt en eller flera gånger att ett jouruppdrag övergått i familjehemsuppdrag. En högre andel (70 %) har en eller flera gånger känt att de önskat att barnet skulle få stanna.

Figur 5. Svar på frågorna. Andel i procent. Endast jourhem har svarat på frågan.

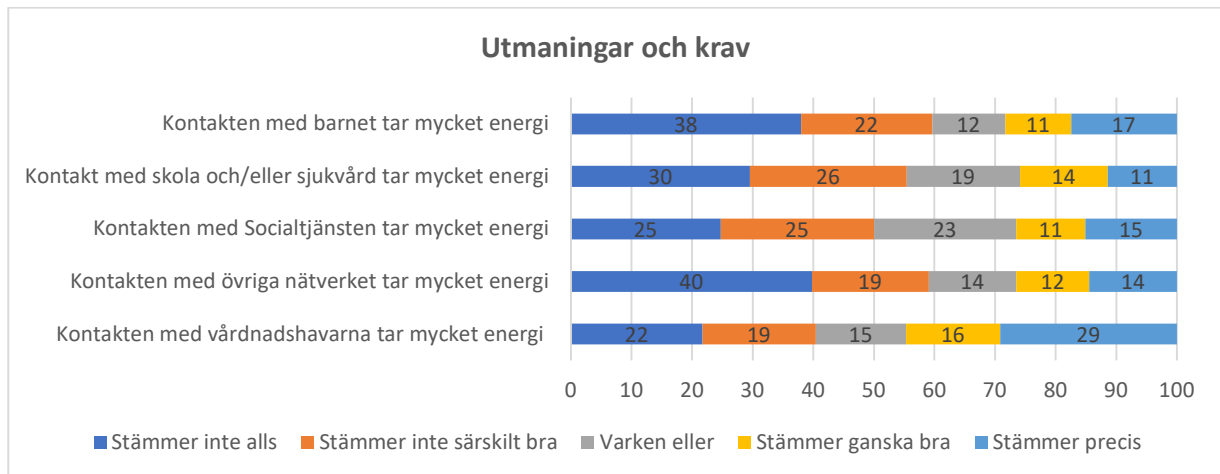
Utmaningar i uppdraget

Som familjehem har du många olika kontakter. Som framgått ovan har många placerade barn särskilda behov som kräver mer kontakter än barn utan särskilda behov. Likaså är kontakten med Socialtjänsten återkommande.

Den kontakt som tycks ta mest energi är kontakten med vårdnadshavarna. Där instämmer 45 % i att den tar mycket energi (se figur 6). I de andra påståendena är det 26-28 % som instämmer i att kontakterna tar mycket energi. Om vi adderar svarsalternativet "varken eller" är det i fallande ordning:

- 60 % som tycker kontakten med vårdnadshavarna tar mycket energi
- 50 % som tycker kontakten med Socialtjänsten tar mycket energi

- 45 % som tycker kontakten med skola och/eller sjukvård tar mycket energi
- 41 % som tycker kontakten med övriga nätverket tar mycket energi
- 40 % som tycker kontakten med barnet tar mycket energi

Figur 6. Svar på frågor om kontakter i uppdraget och hur mycket "energi" man upplever att kontakterna tar.

Öppna svaren

De flesta anger att barnets diagnos tar mycket kraft och energi. Detta gäller även inom skolan. Det nämns även som ett problem att vissa lärare inte har tillräckligt mycket kunskap kring NPF (Neuropsykiatriska funktionshinder). Exempel på svar:

"Heltidsarbete med allt runtomkring men hen och jag har det mycket bra med varandra trots hans kraftiga tonårsproblematik och diagnoserna. Jag skulle aldrig kunna ha ett förvärvsarbete utanför hemmet. Hen kan inte vara hemma mer än ett par timmar själv. Och det finns inget fritids för hen"

Några personer svarar att de alltid får ångest när socialtjänsten ringer eller så klagat de över byråkratin och inkompetens. Socialtjänsten tar inte hänsyn till barnets bästa. Det är ekonomin som styr.

Andra kommentarer handlar om att väntan på BUP-utredning och vårdinsatser känns frustrerande, att uppdraget i sig är krävande och att det behövs mycket tid till det.

Andra kommentarer som handlar om utmaningar och även vad som kan bidra till energi:

- Umgängena tar kraft ifrån barnet och med detta också från familjehemmet.
- Ständiga handläggningar inom socialtjänsten.
- Bra relation med barnets familj ger positiv energi.
- Vissa barn ger positiv energi, andra barn ger negativ energi respektive tar energi.
- Samarbetssvårigheter med vårdnadshavaren.

Tankar om ekonomi

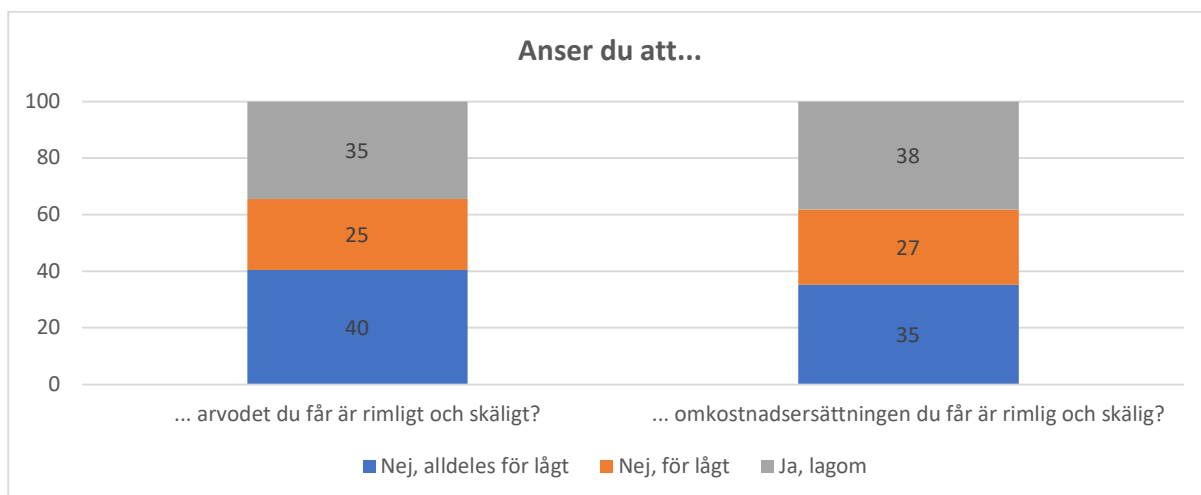
Vi ställde elva frågorna om ekonomi. Dessa visade sig dela upp sig i tre olika faktorer⁹. En faktor handlar om olika problem som familjehemmet kan råka ut för ekonomiskt såsom problem med sjukpenning, vab, a-kassa eller att avtalet sägs upp med så kort varsel att det blir ekonomiska problem. En annan faktor handlar om avtalsrelaterade frågor såsom om man känner sig trygg med det avtal man har, om man fått hjälp att skriva avtalet och om det är tydligt vad som gäller om den placerade orsakar skada i hemmet. Den tredje aspekten som fanns med i undersökningen handlar om hur ekonomiskt trygg eller otrygg man känner sig som familjehem. I denna faktor ingick också en fråga om man haft problem att få lån relaterat till sitt uppdrag som familjehem. Några frågor handlade om den faktiska ersättningen och vad man anser om den. Dessa frågor ingick inte i någon av faktorerna.

Arvode och omkostnad

Familjehem får ett arvode för det uppdrag de har. De får också en omkostnadsersättning som ska täcka de omkostnader som de har för barnet. Det finns riktlinjer från SKR för hur kommunerna rekommenderas att sätta arvode och omkostnadsersättning. Från olika FB-inlägg är det väl känt att spridningen gällande arvode och omkostnadsersättning är stor, och även *hur* arvode och omkostnadsersättning avgörs. En del uppdragsgivare har någon form av tanke kring att uppdragets svårighetsgrad ska avspeglas i arvodet medan andra inte vill ha den ersättningsmodellen. Ytterst handlar det om en förhandling mellan uppdragsgivare och uppdragstagare som kan ställa familjehemmen i svåra dilemman som tyvärr inte undersöktes i undersökningen. Det finns beskrivningar i olika forum som har det gemensamt att placeringen ofta beskrivs som förhållandevis lätt innan den kommer till familjen, och då har någon form av muntligt avtal redan upprättats. När placeringen landat i familjen och viss anknytning uppstått är det betydligt svårare för ett familjehem att ta upp frågan om avtal. Det kan också vara svårt att ta upp frågan om avtal efter en längre tid. Många familjehem beskriver en rädsla för att det ska påverka sannolikheten att avtalet sägs upp och placeringen får flytta. En del menar att Socialtjänsten utnyttjar den känslomässiga anknytningen som sker mellan barn och familjehem.

Från forskning om psykologiska perspektiv på lön vet vi att människor sällan är nöjda med sin lön, eller att gruppen som är det är relativt liten. I undersökningen frågade vi därför inte om nöjdhet utan om man tycker att arvode och omkostnadsersättning är rimlig och skälig. Både när det gäller arvode och omkostnadsersättning är det en majoritet som anser att den är för låg: 65 % anser att arvodet är för lågt och 62 % anser att omkostnadsersättningen är för låg. Det finns inga direkta skillnader mellan män och kvinnor medan det tycks vara så att en högre andel bland de äldre tycker att arvodet är lagom (56 % anser detta jämfört med 25 % bland 40-49 åringarna). 47 % av personer över 60 år tycker att arvodet är lagom. Motsvarande andel för 40-49 åringar är 33 %.

⁹ En faktoranalys genomfördes. För vidare information om den, kontakta författarna.

Figur 7. Svar på frågan om arvode och omkostnadsersättning är rimlig och skälig.

Problem med bidrag pga uppdraget som familjehem

Som familjehem kan du råka ut för att en placering sägs upp med mycket kort varsel. Arvode och omkostnadsersättning upphör då (exakt när beror på det avtal som upprättats). För en del familjehem kan det bli ett problem om uppdraget som familjehem har varit den primära eller kanske enda inkomstkällan. Som framgår av figuren har 28 % av familjehemmen varit med om att en placering flyttats med så kort varsel att det skapat ekonomiska problem. Detta gäller 16 % av männen och 30 % av kvinnorna; 53 % av familjehem över 60 år jämfört med 23 % bland familjehem 40-49 år; 56 % av de som har företag som uppdragsgivare och 18 % av de som har kommunen och 51 % av dem som haft uppdrag mer än 10 år jämfört med 15 % bland dem som haft uppdrag upp till 3 år. Om du är man, i åldern 40-49 år, har kommunen som uppdragsgivare och inte varit familjehem så länge verkar risken alltså lägst.

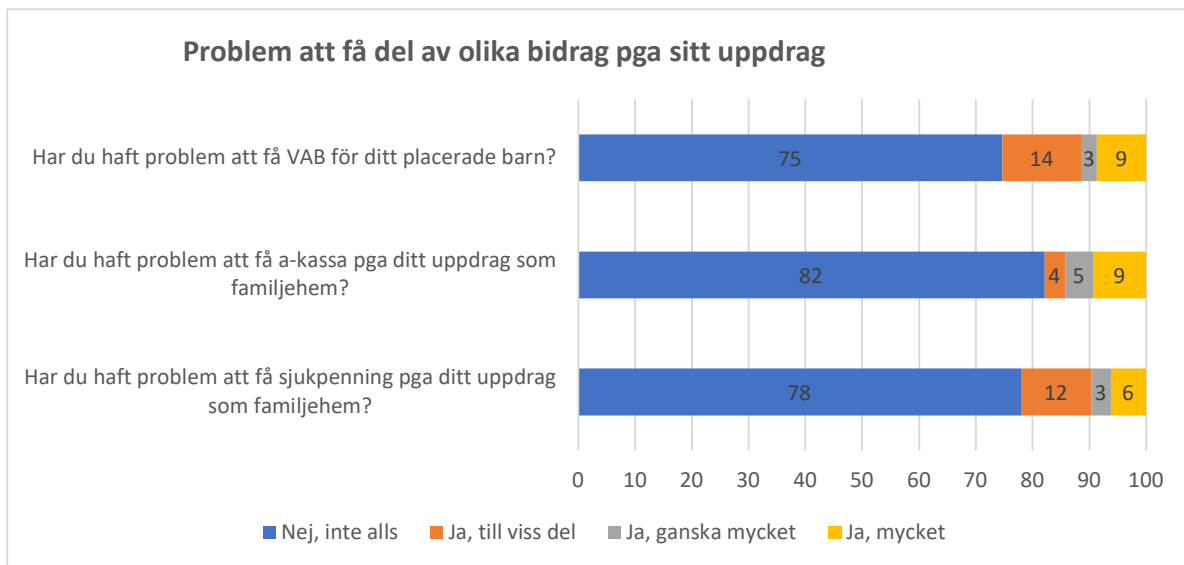

Figur 8. Svar på frågan om man varit med om att en placering flyttats och avtalet sagts upp så att det skapat ekonomiska problem.

På frågan "Hur lång tid anser du att det är skäligt och rimligt att du som familjehem får arvode efter att en placering flyttat?" är den genomsnittliga tiden som anges 1,8 månader. Något högre för kvinnor (1,8) jämfört med män (1,3 månader).

Eftersom arvodet inte är en vanlig lön kan det bli problem att få ersättning för vård av barn, a-kassa eller sjukpenning då arvodet betalas ut oavsett annat arbete och det inte är sjukpenninggrundande.

För den stora majoriteten är eller har inte detta varit ett problem. 9-14 % har stött på ganska mycket/mycket problem relaterat till detta medan 75-82 % inte haft några problem alls (se figur 9). Det är dock ca 10-15 % vanligare att kvinnor haft någon form av problem relaterat till detta.

Figur 9. Svar på frågan om man haft problem att få VAB, a-kassa eller sjukpenning pga sitt uppdrag som familjehem.

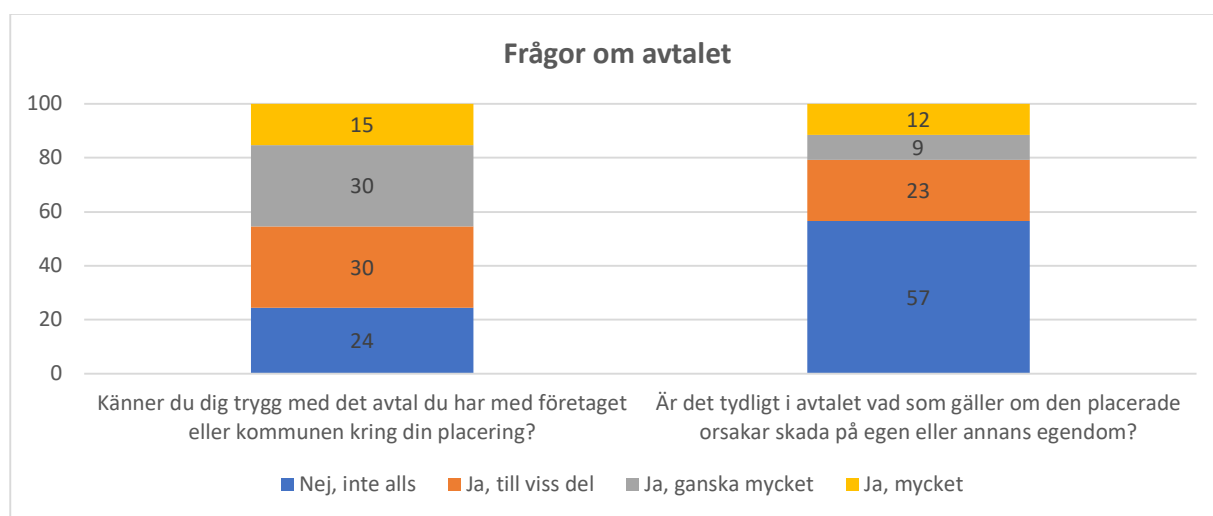
Avtalet med uppdragsgivaren

Alla familjehem och jourhem bör ha någon form av avtal där det är reglerat vilka villkor som gäller. Oftast är det kommunen/företaget som skriver avtalet och familjehemmet skriver på. Det är dock fullt möjligt att ta hjälp med avtalet och vara aktiv i att forma avtalet. 30 % har tagit någon form av hjälp med avtalet; 42 % av männen och 29 % av kvinnorna. Det är en högre andel i den äldsta åldersgruppen som tagit någon form av hjälp; 47 % anger det. Det är en något högre andel bland dem som har kommunen som uppdragsgivare som tagit hjälp med avtalet jämfört med de som har ett företag som uppdragsgivare, 33 % jämfört med 22 %.

24 % känner sig inte alls trygga med avtalet (se stapeln till vänster i figur 10), 30 % känner sig trygga till viss del, 30 % svarar "ja, ganska mycket" och 15 % känner sig mycket trygga. Här finns en könsskillnad i att 32 % av männen känner sig mycket trygga medan motsvarande andel för kvinnor är 13 %.

I åldersgruppen 60+ är det 28 % som svarar att de känner sig mycket trygga medan bara 6 % av familjehem upp till 39 år känner sig mycket trygga. Vidare är det 28 % av dem som har företag som uppdragsgivare som känner sig mycket trygga medan motsvarande andel för familjehem med kommunen som uppdragsgivare är 12 %.

Placerade barn kan orsaka skada hemma hos familjehemmet. Ett försäkringsbolag täcker inte alltid dessa skador, och framförallt kan det handla om att Försäkringsbolaget gör åldersavdrag vilket innebär att ersättningen inte blir så stor att det räcker till att köpa nytt. Då kan uppdragsgivaren gå in och täcka de kostnader som uppstår om det finns reglerat i avtalet. Enligt svaren är det dock en stor grupp som svarar att det inte alls (57 %), eller endast till viss del (23 %) är tydligt i avtalet vad som gäller om den placerade orsakar skada på egendom. Här finns inga könsskillnader men däremot en skillnad kopplad till ålder. I den äldsta gruppen (60+) är det 39 % som inte alls tycker det är tydligt medan motsvarande andel bland 40-49 åringarna är 66 %. Skillnaden mellan om man har kommun eller företag som uppdragsgivare är mycket liten. Åldersskillnaden kan bero på att man "lärt sig med åren", eller helt enkelt inte lägger lika stor vikt vid att det ska vara tydligt och därför upplever att det är det.

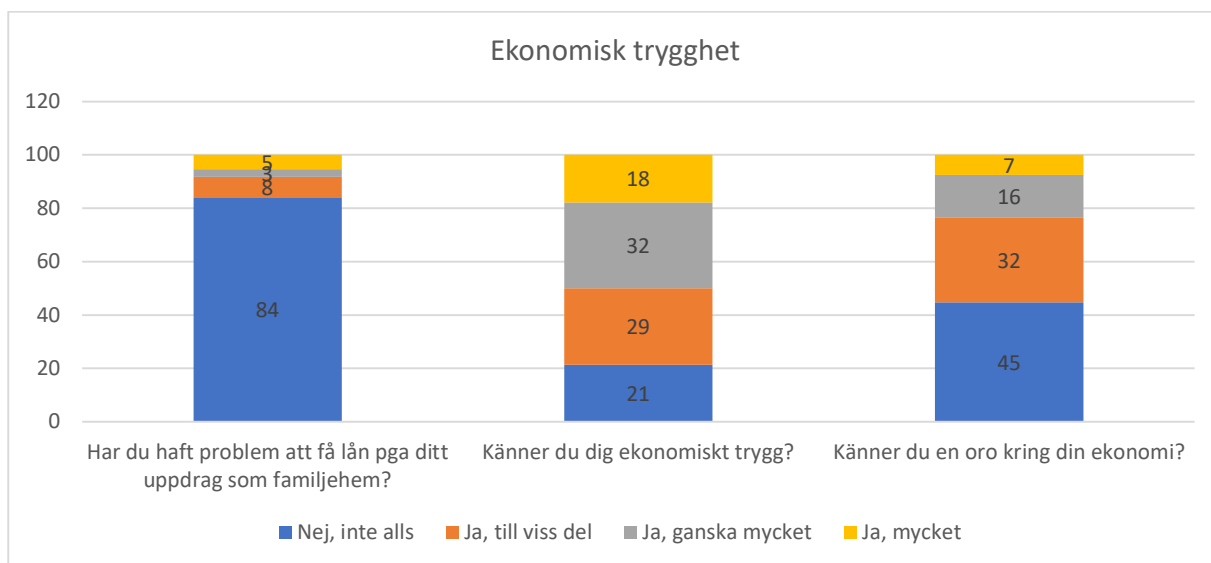

Figur 10. Svar på frågor om man känner sig trygg med avtalet och om det är tydligt vad som gäller om den placerade ungdomen orsakar skada på egendom.

Ekonomisk trygghet

Ungefär hälften av familjehemmen verkar känna sig ekonomiskt trygga (de som svarat ja, ganska mycket eller ja, mycket). Här finns också en könsskillnad; 60 % av männen känner sig ekonomiskt trygga jämfört med 49 % av kvinnorna. En liten grupp har haft problem att få lån pga uppdraget som familjehem; 16 % uppger detta i någon mån. I denna fråga är skillnaderna mellan olika grupper mycket små.

När vi vänder på frågan och fråga om man känner oro kring sin ekonomi är mönstret ungefär detsamma, och det tycks vara ungefär en fjärdedel som känner oro (se stapel till höger i figur 11). Här framträder en större grupp kvinnor som svarar så (25 %) jämfört med männen där 16 % svarar att de känner oro mycket eller ganska mycket. Mest oro känner personer i 50-59 års åldern där 30 % svarar att de känner mycket eller ganska mycket oro, vilket är att jämföra med gruppen upp till 39 år där endast 17 % svarar detta.

Figur 11. Svar på frågorna om man haft problem att få lån, om man känner sig ekonomiskt trygg eller känner oro kring sin ekonomi.

Öppna svar på frågorna om ekonomi

Arvodet beskrivs vara för lågt i förhållande till barnens diagnoser och särskilda behov. Detta gäller även omkostnadsersättningen. Flera familjehem vittnar dessutom om neddragningar av omkostnadsdelen. Ytterligare ett dilemma som beskrivs är att arvodet inte är tjänstegrundande vilket påverkar den framtida pensionen negativt. Arvodet höjs för sällan. Många familjehem går ekonomiskt back på att ställa upp som familjehem. Ytterligare problem som nämns är dåliga avtal, avsaknaden av förmåner och att uppdraget som familjehem varken berättigar till A-kassa eller ersättning från Försäkringskassan vid sjukdom. Flera familjehem anger dessutom att socialtjänsten är dålig på att informera om tex startbidrag, milersättning och att skriva avtal. En del familjehem klagar på dåliga avtal och önskade att de hade varit bättre insatta i juridiken kring avtal. En person skriver:

”Arvodet och omkostnaden sattes innan hen fått alla sina diagnoser och innan vi fått så många insatser som vi måste åka till. BUP 7 mil enkel resa. Skjutsa till skolan 6 mil varje dag. Hen har anpassad studiegång och på de tiderna går ingen buss som hen kan åka med. Hen har mått så psykiskt dåligt att hen har skurit sönder möbler, madrasser, täcken, kuddar, nya kläder, slagit hål i två dörrar, bankat inbuktningar i taket i sitt rum mm. Stulit pengar mm. Hen har också selektiv åtovilja vilket innebär att hen äter numera ca. 5 maträtter och hen får inte önskelista mer än två dagar i skolan för det är inte nyttigt att äta panerad fisk och nuggets för de är för fett. Alltså äter hen alla mål hemma och ofta Mac Donalds, pizzan utan pålägg. I år har de sänkt min omkostnadsersättning så jag har 300 Kronor mindre än förra året.”

Två personer nämner dessutom bristfälliga utbetalningar, att det uppstår krångel och problem kring utbetalningarna och att det är krångligt att redovisa alla utgifter/omkostnader.

Ett familjehem berättar att de får lägsta arvodet med motiveringen att Skatteverket då ej ska kontrollera dem.

I sammanhanget nämns även att familjehemmens status borde höjas överlag för det ofta krävande uppdraget de utför. Det beskrivs tex så här:

”Vi måste uppvärdera familjehemmens insatser 24/7 365 dagar per år! Vi familjehem måste stå upp för att vi gör en ovärderlig insats för placerade barn och unga. Det skall samhället värdera betydligt högre än vad som sker idag!”

En person lyfter att socialtjänsten borde fortsätta att betala ut arvodet ifall det placerade barnet dör: Familjehemmet behöver att kunna ta på sig den tid som det behöver för att kunna sörja barnet utan att behöva oroa sig för inkomstbortfallet.

En person beskriver dilemmat som uppstår om det placerade barnet får en diagnos efter att ha blivit vårdnadsöverflyttat: Det är svårt att ändra arvodet efter en vårdnadsöverflytt.

En svarar att det blir mycket vabbande med ett litet barn.

En person berättar följande:

”När vi blev familjehem gick vi från tre barn till fyra. Vi var då tvungna att skaffa en större bil så att alla skulle få plats. Soc tyckte att någon kunde ta buss eller tåg de gånger allihopa skulle åka nånstans, vilket ju är helt orimligt. Vem av oss skulle sätta sig på en buss eller ett tåg? En förälder? Vårt äldsta biobarn? Vad skulle det skapa för sammanhållning o stämning i familjen? Vi valde att leasa en bil, den billigaste 7-sitsiga bilen på marknaden. Denna kostnad var för oss helt ny då vår gamla bil är 10 år gammal och vi har inga kostnader för den förutom försäkring och skatt. Vi lägger nu drygt 4000 på en bil som hela familjen får plats i, vilket är nästan hela vårt arvode efter skatt. Det kan kännas lite surt faktiskt, då vi de facto i princip går back ekonomiskt varje månad på att vara familjehem.”

En person beskriver att hon har lyckats pruta med socialtjänsten om arvodet.

Det är faktiskt några stycken som svarar att de känner sig nöjda med arvodet som de får: Att arvodet är högt eller åtminstone rimligt.

Tankar om vårdnadsöverflytt

Frågan om vårdnadsöverflytt kan initieras av både familjehem och Socialtjänst, även om det formellt är Socialnämnden som överväger saken¹⁰. I samma rapport från Socialstyrelsen framkommer att barnet i genomsnitt vistats 7 ½ år i familjehemmet för de vårdnadsöverflyttningar som gjordes under perioden 2000–2005. Barnets genomsnittsålder var 11 ½ år vid tidpunkten för överflyttningen. Den genomsnittliga åldern på barnet vid *placeringen* var 1 ½ år för dessa barn. Det är alltså i första hand barn som placerats tidigt som vårdnadsöverflyttas.

I vår undersökning fanns några frågor om vårdnadsöverflytt.

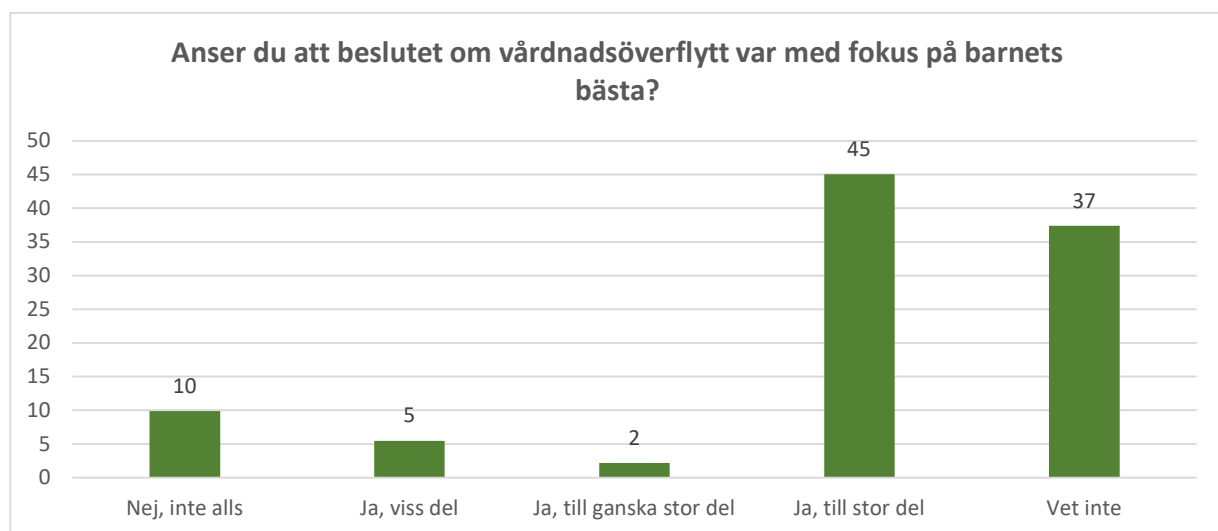
- 40 % svarar ja på frågan om Socialtjänsten eller det konsulentstödda företaget initierat frågan om vårdnadsöverflytt. 3 % vet inte.
- 31 % av familjehemmen har själva initierat frågan om vårdnadsöverflytt.

¹⁰ https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2006-109-27_200610927.pdf

- 16 % svarar att frågan om vårdnadsöverflytt varit uppe till beslut.

Det är en betydligt högre andel av dem som har kommunen som uppdragsgivare som svarar ja på frågan om Socialtjänsten/företaget initierat frågan om vårdnadsöverflytt (48 % jämfört med 12 %).

Som familjehem innebär det ett ökat ansvar att vårdsnaden flyttas över. Socialtjänsten finns då inte till hands för stöd mer än som de gör om det vore biologiska barn. Om familjehemmet knutit an mycket till barnet innebär det dock en trygghet att veta att barnet får stanna. Det viktigaste borde ändå vara barnets bästa. Om det bedöms vara i linje med barnets bästa med en vårdnadsöverflytt på kort och lång sikt är det rimligt att det genomförs, och annars inte.

Figur 12. Svar på frågan om man anser att beslutet om vårdnadsöverflytt var med fokus på barnets bästa.

Med tanke på ovan är det en relativt hög andel som svarar "vet inte" på frågan om man anser att beslutet om vårdnadsöverflytt var med tanke på barnets bästa. Ett sätt att se det är naturligtvis att det inte går att veta om det är för barnets bästa eller inte. Barnet kanske själv är litet och kanske inte kan reflektera över för- och nackdelar förrän långt senare i livet. Inte heller då är det möjligt att veta vilket som hade varit bäst. Men om svaret speglar en magkänsla där 37 % känner sig osäkra på om beslutet om vårdnadsöverflytt var med fokus på barnets bästa är det en hög andel. Om vi till dessa 37 % lägger de 10 % som svarar nej på frågan, och de 7 % som anser att det var bra endast till viss eller liten del då är det 55 % som ger en bild av att de inte känner sig säkra på att det var ett bra beslut. Det är en lägre andel män som känner att det till stor del är ett bra beslut, alltså en högre andel män som svarar vet ej (54 %) är osäkra. Det finns också en tydlig tendens i svaren att yngre i högre grad svarar vet inte jämfört med äldre. Av de som är 60 + är det 63 % som svarar "Ja, till stor del" medan andelen i gruppen upp till 39 år är 36 %. Likaså är det 80 % av dem som har ett företag som uppdragsgivare som svarar att de inte vet om det var med fokus på barnets bästa medan motsvarande andel för familjehem som har kommunen som uppdragsgivare är 37 %.

Öppna svar - vårdnadsöverflytt

De flesta personerna svarar inte konkret på frågan hur man ställer sig till en vårdnadsöverflytt, utan uttrycker sig mera generellt, tex:

- Inte aktuellt/inte aktuellt ännu: ca. 30 svar
- Inte aktuellt (jourhem): 5 svar
- VÖF ej aktuell pga av bra kontakt mellan FH och VH: 4 svar
- Barnen är så stora/Barnet är myndigt: 7 svar

Den första svarsgruppen "inte aktuellt/inte aktuellt ännu" avser mestadels barn som inte har varit placerade tillräckligt länge för att en vårdnadsöverflytt skulle kunna bli aktuell, men till viss del även barn som ska flyttas hem igen till föräldrarna.

13 personer blir lite mera konkreta genom att svara att de gärna vill ta över vårdnaden, men att det inte har gått tillräckligt lång tid.

Samma gäller i stor utsträckning för familjehem där vi kan anta att de ställer sig positivt till en vårdnadsöverflytt, men de säger det inte direkt, utan man kan utläsa det mellan raderna, tex:

- Barnet har bott i familjehemmet sedan spädbarnsålder: 3 svar
- Barnet har blivit en del av familjen: 3 svar
- Hemflytt ej aktuell: 3 svar
- Barnet är redan vårdnadsöverflyttat: 2 svar
- Efter VÖF har man inte längre kontakt med socialtjänsten, det är lättare att skriva på dokument: 2 svar

Majoriteten av svaren handlar dock om ett ja till en vårdnadsöverflytt under förbehåll: Att man principiellt ställer sig positivt till en vårdnadsöverflytt, men att man ser olika hinder, faror eller nackdelar som gör att man tvekar. Det kan tex handla om:

- Att man känner att man vill ha fortsatt stöd av Soc kring barnet.
- Att familjehemmet vill ha fortsatt stöd av socialtjänsten kring umgängen.
- Att man känner sig orolig inför eventuella rättegångar.
- Att man som familjehem upplever föräldrarna som jobbiga.
- Att man oroar sig för en sämre ekonomi.

En person svarar att frågan om vårdnadsöverflytt redan togs upp när barnet placerades i familjehemmet.

Ett familjehem önskar att barnet kan få flytta tillbaka till sitt tidigare familjehem.

En person svarar att socialtjänsten har glömt bort att pröva den frågan. Och en annan person svarar att man har tagit upp frågan om vårdnadsöverflytt med socialtjänsten, men att socialtjänsten säger nej trots att barnet har varit placerat länge.

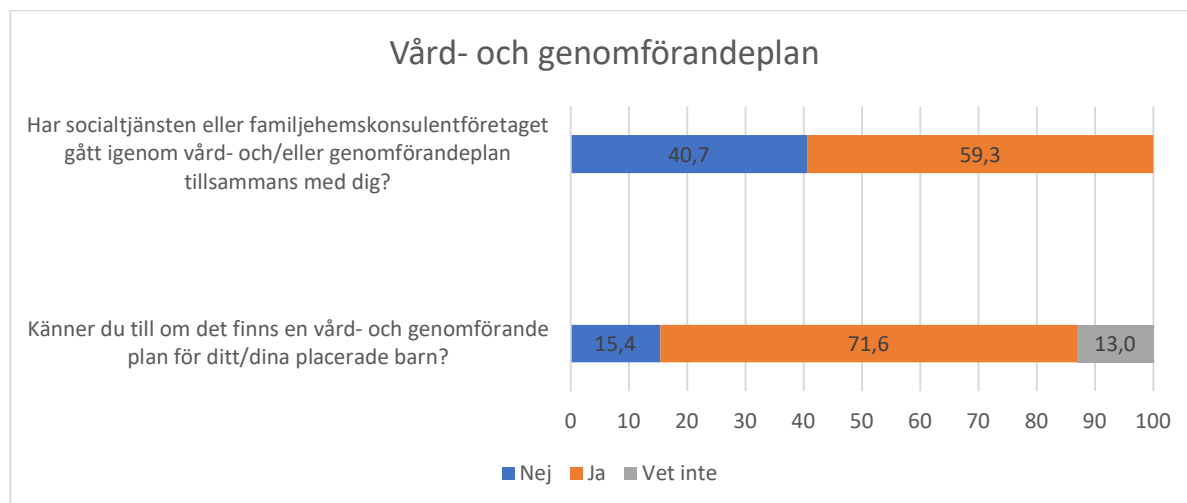
En person beskriver ett fall då en förälder till barnet skulle kunna tänkas vara eller bli lämplig som vårdnadshavare för barnet, men att vederbörande saknar den formella vårdnaden om barnet vilket utgör ett hinder för denne att kunna få hem sitt barn inom en snar framtid:

”Den placerade har i nuläget ett välfungerande umgänge även med sin andra förälder som inte är vårdnadshavare. Denne förälder har en stabil partner och numera ett stabilt leverne. Det är inte omöjligt att barnet i framtiden ökar det umgänget och kanske ev kan en flytt till denne förälder bli tänkbar. En hemflyttning till den förälder som är vårdnadshavare ser vi dock som väldigt avlägset.”

2. Det placerade barnet i fokus

Vård- och genomförandeplan

Varje placerad ska ha en vårdplan och en genomförandeplan. I Vårdplanen anges mål för placeringen och i genomförandeplanen anges hur man tänker sig att målen ska uppnås. Det är ofta ett och samma dokument. Planen är ett levande dokument som ska uppdateras kontinuerligt.

Figur 13. Andel som svarat ”Nej”, ”Ja” eller ”Vet inte” på frågor om vård- och genomförandeplan.

Som framgår av figur 13 svarar en majoritet att det finns en vård- och genomförandeplan (72 %) och att uppdragsgivaren gått igenom den med familjehemmet (59 %).

Det är ganska små skillnader relaterade till vem som är uppdragsgivare. Det är en något högre andel bland dem som har kommunen som uppdragsgivare som svarar att de *inte vet* om det finns en plan (16 % jämfört med 6 %) men ungefär lika hög andel som svarar att det finns en plan hos dem som har kommunen kontra de som har företaget som uppdragsgivare. En något högre andel som har företaget som uppdragsgivare svarar alltså att det inte finns en plan (22 % jämfört med 14 % bland dem som har kommunen).

Det är heller inga stora skillnader i svaren mellan de som har kommunen som uppdragsgivare och de som har företaget i om någon gått igenom planen tillsammans med familjehemmet. Hälften av familjehemmen som har företaget som uppdragsgivare svarar att någon gått igenom planen och hälften att den inte gått igenom den. Bland dem som har kommunen som uppdragsgivare är andelen 59 % som har gått igenom den och 41 % har inte gått igenom den.

En annan intressant skillnad är att 71 % av männen rapporterar att någon gått igenom planen med dem medan motsvarande andel för kvinnor är 58 %. Det är små grupper och lite osäkra resultat men viktigt att medvetandegöra vikten av att gå igenom planen för alla familjehem oavsett om det är en ensamstående kvinna eller man som är närmaste kontaktperson. Det kan också vara så att män efterfrågar planen i högre grad än kvinnor, eller helt enkelt finns olika uppfattningar om vad en genomgången plan är.

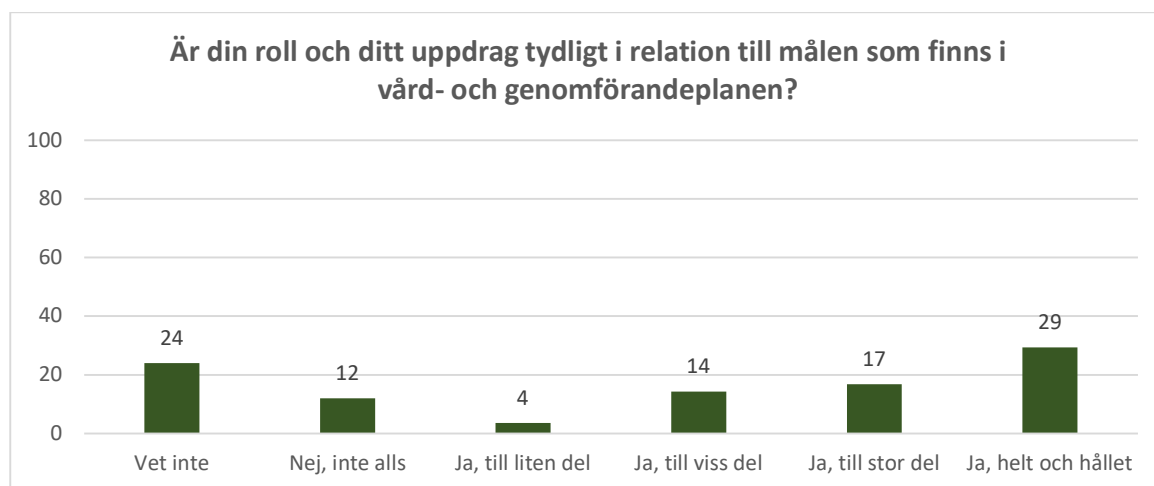

Vi vill se att vård- och genomförandeplanerna finns och används i arbetet och att alla familjehem känner till den och är delaktiga i arbetet.

Familjehemmets roll och uppdrag kopplat till målen i vård- och genomförandeplanen

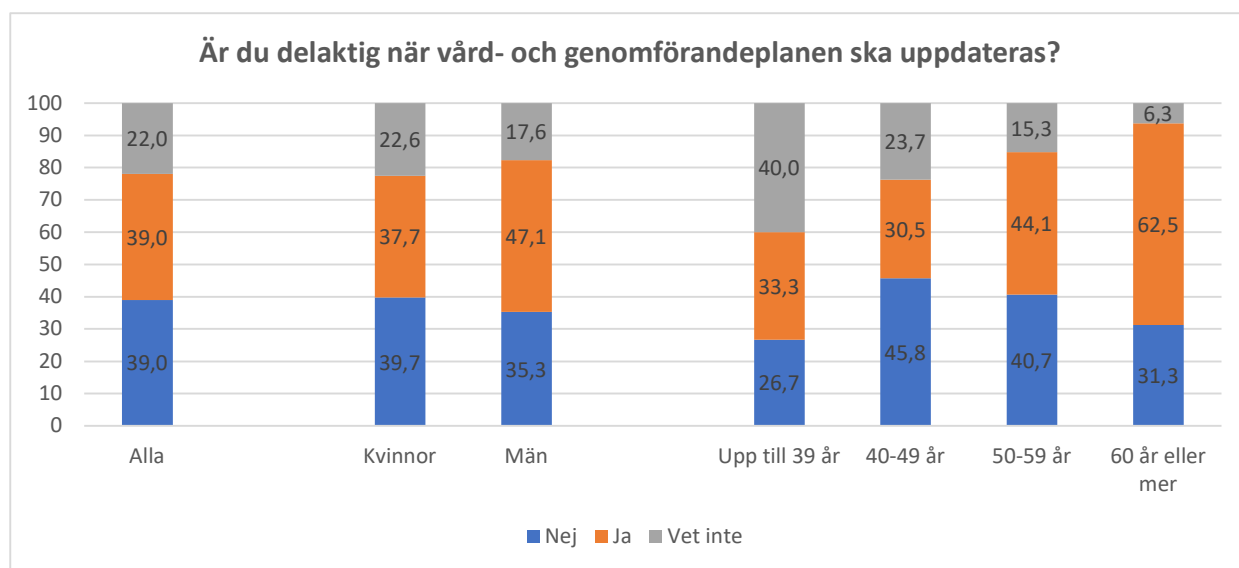
Frågorna belyste även vilken roll familjehemmet har i relation till det som står i vård- och genomförandeplanen. 55 % svarar att de har en uttalad del att jobba med målen som finns beskrivna i vård- och genomförandeplanen, 17 % svarar att de inte har det och 28 % vet inte.

En högre andel män svarar att de har en roll (67 % jmf med 53 % av kvinnorna), och äldre anger det i betydligt högre grad än yngre familjehem. Exempelvis svarar 88 % av de som är äldre än 60 år att de har en uttalad del i arbetet medan motsvarande andel för familjehem upp till 39 år är 43 %. Vad det beror på är svårt att veta. Det kan vara så att yngre har lättare placeringar där det kanske inte finns lika uttalade mål, eller så speglar svaren den betydelse man som familjehem ger sig själv och där äldre anser att de har en uttalad del. Det kan också vara så att yngre har högre krav på vad som ska anses vara att man har uttalade krav och att det speglar olika tolkningar av frågan. Det är naturligtvis inte rimligt att familjehemmets roll och uttalade uppdrag att jobba mot målen som beskrivs i vård- och genomförandeplanen i övrigt ska bero på vare sig kön eller ålder. Om det är kommunen eller företaget som är uppdragsgivare spelar dock inte någon direkt roll – andelen som anser att de har en uttalad del att jobba med målen är ungefär lika hög.

Figur 14. Svar på frågan om rollen och uppdraget är tydligt i relation till vård- och genomförandeplan.

Det fanns även en fråga som handlade om huruvida man tyckte att rollen och uppdraget är tydligt i relation till målen som finns i vård- och genomförandeplanen. Som framgår av figur 14 är det en ganska stor grupp (46 %) som *tycker* att det till stor del eller helt och hållet är tydligt. Det betyder också att det är en ganska stor grupp som svarar ja, till liten/viss del (18%), nej inte alls (12 %) eller vet inte (24 %). Här finns också en skillnad mellan olika ålderskategorier: det är 69 % bland de äldsta (över 60 år) som tycker att det är ganska tydligt (de två svarsalternativen till höger) medan det är ca 40-45 % bland de andra åldersgrupperna som svarar att det är tydligt.

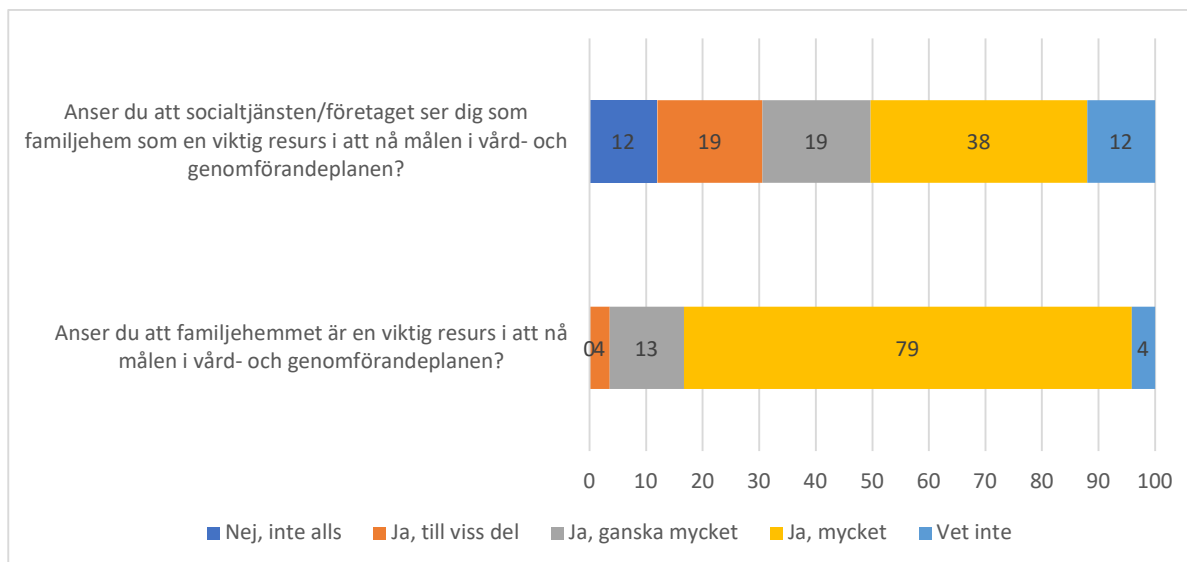
Figur 15. Svar på frågan om man är delaktig när vård- och genomförandeplanen ska uppdateras.

Även i frågan om man är delaktig i att uppdatera vård- och genomförandeplanen finns könsskillnader. De är inte stora men 47 % av männen jämfört med 38 % av kvinnorna svarar att de är delaktiga. Ålderskillnaderna följer samma mönster som i ovan frågor om vård- och genomförandeplanen: Personer i ålderskategorierna 50-59 år och 60 år eller mer är i högre grad delaktiga i att uppdatera vård- och genomförandeplanen jämfört med de yngre ålderskategorierna (se figur 15).

En övervägande majoritet tänker att familjehemmet är en viktig resurs i att nå målen i vård- och genomförandeplanen (se den undre liggande stapeln nedan i figur 16), 92 % svarar Ja, mycket eller ja, ganska mycket. Här finns inga direkt könsskillnader och inte heller någon skillnad mellan de tre äldre ålderskategorierna. När det gäller familjehem upp till 39 år är det dock bara 83 % som ser att de är en viktig resurs i att nå målen i vård- och genomförandeplanen medan 97 % i åldersgruppen 40-49 år tycker det. Det verkar inte vara relaterat till hur länge man varit familjehem utan just till ålder.

Som framgår av den övre stapeln är det en betydligt lägre andel som anser att Socialtjänsten/företaget ser familjehemmet som en viktig resurs i att nå målen i vård- och genomförandeplanen. 57 % upplever att Socialtjänsten/företaget ser dem som en viktig resurs i att nå målen i vård- och genomförandeplanen, 12 % svarar inte alls och 12 % vet inte. Här finns också en åldersskillnad: 65 % av de äldsta och 50 % av de yngsta känner att Socialtjänsten ser dem som viktiga i att nå målen. Det spelar

ingen större roll om man har kommunen eller företaget som uppdragsgivare. Ungefär lika hög andel känner att uppdragsgivaren signalerar att de är viktiga. En något högre andel bland dem som har företag som uppdragsgivare upplever det (65 %) jämfört med dem som har kommunen som uppdragsgivare (där 57 % upplever det).

Figur 16. Svar på frågan om familjehemmet själv eller uppdragsgivaren ser familjehemmet som en viktig resurs för att nå målen i vård- och genomförandeplanen.

Öppna svar

Svaren är väldigt olika och svåra att kategorisera. Men det som blir väldigt tydligt i enkätsvaren är att vård- och genomförandeplanerna överlag är mycket bristfälliga – en bild som ju även beskrivs av många föräldrar.

Det kan handla om vård- och genomförandeplaner som inte finns alls eller så känner familjehemmet inte till dem respektive får inte kännedom av dem. Flera familjehem beskriver att planerna är alldeles för luddigt och generellt skrivna, att de är dåligt skrivna eller att de innehåller orealistiska mål. En del personer anger att vård- och genomförandeplanen ska revideras men att så aldrig har skett.

Några familjehem svarar att de ibland har fått en vårdplan, ibland inte och att det kan vara olika för olika socialtjänster och olika uppdrag.

Tre familjehem anger att det är de själva som behöver ställa krav på både själva planen och dess uppföljning: Det är ingenting som socialtjänsten gör.

Några personer anger att det borde vara familjehemmet och socialtjänsten som tillsammans utformar vård- och genomförandeplanen. Men om familjehemmet vill vara med och utforma, så kan det tolkas som samarbetsvårigheter.

Fler problem som nämns i denna kategori:

- Man kände inte till att det överhuvudtaget finns en vård- och genomförandeplan: Man fick veta det av en slump.
- Barnets särskilda behov framgick inte ur planen.
- Man upplever att det ställs högre krav på familjehemmet än på vårdnadshavaren i vård- och genomförandeplanen. Det borde vara tvärtom.
- Oklart hur ofta vård- och genomförandeplanen ska revideras.
- Planen kan ändras från en dag till en annan i samband med handlägggarbyte.

Två personer beskriver att de har uppnått målen med planen:

”Vårt uppdrag var att fokusera på anknytning tid och kärlek.”

”Vi har uppnått målen med den placeringen. Känns bra.”

Barnens eventuella särskilda behov

66 % av alla som svarade på undersökningen uppger att de har placerade barn med särskilda behov. Här är det återigen stora skillnader mellan män och kvinnor; 69 % av kvinnorna och 47 % av männen uppger att de placerade har särskilda behov. I den yngsta ålderskategorin är andelen lägst (55 %) och i åldern 40-49 år är andelen högst (70 %). Vad dessa skillnader beror på är svårt att säga. Det kan vara så att exempelvis kvinnorna har mer kännedom om barnens särskilda behov, men det kan också vara så att kvinnor i högre grad tar emot barn med särskilda behov. Det är en man som svarat att han är ensamstående, och han har inte ett barn med särskilda behov placerat hos sig. Det har dock 19 av de 27 ensamstående kvinnorna i undersökningen.

I de öppna svaren fick familjehemmen ange vilka diagnoser de placerade barnen har. Härnedan följer en ungefärlig sammanställning över hur vanlig respektive diagnos är. Sammanställningen är semikvantitativ, eftersom den bara ger en ungefärlig bild av hur vanliga olika diagnoser är bland placerade barn. Man får ha i åtanke att en del familjehem har haft många placeringar, vilket innebär många olika diagnoser som nämns. Men det säger ingenting om hur vanlig varje enskild diagnos har varit i respektive familjehem: Om man tex har tagit emot ett barn utav tio med autism så räknas detta barn lika mycket som i något annat familjehem där tex sju utav 10 barn hade samma diagnos. Dessutom får man ha i åtanke att vissa diagnoser förekommer i kombination: Så kan tex autism, ADHD, utvecklingsstörning och sömnsvårigheter förekomma i kombination. Därför utgör denna sammanställning bara en ungefärlig uppskattning av hur vanligt förekommande olika diagnoser är. Siffrorna bakom anger hur många familjehem som angett respektive diagnos. Alla siffror är cirka-värden. Autismspektrumtillstånd inkluderar allt från atypisk autism och lättare varianter av autism till grav autism.

Den bilden som kommer tydligt fram i sammanställningen är att NPF-diagnoserna autism (se ovan) och ADHD klart leder ligan följt av olika trauman, diverse psykiatriska diagnoser och intellektuell funktionsnedsättning. Även det sistnämnda förekommer i starkt varierande grad.

En del diagnoser var svåra att särskilja: Så kan tex ”emotionella svårigheter” och ”svårigheter i det sociala samspelet” i själva verket bero på en NPF-diagnos. En del diagnoser som ”dödlig sjukdom” eller ”diagnoser som kräver sjukhusvård” specificerades inte närmare varför de nämns som enskild diagnos.

Härnedan följer en sammanställning över de diagnoser som uppgavs:

- ADHD: 40, därav 2 gånger ADD
- Autismspektrumtillstånd: 37
- Trauma, PTSD, barn som har blivit våldsutsatt eller bevittnat våld: 25
- Utvecklingsstörning, lågbegåvning, intellektuell funktionsnedsättning: 19
- Psykiatriska diagnoser i största allmänhet: 24
Dessa innefattar bland annat borderline, självskadebeteende, FAS, psykisk ohälsa, OCD dvs. tvångsbeteenden, tics respektive Tourettes, ångest, rädsla, ätstörning, depression, psykopatdrag och suicidal problematik.
- Emotionella diagnoser, svårigheter med det sociala samspelet, svårt med struktur, aggressivt eller utåtagerande beteende: 10
- Språkstörning, inget tal: 7
- Försenad kognitiv utveckling, ligger efter i utvecklingen, skolproblem: 5
- Skolkar i skolan: 1
- Anknätningsproblematik: 4
- Missbruk: 4
- CP-skada/hjärnskada: 3
- Trotssyndrom: 3
- Hyperaktivitet: 3 som benämns som "hyperaktivitet" plus ytterligare 3 som omskrivs enligt följande: Barnet kan ej lämnas oövakat ens korta stunder, barnet kan ej lämnas utan uppsikt, barnet är i behov av ständig tillsyn.
- Sömnstörning: 2
- Läs- och skrivsvårigheter, dyslexi: 2
- Uppvuxen i flyktingläger/papperslös: 2
- Sexuellt avvikande beteende/prostitution: 2
- Kriminalitet: 2
- Hedersrelaterade problem: 1
- Dåligt arbetsminne: 1
- Kräver mycket anpassningar i skolan och hemma: 1

Fysiska samt internmedicinska diagnoser

- Fysisk funktionsnedsättning, motorisk störning, fysiska handikapp, muskelsjukdom: 5
- Multihandikapp/multitrauma: 2
- Dödlig sjukdom: 1
- Sjukdomar som kräver sjukhusvård: 1
- Enkopres (avföringsinkontinens): 1
- Hjärtfel: 1
- Allergier: 1
- Epilepsi: 1
- Astma: 1

Kromosomavvikelse

- Down-Syndrom: 2

- Turner: 1

Utöver dessa är det 19 familjehem som anger att barnet inte är tillräckligt utrett eller inte utrett alls, att det finns en misstanke om en diagnos, att barnet är under utredning eller att man inte har kunnat ställa en diagnos.

Umgänge

Tanken med LVU är att barnet ska återförenas med sin ursprungsfamilj när det är möjligt, och under tiden är umgänget med vårdnadshavarna och även andra viktiga personer i nätverket barnets möjlighet att hålla kontakt med sitt nätverk. Och det bedöms vara viktigt för barnet i de allra flesta fall. Enligt §14LVU har socialnämnden ett ansvar för att den unges behov av umgänge med föräldrar och vårdnadshavare så långt det är möjligt tillgodoses.

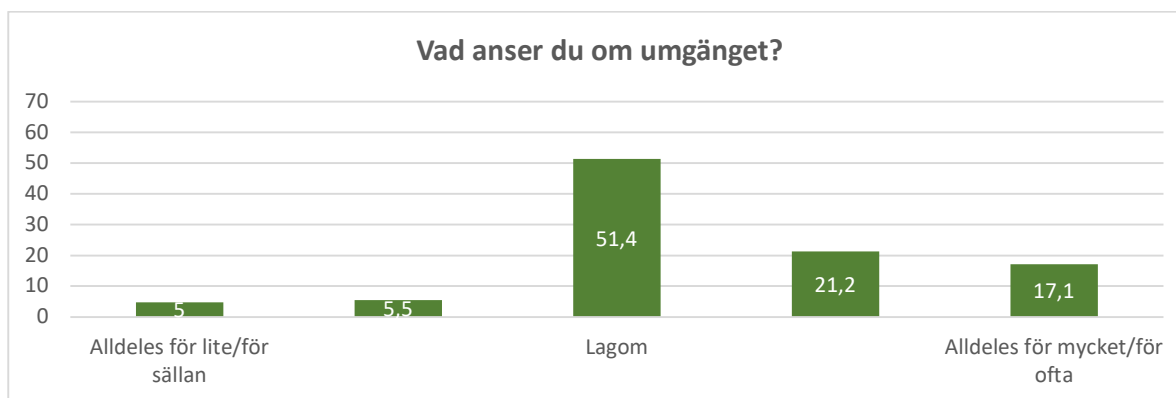
Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vård enligt denna lag, får socialnämnden besluta hur den unges umgänge med vårdnadshavare och med föräldrar som har umgängesrätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller genom avtal ska utövas. I vissa fall kan det vara nödvändigt att skydda barnet från vårdnadshavarna och socialnämnden kan då besluta att den unges vistelseort inte ska röjas för föräldrar eller vårdnadshavare.

Socialnämnden ska minst en gång var tredje månad överväga om ett sådant beslut som avses i 14 § andra stycket 2 LVU fortfarande behövs.

Utredningen "framtidens socialtjänst" betonar just behovet av barnets kontakt med föräldrar och syskon och andra närstående (sid 58-59):

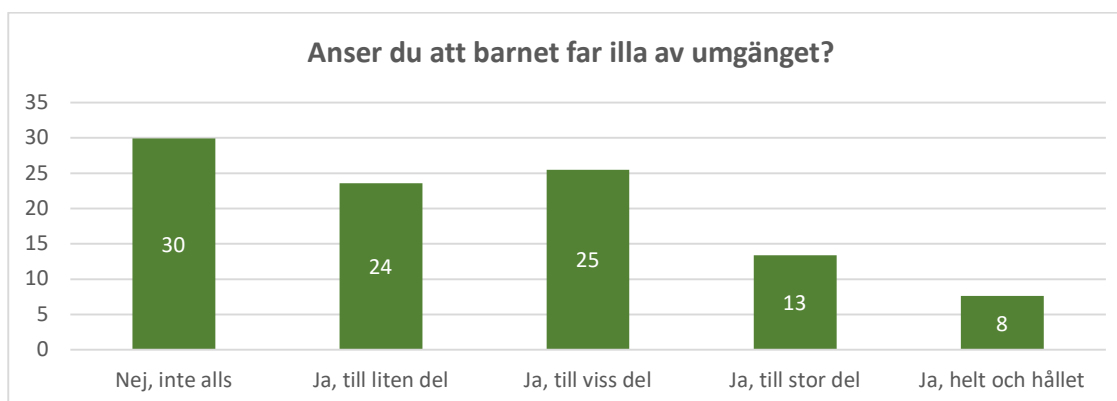
"Det är viktigt att socialtjänsten arbetar för att det placerade barnet ges möjlighet till kontakt med föräldrar och syskon och utredningen föreslår därför att det i den nya socialtjänstlagen ska anges att socialnämnden särskilt ska uppmärksamma barnets eller den unges relationer till föräldrar, syskon och andra närstående och arbeta för att placerade barn ges möjlighet till kontakt med föräldrar, syskon och andra närstående."

Det finns familjehem som beskriver både ett umgänge som är för sällan och för korta och om umgängen som är för ofta och för långa. En viktig aspekt här är det praktiska runt ett umgänge som sannolikt spelar in när familjehemmet bedömer umgänget. Ofta är det familjehemmet som får köra barnet till umgänget. Det kan vara nära och det kan vara flera timmar iväg. Om det är skolbarn sker ofta umgänget på helgen och inkräktar på det viset på familjehemmets fritid. Familjehem vittnar också ibland om att barnen reagerar känslösamt på och efter umgänget. En vanlig förklaringsmodell är då att umgänget inte är bra för barnet. Utifrån ett psykologiskt perspektiv finns många rimliga alternativa tolkningar. En sådan är att ett barn som omhändertagits delvis är traumatiserad av själva separationen från föräldrarna. Därutöver kan det förstås finnas barn som är traumatiserade pga händelser som ägt rum under uppväxten. Att dessa trauman återaktiveras när de möter sina föräldrar är inte konstigt. Det kan men behöver absolut inte betyda att umgänget är skadligt. En annan mycket rimlig förklaring är att barnens längtan efter föräldrarna reaktiveras och att de därför reagerar känslösamt. Om umgänget pågår flera dagar kan det också handla om att föräldrarna har andra vanor och att barnen reagerar på det. Det är då mycket olyckligt att tolkningen ensidigt ofta blir att umgänget är skadligt för barnet, och att det då begränsas.

Figur 17. Svar på frågan om vad man anser om umgänget.

På frågan vad familjehemmen anser om umgänget svarar 51 % att det är lagom och 38 % att det är för ofta eller för mycket. 11 % anser att det är för sällan eller för litet (se figur 17).

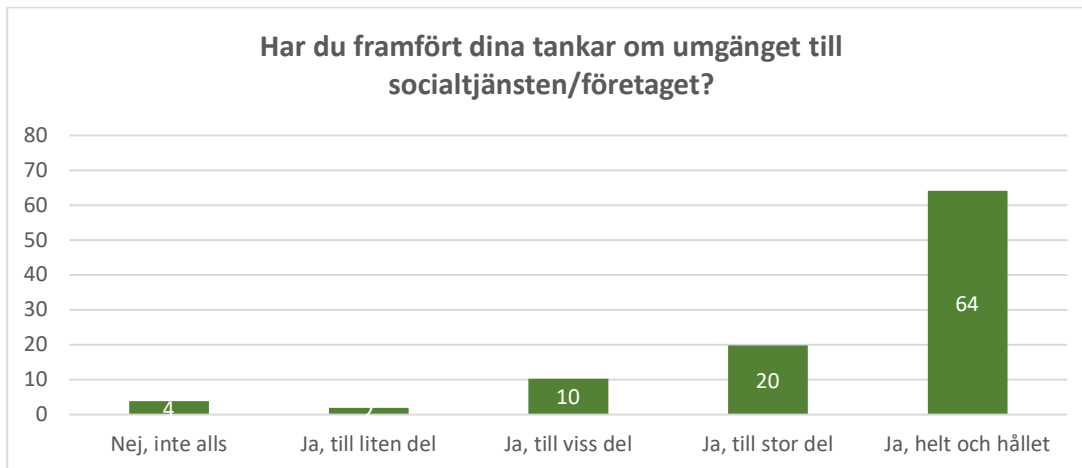

Figur 18. Svar på frågan om man anser att barnet far illa av umgänget.

Det finns inga större skillnader mellan män och kvinnor men däremot verkar det finnas en tendens till att en högre andel yngre tycker att det är för mycket och för ofta (48 %) jämfört med den äldsta gruppen i undersökningen (23 %). Vem man har som uppdragsgivare spelar heller ingen roll.

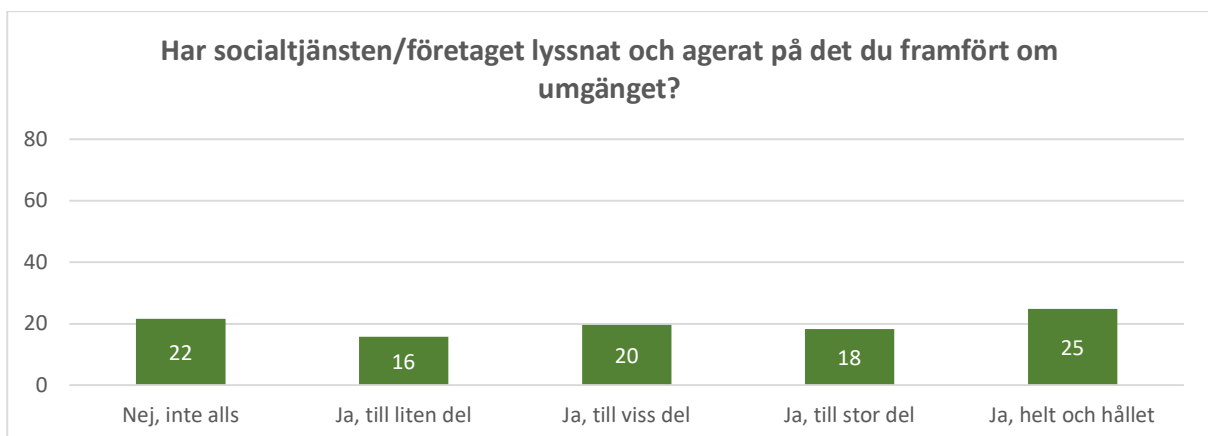
Ytterligare frågor fanns om hur man såg på umgänget. Som framgår av figur 18 är det 70 % av familjehemmen som svarar att man anser att barnet *i någon mån* far illa av umgänget. 21 % menar att barnet gör det till stor del eller helt och hållet. Om det verkligen är så är det förstås väldigt olyckligt att gå på gång utsätta barnet för det. Lika olyckligt som att *inte* låta ett barn som vill träffa sin vårdnadshavare och som tycks må bra av det, träffa sina vårdnadshavare eller någon av dem. Frågan är hur handläggare gör dessa bedömningar? Här borde det finnas personer med psykologisk kompetens, och med specialkompetens inom trauma mm som hjälper till att göra dessa bedömningar. En Socialsekreterare har knappast det kunskaper som krävs för att avgöra detta.

Det ett familjehem kan göra när det har tankar om umgänget och hur det påverkar placeringen är att framföra det till Socialtjänsten eller företaget. Det gör också de allra flesta (se figur 19). Här tycks en högre andel män göra det jämfört med kvinnor (94 % av männen gör det till stor del eller helt och hållet, medan motsvarande andel för kvinnorna är 83 %. Det verkar också i högre grad vara ”yngre” (upp till 39 år) (93 %) som gör det jämfört med 50 + där ca 80 % gör det.

Figur 19. Svar på frågan om man framfört sina tankar om umgänget till uppdragsgivaren.

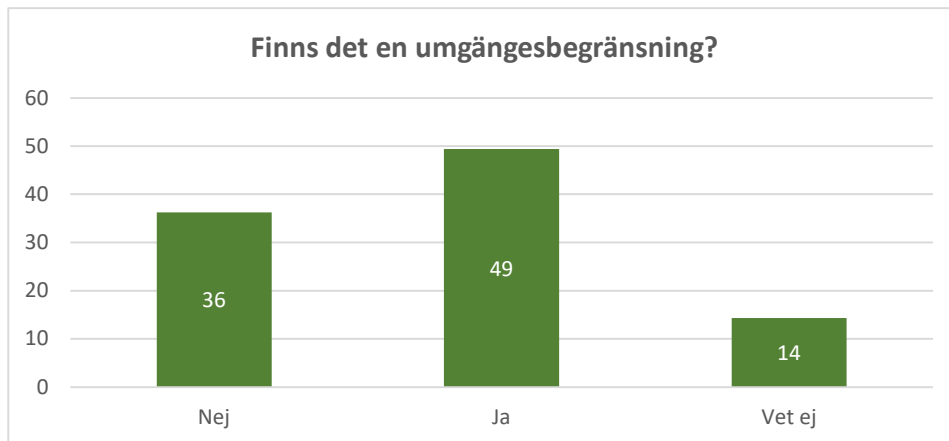
Huruvida man som familjehem tycker att man får respons på sin återkoppling till sin uppdragsgivare varierar väldigt (se figur 20). 22 % tycker inte alls att de lyssnar och agerar utifrån det de för fram och 25 % tycker att de lyssnar och agerar helt och hållet. Små skillnader visar att män i lägre grad tycker att de får respons på det de för fram, och bland 60 + är andelen som tycker sig nå fram högst (57 % svarar ja, till stor del – ja, helt och hållet).

Figur 20. Svar på frågan om man anser att uppdragsgivaren lyssnat och agerat på det som framförts om umgänget.

Umgängesbegränsning

Många föräldrar vittnar i olika forum om att socialtjänsten ofta begränsar umgänget mellan barn och föräldrar. Undersökningen stödjer denna bild. 49 % av familjehemmen svarar att det finns en umgängesbegränsning, 36 % svarar att det inte gör det och 14 % vet inte (se figur 21). Det är en högre andel män (67 %) som svarar att det finns en umgängesbegränsning och även en högre andel 60+ (63 %). Hur dessa skillnader kan förklaras är lite oklart. Vad gäller ålder är det rimligt att anta att äldre kanske har en del svårare placeringar där det är vanligare med begränsningar i umgänget, men när det gäller män är förklaringen osäker.

Figur 21. Svar på frågan om det finns en umgängesbegränsning.

Högsta Förvaltningsdomstolen har påtalat att umgängesbegränsning ska tillämpas restriktivt¹¹. En umgängesbegränsning utgör en väldigt stark inskränkning för barn och föräldrar som socialnämnden inte skall fatta beslut om utan starka skäl, till exempel vid skyddsbehov. Detta framgår även ur förarbetena till lagstiftningen.

Därutöver ska det framgå av beslutet på vilket sätt som umgänget begränsas och om beslutet ska gälla tills vidare eller om det är tidsbegränsat. Vidare ska skälen för beslutet framgå. Så sker dock långt ifrån alltid. Detta har bland annat JO kritiserat¹².

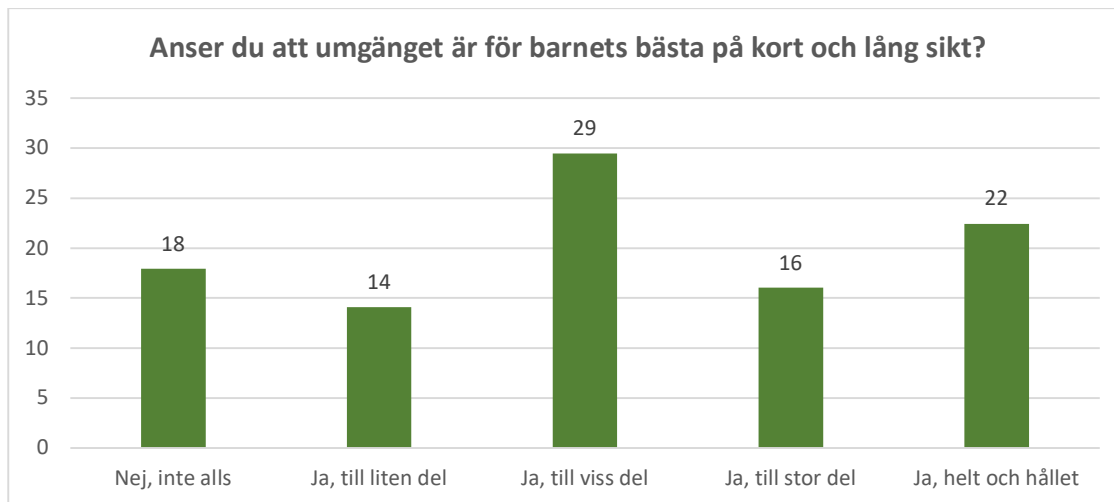
När det gäller begränsning av umgänge skall dock alltid barnets bästa vara utgångspunkten. Bestämmelserna om umgängesbegränsning skall tillämpas restriktivt och socialnämnden skall inte utan **starka skäl** besluta om inskränkning i umgänget mellan barn och föräldrar.

18 % svarar att de inte alls tror att umgänget är för barnets bästa på kort och lång sikt och 22 % tror helt och hållet att det är för barnets bästa. Resterande är i någon mån tveksamma, eller ser att det i någon mån är för barnets bästa (se figur 22).

¹¹ <https://www.domstol.se/globalassets/filer/domstol/hogstaforvaltningsdomstolen/avgoranden/2017/mal-nr-5206-16.pdf>

¹² <https://lagen.nu/avg/jo/2533-2017>

I denna undersökning finns inte vårdnadshavarnas perspektiv med alls. Självklart finns det vårdnadshavare där umgänget betyder väldigt mycket och utifrån ett föräldraperspektiv är det förstås väldigt lite med några timmars umgänge 1-2 gånger/månad. Detta belyses i en annan rapport.

Figur 22. Svar på frågan om man anser att umgänget är för barnets bästa på korta och lång sikt.

Vi vill att socialtjänsten respektive nämnden inte utan starka skäl ska kunna ta beslut om umgängesbegränsning. Om barnet reagerar vid umgänget behöver rimliga alternativa tolkningshypoteser sättas upp för att utesluta att reaktionerna inte beror på sorg, saknad, hemlängtan eller bearbetning av upplevelser. I detta sammanhang bör även tydliga krav ställas kring utredarens kompetens i frågan. Detta gäller inte minst kunskapen kring barnsamtal. I de fall en begränsning verkligen behövs ska det självklart göras.

Öppna svar

Den kategorin som fick flest svar är att barnet visar starka reaktioner i anslutning till umgänget: Det nämns sömnproblem, att barnet drömmer mardrömmar, drabbas av nattskräck, reagerar med diarré eller sängvätning, är utåtagerande, uppvisar självskadebeteende och/eller spyr efter umgänget. En del familjehem vittnar dessutom om reaktioner under själva umgänget, att barnet inte orkar med umgänget respektive inte vill träffa föräldern. Somliga känner en uppgivenhet över att socialtjänsten inte drar ner på umgänget med tanke på barnets bästa, tex svarar en person så här:

”Barnen får starka reaktioner efter umgängen och under umgängen men Soc hänvisar bara till att vi ska vara ”glada” över att föräldrarna inte strider för tätare umgängen då ena föräldern har rätt till det. Hur barnen mår verkar de inte tycka ha så stor betydelse.”

Eftersom det inte ställs upp några tolkningshypoteser, kan man bara spekulera i vad barnens reaktioner beror på: I en del fall kan man nog misstänka att reaktionerna är kopplade till tidigare dåliga erfarenheter av föräldern eller brister hos föräldern som skapar en obehaglig umgängessituation för barnet. Men det kan inte uteslutas att reaktionerna hos en del barn beror på sorg och saknad efter

föräldern och hemlängtan. Vid kommande enkäter skulle det vara intressant att ställa lite fördjupande frågor kring denna problematik.

En annan kategori som också fick många svar var att familjehemmen anger att socialtjänsten inte lyssnar på familjehemmets tankar och synpunkter kring umgänget, att större hänsyn tas till föräldrarnas vilja än barnets behov.

Å andra sidan är det nästan lika många familjehem som svarar att umgängen fungerar bra enligt plan respektive att familjehemmet och socialtjänsten är eniga i umgängesfrågan.

Det nämns även barn som inte har något umgänge alls med föräldrarna, umgängen som har pausats, tex för att man vill vänta tills barnet själv önskar umgänge med sina föräldrar och umgängen som inte sker så ofta, bland annat på grund av avståndet. Några familjehem berättar att de inte ser några problem med umgängen numera, men att det har funnits problem tidigare. För somliga barn/familjehem fungerar umgängen bra, i vissa fall dock bara med den ena föräldern.

Några familjehem anger att de har försökt att få till stånd mer umgänge mellan barn och föräldrar, men att det i vissa fall har uppstått olika hinder. En person svarar tex så här:

”Barnet här mår så bra av att träffa sin mamma, trots det ligger umgänget kvar på endast 1 gång i månaden. Trots mina påtryckningar om att barnet verkligen behöver mer tid med sin mamma.”

Tre familjehem svarar att de har verkat för mindre umgänge mellan barnet och föräldrarna.

Umgängesfrekvensen skiljer sig vitt: Det förekommer allt från inget umgänge alls till umgänge varje vecka.

I vissa fall glesades umgänget ut, i andra fall har man utökat umgänget eller så har familjehemmet åtminstone försökt att utöka umgänget.

I ett fall hotar socialtjänsten med omplacering av barnet om familjehemmet inte lyckas få iväg barnen som vägrar umgänge.

I ett fall då barnet är vårdnadsöverflyttat planerar familjehemmet umgänge utifrån vad barnet klarar för att hålla föräldern lugn.

En person anger att barnet endast har umgänge med sina syskon, inte med föräldrarna.

Ett familjehem svarar att de i princip vill att barnet ska ha mer umgänge med vårdnadshavaren, men nu börjar vårdnadshavaren krångla med familjehemmet.

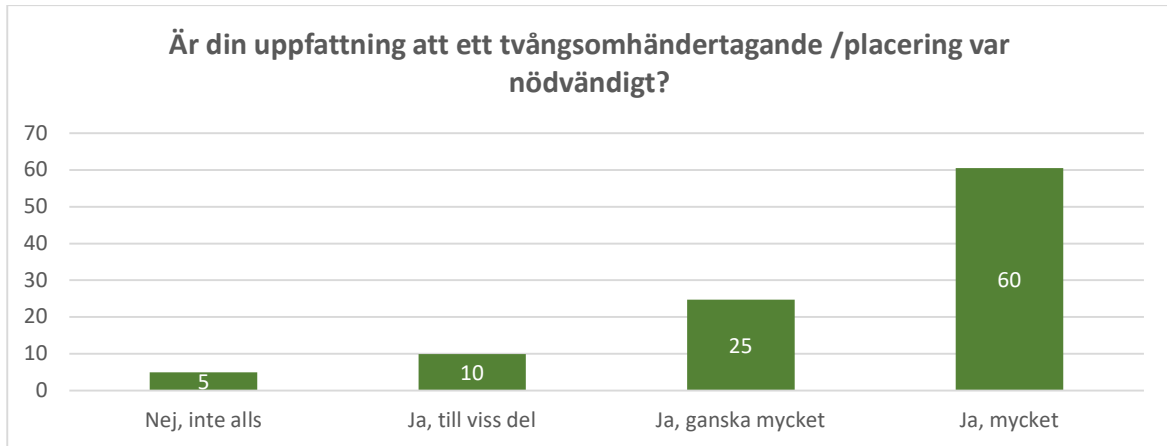
Två familjehem svarar att det är olika att jobba mot socialtjänsten eller ett konsultföretag.

En person säger så här:

”Placerings vårdnadshavare har flyttat ganska långt bort och är upptagen med sitt missbruk m.m. Den andra biologiska föräldern sitter i fängelse, därav finns inget umgänge med föräldrarna. Men placeringen har många tankar speciellt nu sedan hen är lite äldre och tankarna väcker ofta en saknad”

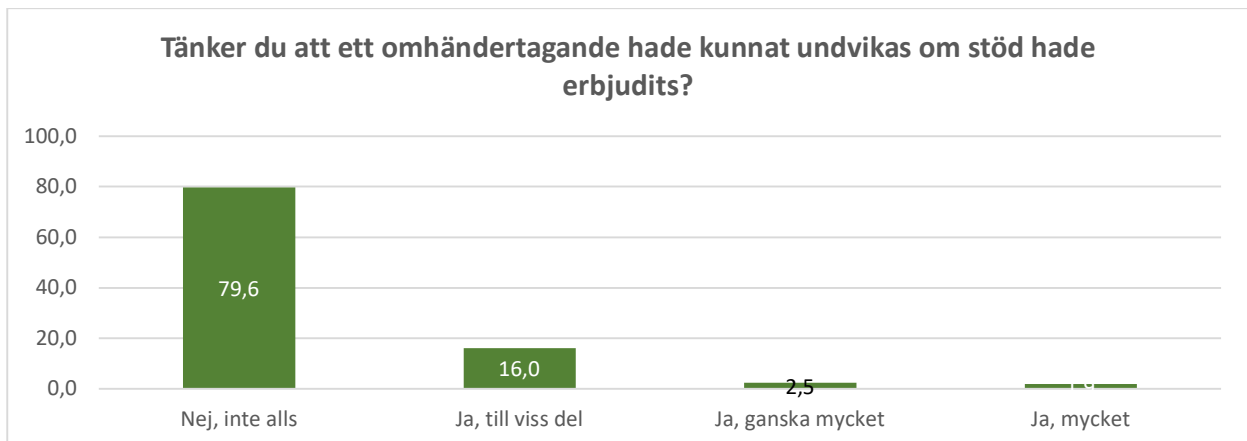
Stöd för att barnet skulle kunna bo kvar hos vårdnadshavare

En klar majoritet av familjehemmen anser att placeringen eller tvångsomhändertagandet var nödvändigt men 15 % anser inte att det var helt nödvändigt utifrån den bild de har av situationen (se figur 23). Det tycks finnas en tendens till att familjehem som är 60 + i lägre grad anser att omhändertagandet / placeringen var nödvändig jämfört med familjehem som är upp till 39 år.

Figur 23. Svar på frågan om man som familjehem anser att placeringen var nödvändig.

Enligt familjehemmens bild fick 51 % av vårdnadshavarna mycket eller ganska mycket erbjudande om stöd innan barnet placerades. 20 % av familjehemmen är i låg eller hög grad inne på att ett omhändertagande hade kunnat undvikas om stöd hade erbjudits (se figur 24 nedan).

Figur 24. Svar på frågan om man som familjehem tänker att ett omhändertagande hade kunnat undvikas om stöd hade erbjudits.

20 % av familjehemmen menar också att vårdnadshavarna är tillräckligt bra i sitt föräldraskap (se figur 25 nedan). Lika hög andel är i någon mån inne på att barnet skulle kunna bo hemma med eller utan stöd. Här är tendensen att en högre andel familjehem som är 60 + tycker att föräldrarna är tillräckligt bra, och att placeringen skulle kunna bo hemma jämfört med familjehem som är yngre. Om det beror på

att de har andra värderingar kring föräldraskap eller på att de ser mer styrkor hos människor, eller för att de har barn vars föräldrar har mer förmågor kan vi dock inte veta.

Figur 25. Svar på frågan om man som familjehem tänker att vårdnadshavarna är "tillräckligt bra" i sitt föräldraskap.

Öppna svar

De flesta familjehemmen benämner i sina svar olika typer av hjälp och stöd som tex boendestöd, familjeterapi, samtalsstöd, avlastning, kontaktfamilj, KBT och stöd i skolan.

Ungefär lika många familjehem säger att det inte finns något alternativ till att barnet är omhändertaget: Vårdnadshavaren klarar inte av att ta hand om sitt barn. I vissa fall på grund av intellektuell funktionsnedsättning, i andra fall på grund av missbruk och att föräldrarna inte är villiga att ta emot hjälp.

En person sammanfattar det så här:

"Omöjligt med tanke på våld i hemmet, grov kriminalitet, grovt missbruk osv."

Det nämns även barnaöden som berör på ett djupt plan, tex.

"Barnen blev utslängda av föräldrarna och föräldrarna har lämnat Sverige."

Samt:

"Vårdnadshavaren slängde i det här fallet ut den placerade (bytte lås) och eldade upp alla brev från Soc så de hade ingen kommunikation."

Två personer nämner som förutsättning för en hemflytt insikt hos vårdnadshavaren om sina psykiska problem och sitt eget beteende respektive en vilja hos föräldern att ta emot hjälp.

Ytterligare två familjehem anger att föräldrarna behöver ta tag i sina missbruksproblem, eventuellt med tvång.

Att man skulle sätta in hjälpinsatser med tvång nämns av ytterligare en person, dock oklart om det handlar om missbruk eller om annat.

En person anger att bristerna skulle ha behövt upptäckas i ett tidigt skede.

En person svarar att förutsättningen för vårdnadshavaren att få behålla sitt barn skulle ha varit att inte ha fått på sig anonyma orosanmälningar.

Allergisanering som sker över tid nämns av en person.

LVU i hemmet med oanmälda hembesök och rådgivning nämns av en annan person.

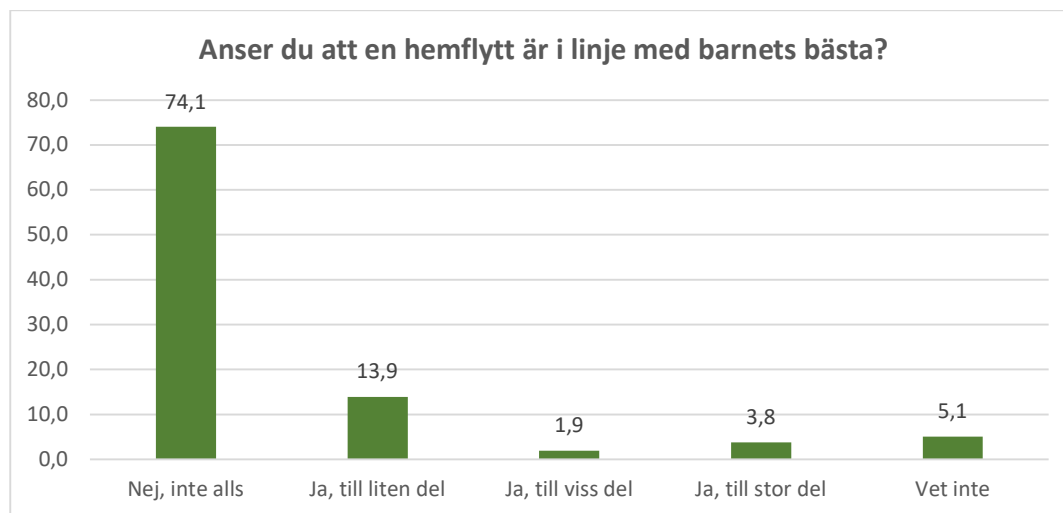
Den sammanhängande bedömningen är att många föräldrar hade kunnat få behålla eller skulle kunna få tillbaka sina barn med rätt hjälp- och stödinsatser, i vissa fall med tvång. Insikt om sina egna brister är också en viktig aspekt i sammanhanget. En person beskriver detta så här:

”I vårt fall var mamman till barnet så upprörd att hon ansågs som hotfull och aggressiv. Hon vägrade erbjuden hjälp. Jag tror att om någon med utbildning och kompetens att prata med väldigt upprörda människor, och förklarat allvaret i hela situationen. Om mamman bara hade förstått vad som skulle hända om hon vägrade hjälp. Så tror jag detta barnet fortfarande hade bott hemma hos sin mamma.”

Hemflytt

I förarbeten till LVU¹³ står att det är en av nämndens viktigaste uppgifter att arbeta för att en **återgång till hemmet** kan ske och att återgången blir så smidig som möjligt för den unge.

Möjligheterna för en hemflytt av barnet påverkas i hög grad av hur umgängen mellan barnet och föräldrarna har sett ut, men inte minst av omfattningen av själva umgänget. Föräldrarnas enda chans att visa på sin föräldraförmåga är att man har haft regelbundna, hyfsat täta och välfungerande umgängen.

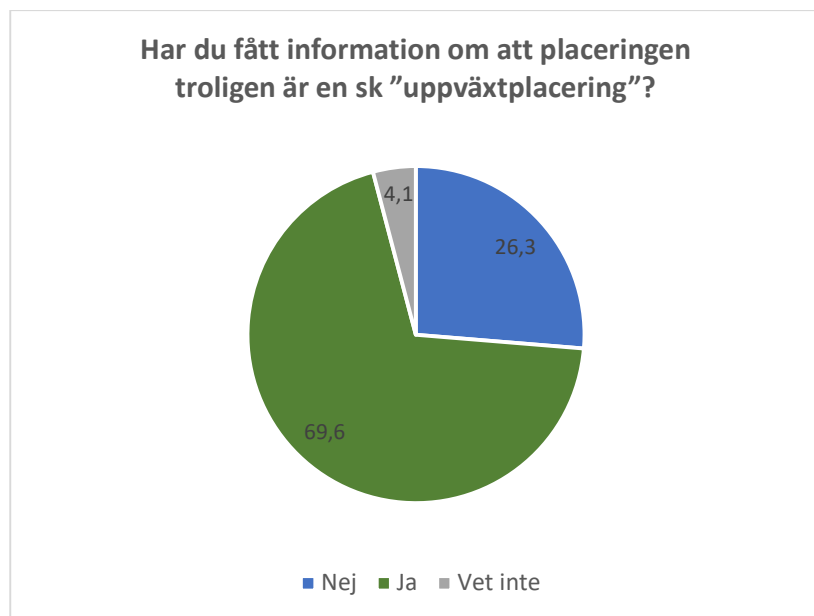
Figur 26. Svar på frågan om man som familjehem anser att hemflytt är i linje med barnets bästa.

¹³ prop. 1989/90 sida 88

Att förbättra sin föräldraförmåga och utvecklas som förälder utan att ha sitt barn närvarande hos sig är inte den lättaste ekvationen. Det är ungefär som att lära sig att cykla utan cykel eller att lära sig att simma på torrt land.

Trots intentionen i förarbetena är det bara 7 % av familjehemmen som svarar att det finns en plan för hemflytt. 17 % vet iofs inte men 76 % säger att det inte finns. Familjehemmen tror inte heller att en hemflytt skulle vara i linje med barnets bästa. 74 % svarar att det inte alls skulle vara det (se figur 26). En liten grupp tror dock i någon mån att det skulle vara det, ca 20 %. Familjehemmen är sannolikt inte de bästa att avgöra om en hemflytt vore i linje med barnets bästa men information värd att ta med i bedömningen.

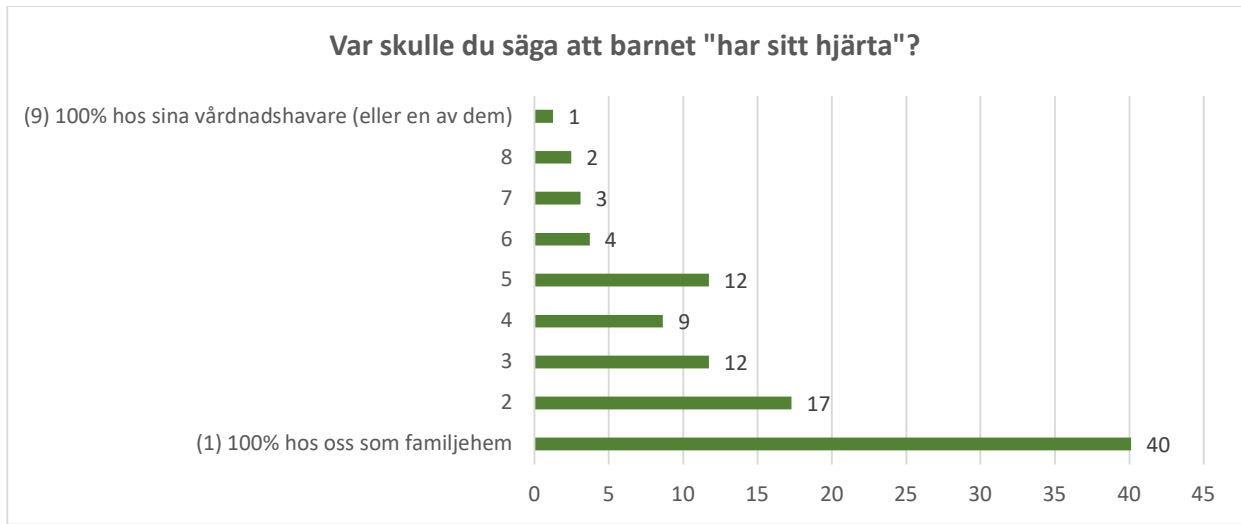
Desto fler av familjehemmen svarar att de fått information om att placeringen är en sk "uppväxtplacering". Hela 70 % uppger att de fått den informationen (se figur 27). Detta trots att det inte finns något som heter uppväxtplacering längre. En högre andel familjehem som har kommunen som uppdragsgivare anger detta (71 %), jämfört med dem som har företag som uppdragsgivare (56 %). Frågan väcks förstås varför det är så många som får denna information, och orsaksförklaringarna kan vara flera. Det kan förstås vara så att familjehemmen inte alls fått den informationen utan tycker sig ha fått den, kanske starkt önskar att de fått den. Det känns inte som en rimlig förklaring. En annan förklaring kan förstås vara att handläggare inte känner till att de inte ska prata om uppväxtplaceringar längre. Det är inte heller en sannolik förklaring. Kan det vara så att det är en del av en marknadsföring? Många familjehem vill ha kvar de barn de tar emot, och ser det som ett hot om barnet inte skulle få bo kvar. Det kan vara en svår separationsprocess för vuxna och barn i ett familjehem som tagit emot ett barn.

Figur 27. Svar på frågan om man som familjehem fått information om att placeringen troligen är en uppväxtplacering.

Familjehemmets tankar om var barnet har sitt hjärta

Det fanns en fråga i undersökningen som handlade om var familjehemmet upplever att barnet har sitt hjärta. Det är familjehemmets uppfattning i frågan och säger naturligtvis inte något om hur barnet skulle svara på frågan. 40 % av familjehemmen upplever dock att barnet "har sitt hjärta" helt och hållet hos dem. Om vi adderar svaren 1-3 är det 69 % som tydligt lutar åt att barnet har sitt hjärta hos dem, 24 % som är lite osäkra (alternativen 4-6) och 7 % som lutar åt att hjärtat är hos vårdnadshavarna (alternativen 7-9).

Figur 28. Svar på frågan om var barnet "har sitt hjärta".

Öppna svar

Som komplement till frågan med fasta svarsalternativ fick de som ville lämna kommentarer till frågan. Många gjorde det och de framgår här nedan.

9 personer svarar att barnet har sin anknytning i familjehemmet.

Lika många svarar att barnet vill bo i familjehemmet, att barnet känner sig tryggt i familjehemmet respektive att barnet har ingen eller bara lite kontakt med sin förälder.

6 personer svarar att barnet älskar sina föräldrar mer än familjehemmet, att barnet saknar sina föräldrar och vill hem. En av dessa svarar:

"Dock duger vi ganska okej ändå."

Lika många svarar att det är svårt att veta, eftersom barnet vill vara lojal med alla vuxna.

En person svarar på denna fråga på ett väldigt fint, varmt och pedagogiskt sätt, då detta svar är värt att lyftas fram lite extra här:

"Upplever att dessa barn är **så lojala** mot sina familjemedlemmar, med pengar, att inte vara till besvär osv osv. Och att de känner sån samhörighet med förälder/syskon/bekanta som har samma svårigheter

som de själva har. Så därför "trivs" de så bra i den miljön, och att i vår miljö, blir de osäkrare/ mindre bekväma. Därför extra viktigt att vi är noga med att tala om varför man gör på ett visst vis, och att man inte pratar "ner" föräldrarna. I början fick jag många påringningar av mamma och mormor, som tyckte jag gjorde fel med barnet. Jag lyssnade, väntade en dag och ringde tillbaka och sa; igår lyssnade jag på vad du sa och ville angående X, idag vill jag att du lyssnar på mig i 5 min, så ska jag försöka förklara hur jag tänker. Så förklarade jag, och tillade: "Både du och jag vill ju att X ska ha det så bra som möjligt, och fungera i skola också, kanske komma igång med en aktivitet osv osv och det kan jag hjälpa till med, för sånt kan jag. Du är ju ensamstående, så försök att se mig som en gammal mormor (är drygt 60 år) det här är ju inte konstigare än att du skulle haft delad vårdnad med en pappa?" Mamman sa då att hon skämdes över att det är ett LVU, jag sade: Det är bara du och jag och Soc som vet det, är det nån som frågar så säg att det är en frivilligplacering - SOL då. Så vad vill jag säga? Mycket jobb med vårdnadshavare=bra!"

Fyra personer beskriver att det är svårt att veta: Barnet är tryggt i familjehemmet men känner samtidigt stor längtan och saknad efter sina föräldrar.

Tre personer svarar att ena barnet eventuellt har en närmare anknytning till familjehemmet, syskonet eventuellt mer till föräldrarna.

Tre personer anger att barnet älskar sina föräldrar, men har bott i familjehemmet i princip i hela sitt liv och att det är en vårdnadshavare som inte kan ta hand om barnet.

En person svarar att placeringen är ett ensamkommande barn som har sitt hjärta i hemlandet.

En person säger att barnet har bra kontakt med vårdnadshavaren, men känner sig mera hemma i familjehemmet.

En anger att det är olika för olika barn.

En person svarar att barnet älskar föräldrarna och familjehemmet ungefär lika mycket.

Och en person anger att det är svårt att veta var hjärtat ligger på grund av en anknytningsstörning.

3. Samarbete med uppdragsgivaren

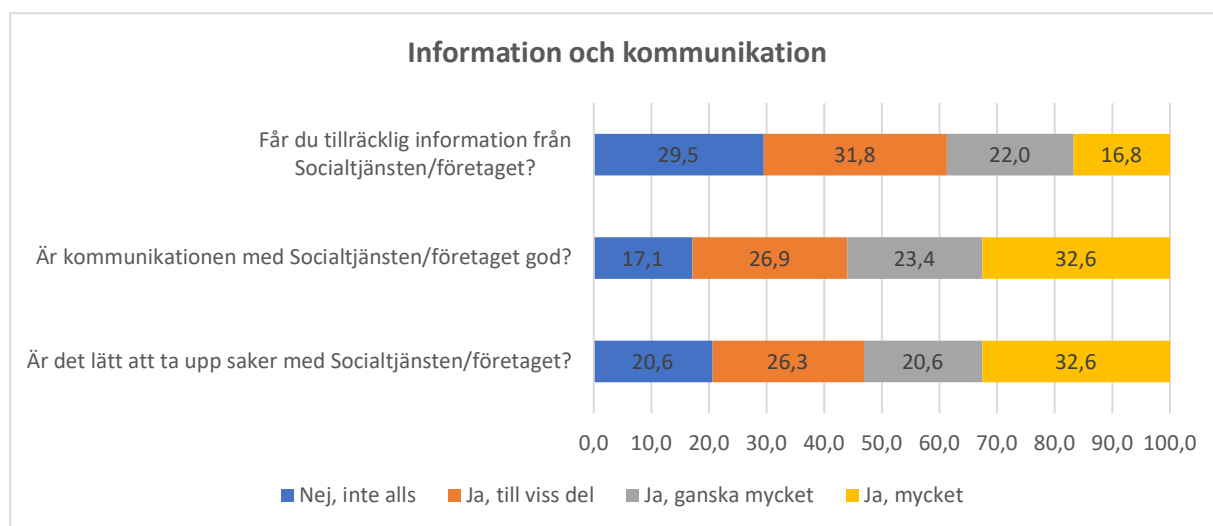
En hörnsten i uppdraget som familjehem är samarbetet med föräldrarna och samarbetet med uppdragsgivaren, vare sig det är Socialtjänsten eller ett företag. Dessa parter är oerhört viktiga på olika sätt.

Kommunikation med uppdragsgivaren

Tre frågor handlade om information och kommunikation: om man tycker att man får tillräcklig information, om kommunikationen med Socialtjänsten eller företaget är god och om det känns lätt att ta upp saker.

30 % svarar att de inte alls får tillräcklig information från Socialtjänsten/företaget, 17 % att kommunikationen inte alls är god och 21 % att det inte alls är lätt att ta upp saker. Gruppen som tycker det är ganska mycket eller mycket lätt att ta upp saker, som tycker att informationen är tillräcklig och att kommunikationen är god är alltså betydligt större.

29 % av de som har kommunen som uppdragsgivare jämfört med 56 % som har företaget som uppdragsgivare svarar "Ja, mycket" på frågan om det är lätt att ta saker med Socialtjänsten/företaget. De andra frågorna följer samma mönster även om det inte är några stora skillnader. Familjehem som har ett företag har en större grupp som svarar "Ja, mycket" på samtliga frågor, men också något större grupper som svarar "Nej, inte alls" på frågorna om det är lätt att ta upp saker och om kommunikationen är god.

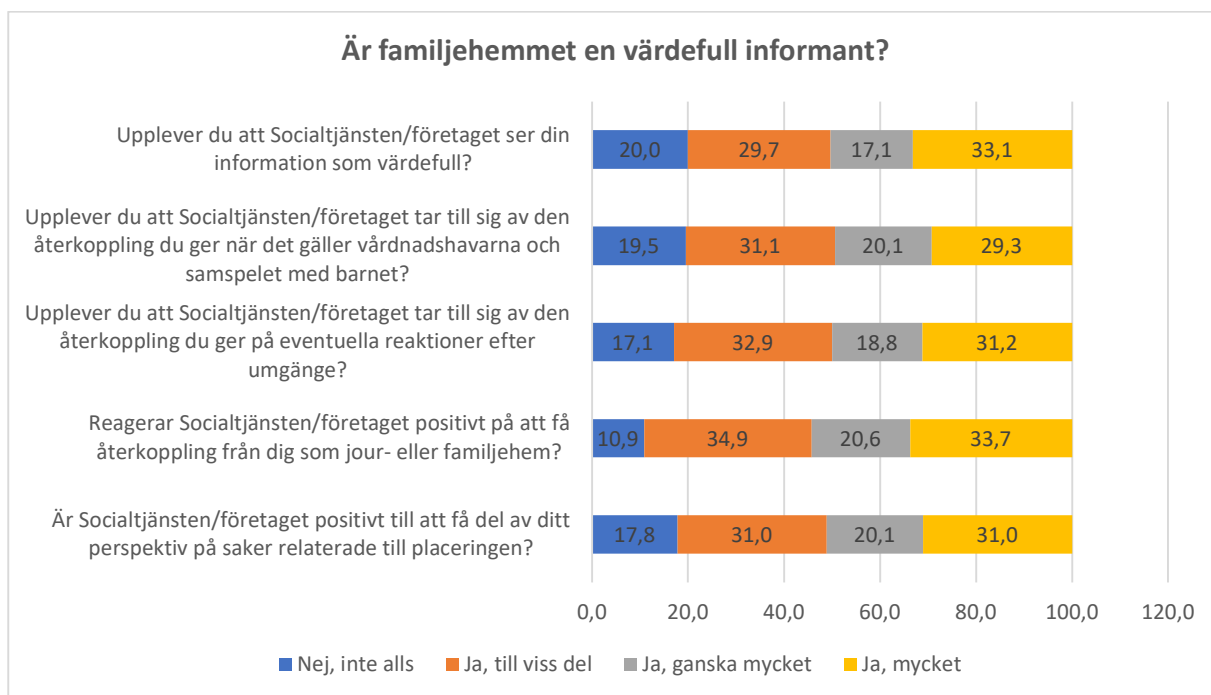

Figur 29. Andel som svarat "Nej, inte alls", "Ja, till viss del", "Ja, ganska mycket" och "ja, mycket" på olika frågor om information och kommunikation.

Tas familjehemmets perspektiv och återkoppling tillvara?

Familjehemmet har ofta mycket information om barnet, och vårdnadshavarna. Att få känna att den information man har är värdefull är sannolikt viktigt i ett samarbete och för att känna att de tankar och reflektioner man har som familjehem är värdefulla.

Fem frågor ställdes som rör hur man upplever att Socialtjänsten/företaget tar emot den information och återkoppling man som familjehem har. Som framgår av figur 30 upplever familjehemmen att Socialtjänsten tycker att informationen är värdefull, att de tar till sig i någon mån av återkopplingen och 89 % upplever i någon mån att Socialtjänsten/företaget är positiv till att få återkoppling. Mellan 11 och 20 % svarar dock att de inte alls upplever det som att Socialtjänsten/företaget är positiva till att få återkoppling och information. Tendensen är att familjehem med företag som uppdragsgivare upplever att deras information och återkoppling är *mer värdefull* än familjehem som har kommunen som uppdragsgivare. Det finns också en svag tendens till att yngre personer och personer som inte haft uppdrag så länge upplever sin information och återkoppling som mer värdefull jämfört med äldre personer och personer som haft uppdrag som familjehem länge.

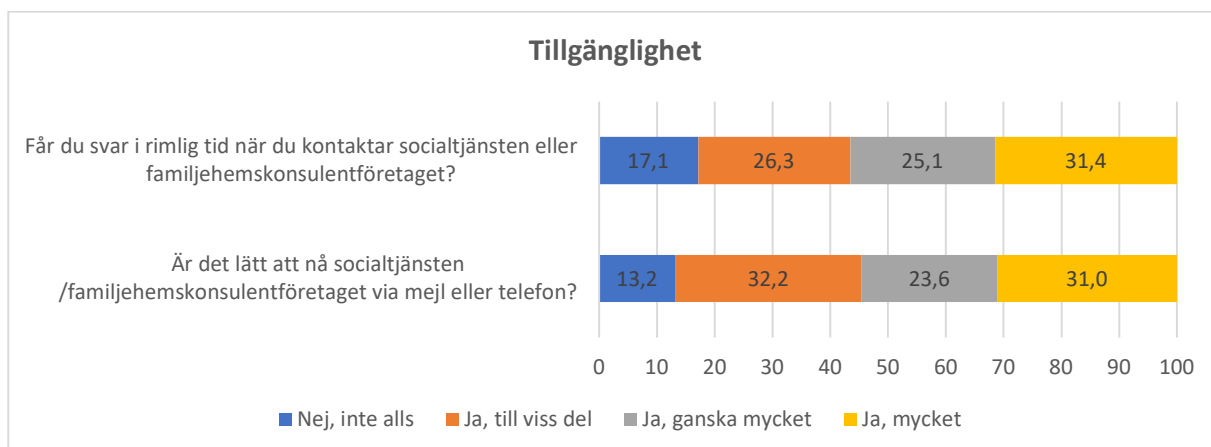
Figur 30. Andel som svarat "Nej, inte alls", "Ja, till viss del", "Ja, ganska mycket" och "ja, mycket" på olika frågor om hur man upplever att återkoppling tas tillvara.

Inflytande

På frågan "Har du inflytande i de beslut som tas om placeringen?" svarar 34 % "Nej, inte alls" och 28 % svarar "Ja, till viss del". 37 % svarar således att de har ganska mycket eller mycket inflytande. Här finns en intressant könsskillnad då 53 % av männen svarar att de inte alls har inflytande medan motsvarande andel för kvinnor är 32 %. Uppdragsgivare tycks inte spela någon direkt roll och det finns heller inget tydligt mönster kopplat till ålder.

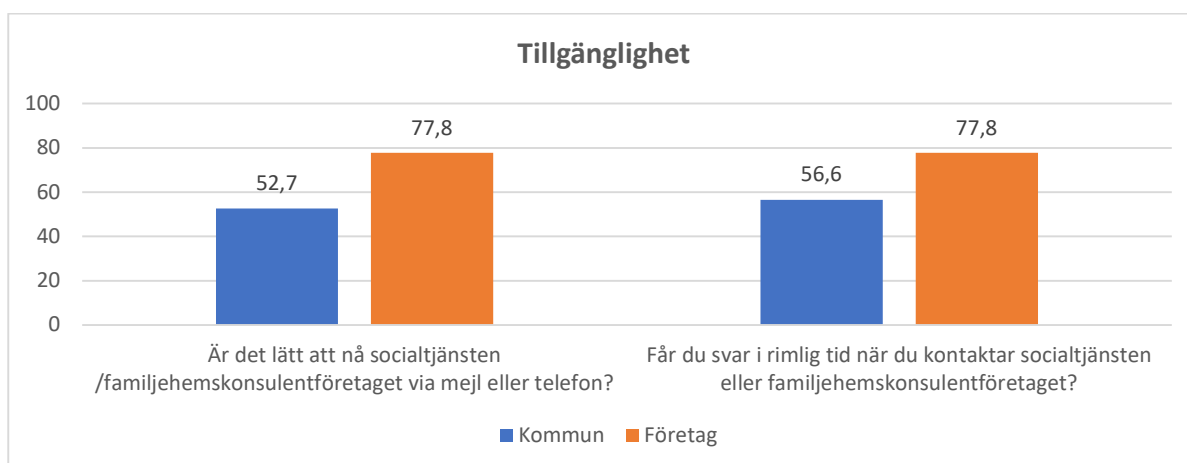
Tillgänglighet

Att som familjehem kunna få svar och kunna komma i kontakt med Socialtjänsten eller företaget kan vara viktigt i krisartade situationer med barnen. På det stora hela är majoriteten tämligen nöjd även om en mindre grupp (ca 15 %) inte är det.

Figur 31. Andel som svarat "Nej, inte alls", "Ja, till viss del", "Ja, ganska mycket" och "ja, mycket" på två frågor om tillgänglighet.

Det är ganska stor skillnad mellan kommunen som uppdragsgivare och det konsulentstödda företaget. Det är en större grupp som är nöjda med tillgängligheten av dem som har företaget som uppdragsgivare (se figur nedan som visar andelen som svarat "Ja, ganska mycket/mycket" på de två frågorna.

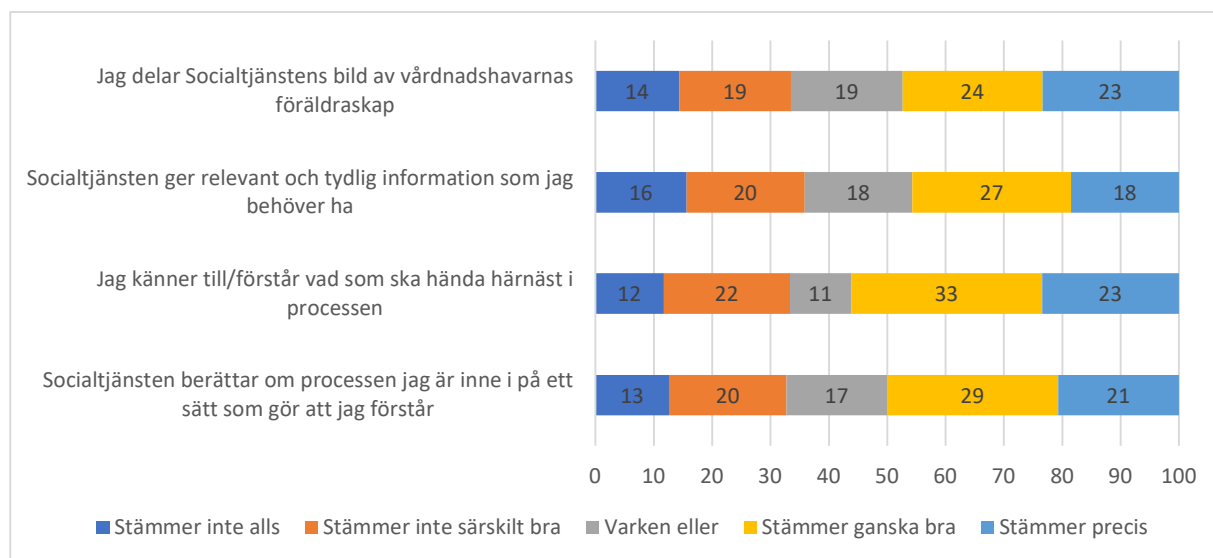
Figur 32. Andel som svarat "Ja, ganska mycket" och "ja, mycket" på två frågor om tillgänglighet. Jämförelse mellan kommun och företag som uppdragsgivare.

Förståelse för processen

Att förstå sitt sammanhang och den kontext man befinner sig i är värdefullt på olika sätt. Det ger en känsla av kontroll och gör framtiden lättare att sja om. Det skapar också möjligheter att påverka processer om vi känner till dem. Som familjehem kan det handla om att förstå eventuell övergång mellan jour- och familjehem, att förstå hur processen för att bli godkänd som familjehem går till, att förstå att föräldrarna kan överklaga olika beslut och att det då kan innebära förändringar för familjehemmet. Det kan också handla om att förstå mer om sitt uppdrag och vad rollen egentligen innebär. Även om många går en utbildning som introduktion kan det ändå vara viktigt att prata om

rollerna, ansvaret och uppdraget kontinuerligt med sin uppdragsgivare. För att kunna förstå vissa delar av processen är det avgörande att Socialtjänsten delar viss information.

Ungefär 35 % känner inte att de får relevant och tydlig information, känner inte till vad som ska hända härnäst i processen och tycker inte att uppdragsgivaren berättar om processen de är inne i. En högre andel är nöjda med informationsutbytet (ca 45-56 %) men det är ändå en stor grupp som inte är det (se figur 33).

Figur 33. Andel som svarat "Ja, ganska mycket" och "ja, mycket" på två frågor om tillgänglighet.

Öppna svar

Det mest förekommande svaret i denna kategori är att familjehem upplever att föräldrarätten väger tyngre än barnets bästa och att socialtjänsten alltid står på föräldrarnas sida. En person svarar att socialtjänsten behandlar olika föräldrar olika. En annan skriver så här:

"Förstår inte att en pappa som suttit i fängelse för sexualbrott fortfarande ska vara vårdnadshavare."

En annan person berättar:

"Föräldrarnas behov och önsknings styr ALLTID och socialtjänsten låter sig lätt duperas (eller skrämmas) till att gå föräldrarna tillmötes så länge föräldrarna går med på att låta barnet förbli placerat (inte nödvändigtvis hos samma familjehem hela tiden)."

Det finns även familjehem som förstår att en positiv attityd och ödmjukhet inför föräldrarna gagnar alla parter i längden och kan ha någon slags avvärjande effekt. En person beskriver detta med följande ord:

"Jag reagerar ofta på hur familjehem 'tar över barnen som de har i sin vård. Förstår man inte sitt uppdrag, att förvalta, blir kommunikation med socialtjänst och biologiskt nätverk inte oväntat ofta mindre välfungerande. Jag har aldrig (!) haft schismer med biologiskt nätverk, kort- eller långvariga placeringar. Föräldrarna må enligt mig vara riktiga puckon, men de är ändå människor vars barn JAG har hos MIG. Det gör i alla fall mig ödmjuk. Att slåss för barnens rättigheter kan man göra på flera olika sätt."

Att visa respekt för det biologiska nätverket bjuder enligt min erfarenhet på minst motstånd. Tydlighet, förståelse, och uppenbar kärlek till barnen brukar vara avväpnande. Att ha ett schysst förhållningssätt till bio, ger lugnare och tryggare barn som inte behöver slitas mellan olika lojaliteter.”

Nästan lika många familjehem nämner bristande kunskap hos socialtjänsten som ett problem. Man upplever socialtjänsten som fyrkantig och handläggningen som långsam och byråkratisk. Man känner sig inte lyssnad på av socialtjänsten. I ett svar beskrivs socialtjänsten till och med ha ett ”förvaringsperspektiv” när det gäller vården av barn. En person beskriver problematiken med bristfälliga utredningar:

”12 månader innan pojkens flytt påbörjades en VÖF-utredning, där jag fick läsa en del av utredningen och döm om min förvåning så mycket fel de hade i utredningen. De hade ingen fakta alls. Tom broderns namn var fel, så detta var katastrof.”

Många familjehem upplever stora skillnader mellan socialtjänster i olika kommuner, men även mellan barn som har olika handläggare inom samma socialtjänst. En person skriver:

”Det känns som om jag dragit två vinstlotter när det gäller de två kommuner som vi har våra två placeringar genom. Den ena är placerad genom Attendo och där har vi också ett väldigt bra stöd.”

En annan person ger följande bild:

”Flera av frågorna är oerhört svåra att svara på eftersom det för det första skiljer oerhört i bemötande från familjehemsföretagen respektive socialtjänst och mellan olika kommuner samt individuella skillnader mellan placeringarna.”

Man nämner även handläggbyten som ett problem och att dessa byten är vanliga. En person sammanfattar detta så här:

”Vi byter handläggare varje år och börjar om från 0 och inget funkar. Ingen vet vad den andre gör.”

Somliga familjehem klagat på dåligt stöd, dålig närhet och bristande information från socialtjänsten.

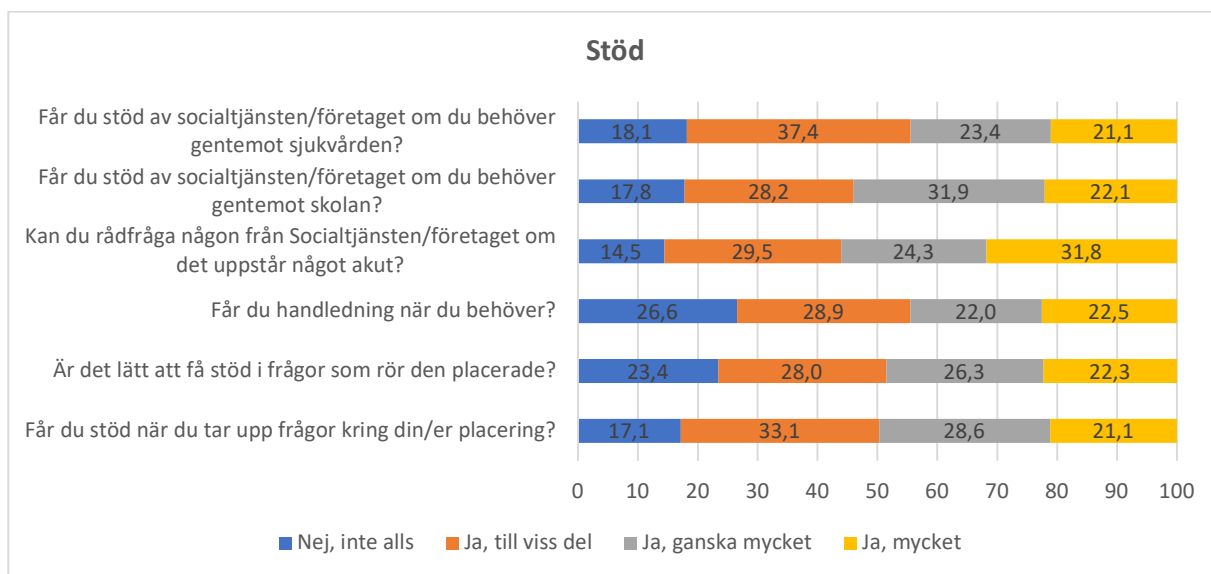
Flera familjehem svarar att allting fungerar bra med det placerande företaget. Överlag får man en bild av att uppdraget som familjehem känns lättare att utföra via ett företag än genom direktkontakt med socialtjänsten. En person skriver tex:

”Vi samarbetar med ett företag vi känner stor tacksamhet till. De lyssnar och kämpar för barnen och för att socialtjänsten ska höra oss. Dock lyssnar inte socialtjänsten och kör sin egen väg.”

Två familjehem beskriver ett bra bemötande och en bra kommunikation av socialtjänsten respektive att samarbetet har förbättrats.

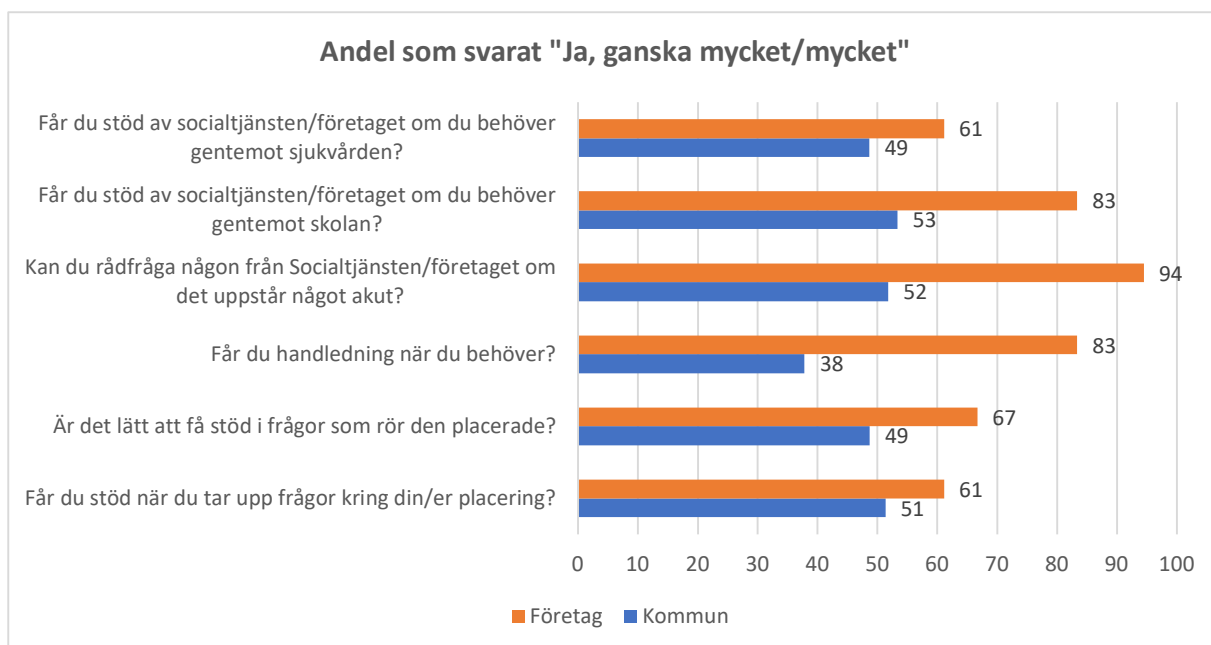
Stöd från Socialtjänsten eller det konsulentstödda företaget

En klar majoritet svarar att de kan få olika former av stöd i någon mån, men ungefär 20 % svarar också att stödet är helt frånvarande. Exempelvis svarar 27 % att de inte alls får handledning när de behöver, och 23 % svarar att det inte alls är lätt att få stöd kring frågor som rör den placerade (se figur 34 för samtliga former av stöd som ingick i enkäten).

Figur 34. Andel som svarat "Nej, inte alls", "Ja, till viss del", "Ja, ganska mycket" och "jag, mycket" på olika frågor om stöd.

Det finns några intressanta skillnader även i frågorna som rör stöd. Det är mycket stor skillnad på vilket stöd man upplever beroende på om det är kommunen eller företaget som är uppdragsgivare. De som har ett företag som uppdragsgivare rapporterar betydligt *högre grad av stöd*.

Figur 35. Andel som svarat "Ja, ganska mycket" och "ja, mycket" på frågorna om stöd. Jämförelse mellan familjehem som har kommuner och företag som uppdragsgivare.

Den största skillnaden är frågan om handledning och frågan om man kan rådfråga någon om det uppstår något akut. Där är det en betydligt högre andel som anger det om de har ett företag som uppdragsgivare. 83 % jmf med 38 % svarar att de får handledning när de behöver och 94 % jmf med 52 % svarar att de kan rådfråga Socialtjänsten/företaget om det uppstår något akut (se figur 35).

En förklaring kan vara att företagen helt enkelt är bättre på att ge stöd. En annan förklaring kan möjligen vara att dessa placeringar ofta är mer krävande och att de därför behöver mer stöd kring dessa.

Mer om det stöd som du skulle vilja och behöva ha

Det som de flesta familjehemmen efterfrågar är mera lyhördhet, tillmötesgående, förståelse, information, handledning, samarbete och kommunikation från socialtjänstens sida. Många efterlyser mer stöd respektive behovsanpassat stöd, handledning, kompetensutveckling och fortbildning för familjehem och avlastning – speciellt för barn med krävande diagnoser. Detta gäller generellt, i samband med krävande placeringar och även för skolan.

Somliga önskar sig mera handlingsutrymme och självstyre i vissa beslut som rör barnet, tex genom en fullmakt.

Man efterfrågar även snabb utredning för barn som behöver medicineras och bättre/snabbare tillgång till sjuk- och specialistvårdsinsatser. Även större möjligheter för placerade barn att få tillgång till sina journaler och utredningar.

Det efterfrågas även fortsatt stöd, hjälp och handledning efter en genomförd vårdnadsöverflytt.

Två personer skriver att de önskar sig att inte bli ifrågasatt, misstrott och motarbetat av socialtjänsten.

Somliga vill gärna se färre vakanser i personalen som skulle ge färre handläggaryten.

Man efterfrågar även kunskapshöjande insatser till socialtjänsten samt bättre ledarskap inom socialtjänsten.

En person lämnar väldigt många och intressanta förbättringsförslag:

”Jag anser att en ny anställningsform för jour- och familjehem skulle skapas, uppdragsanställning. Denna skulle ge tillgång till olika förmåner i form av fortbildning och annan kompetensutveckling samt berättiga till tjänstepension. Vidare skulle den innebära en mer jämlik relation till socialtjänstens medarbetare då vi skulle bli mer kollegor än uppdragsgivare /-tagare. Det skulle också innebära att ett familjehem inte kan avstå från handledning och andra åtgärder som idag sker i hög grad.

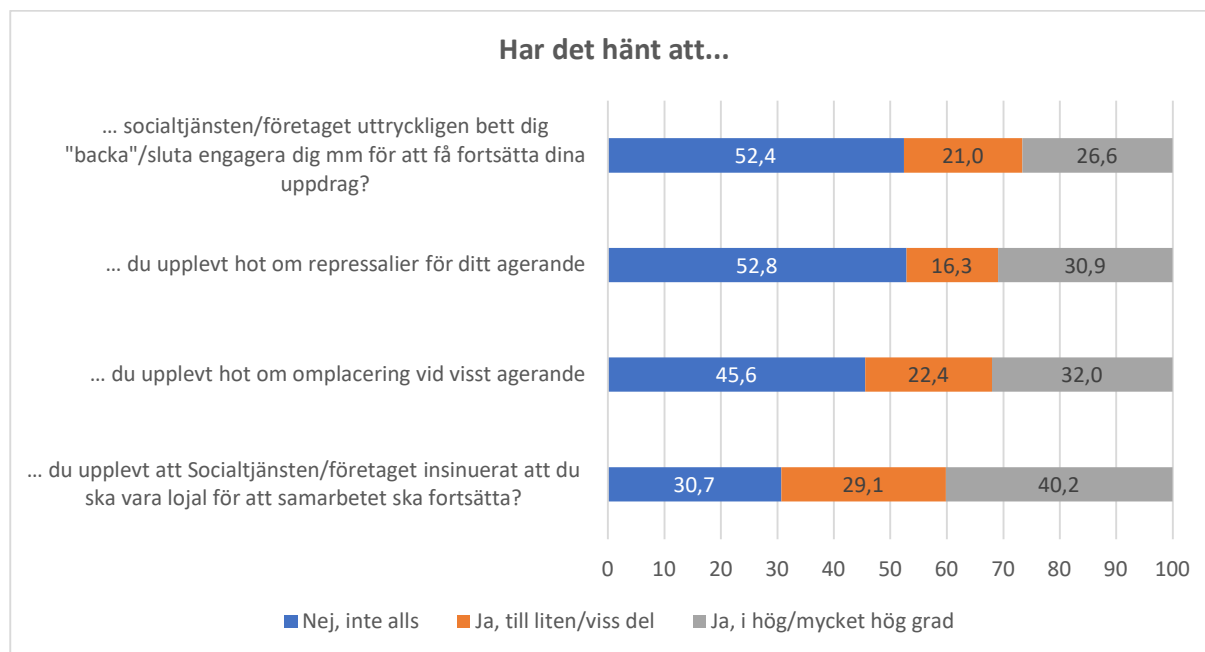
Allt fler rapporterar, inte minst på sociala medier, hur illa jour- och familjehemsvården fungerar i många kommuner. Det handlar om vakanser i personalen som leder till ständiga byten av handläggare (rekord i mitt familjehem är en placering som hade 8 byten under 18 månader), bristande kunskaper i tex anknytningsteori vilket gör att alla dessa omplaceringar som görs, skadar barnen, kraftig diskrepans mellan kommunernas hantering av familjehemsärenden, ingrodda och kontraproduktiva rutiner och arbetssätt, dysfunktionella ledarskapsförhållanden. För att råda bot på detta borde huvudmannaskapet övergå till en resursstark aktör som kan säkerställa att familjehemsvården är rättssäker, jämlik och rättvis, oavsett bostadsort och landsända. Jag anser att familjehemsvården ska förstärkas. Det skulle kunna leda till mer jämlikhet, enhetlighet och därmed, rättvisa i familjehemsärenden. Det skulle också

kunna innebära en höjning av kvalitén på både familjehemsutredningarna och utredningarna av klientfamiljerna. En särskild grupp av utredare med specialkompetens skulle svara för alla utredningar som sedan lagras centralt. Det skulle sätta stopp för de olämpliga familjehemmen som fortfarande är i verksamhet och som kan fortsätta ta emot barn eftersom deras dåliga insatser inte alltid kommer fram när medarbetarna på socialkontoren hela tiden byts ut.”

Tveksamma påtryckningar

Bland familjehem i olika FB-grupper är det inte helt ovanligt att det kommer kommentarer som handlar om att handläggaren på Socialtjänsten sagt något som skapat obehag. Ofta händer det när familjehemmet tar upp frågor om avtal, eller om vården generellt. Det är inget konstigt att familjehemmet ibland har en annan bild än vad Socialtjänsten har, och ibland beskrivs även konflikter mellan familjehem och Socialtjänst.

Vad vi känner till har forskning överhuvudtaget inte studerat dessa frågor tidigare, men är ett viktigt forskningsområde att gå vidare med. Om tveksamma kommentarer skapar obehag och bidrar till att försämra dialogen mellan uppdragsgivare och uppdragstagare är det allvarligt. Utifrån barnets bästa är en fungerande öppen dialog viktig. I ett demokratiskt samhälle är det också en viktig grund att öppet kunna samtala om viktiga frågor som rör barnet utan att behöva vara orolig för någon form av repressalier.

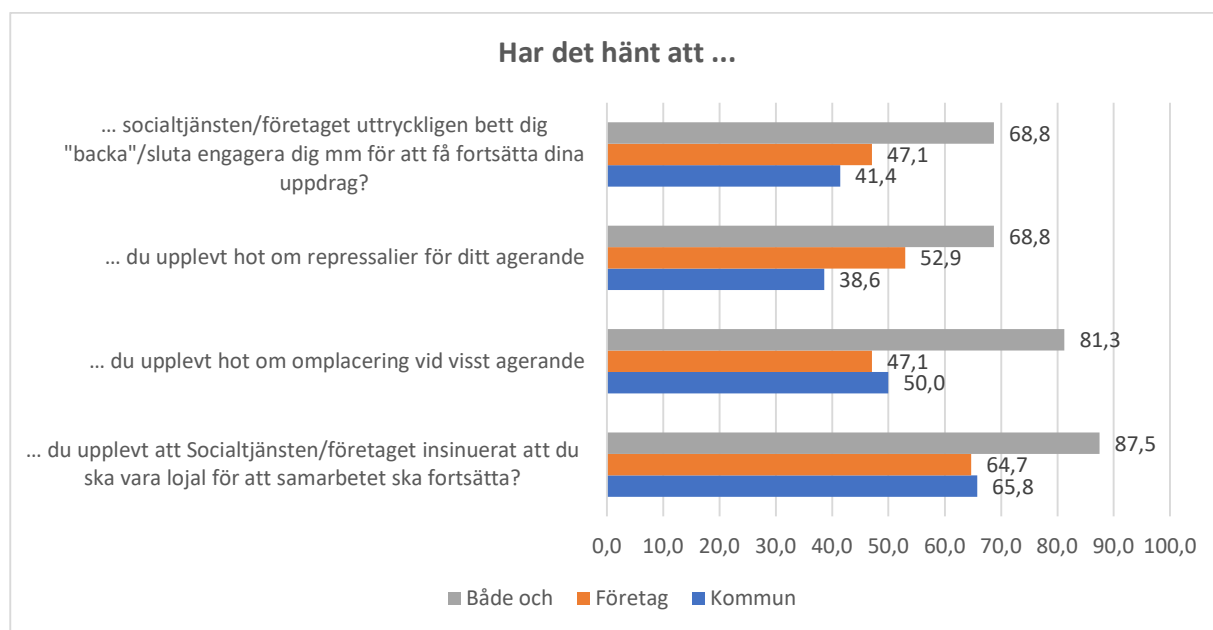
Figur 36. Andel i procent som upplever olika former av obehagliga signaler från Socialtjänsten. Blå delen av stapeln indikerar "Nej, inte alls", orange indikerar "Ja, till liten/viss del" och grå staplar indikerar "ja, i hög/mycket hög grad".

Resultaten visar att en ganska stor grupp upplever mer eller mindre obehagliga signaler från Socialtjänsten eller det konsulentstödda företaget (se figur 36).

- 40 % har i hög eller mycket hög grad upplevt att Socialtjänsten/företaget insinuerat att du ska vara lojal för att samarbetet ska fortsätta.
- 32 % har i hög eller mycket hög grad upplevt hot om omplacering vid visst agerande.
- 31 % har i hög eller mycket hög grad upplevt hot om repressalier för sitt agerande.
- 27 % har i hög eller mycket hög grad varit med om att socialtjänsten/företaget uttryckligen bett familjehemmet "backa"/sluta engagera sig mm för att få fortsätta uppdraget.

Det finns en del skillnader som vi vill lyfta.

Familjehem som har eller har haft uppdrag från *både* kommun och företag anger i betydligt högre grad att de utsatts för diverse tveksamma påtryckningar (se figur 37). Orsaksförklaringen till detta är inte given. Det skulle kunna vara så att man pga missnöje med den tidigare uppdragsgivaren bytt och att svaret står för hur det var hos den förra uppdragsgivaren. En tänkbar orsak är också att de som har två olika uppdragsgivare får utstå mer tveksamma påtryckningar pga detta. Som framgår av figuren är det en mycket hög andel som rapporterat om **någon grad** av tveksamma påtryckningar. Skillnaderna mellan familjehem med kommun som uppdragsgivare skiljer sig dock inte nämnvärt från familjehem som har företag som uppdragsgivare.

Figur 37. Andel i procent som i någon grad upplever olika former av obehagliga signaler från sin uppdragsgivare. Jämförelser mellan olika uppdragsgivare.

Mer om subtila signaler från socialtjänsten eller företaget

De som svarade på enkäten rapporterade mycket i de öppna svaren som får komplettera bilden ovan.

Det vanligaste svaret på denna fråga är att familjehemmen upplever prestige hos handläggaren, och att denna prestige motverkar barnets bästa och att familjehemmet förväntas underordna sig.

Det finns familjehem som känner sig hotade av socialtjänsten och utsatta för repressalier för att de inte "skötte" sig.

En del beskriver känslan av att bli motarbetad av socialtjänsten: "Vi mot dem."

Det finns även beskrivningar som "svågerpolitik" och en upplevelse av rättsosäkerhet.

I vissa fall får man en upplevelse av att "Billigast är bäst!" och att ekonomiska skäl och besparingar ges företräde för barnets bästa.

Ett familjehem har blivit åtsagt av socialtjänsten att inte jobba för andra aktörer av lojalitetsskäl med socialtjänsten.

Ett familjehem fick bristande information kring barnets ålder och särskilda behov.

Ett familjehem kände sig pressat av socialtjänsten att samtycka till vårdnadsöverflytt.

Två personer nämner att socialtjänsten kunde neka barnet nödvändiga sjukvårdsinsatser. En utav dessa två berättar:

"Vid ett tillfälle sökte vi till slut själva vård på BUP då Soc inte hade agerat på 10 månader trots upprepade larm från oss. Barnet behövde hjälp.

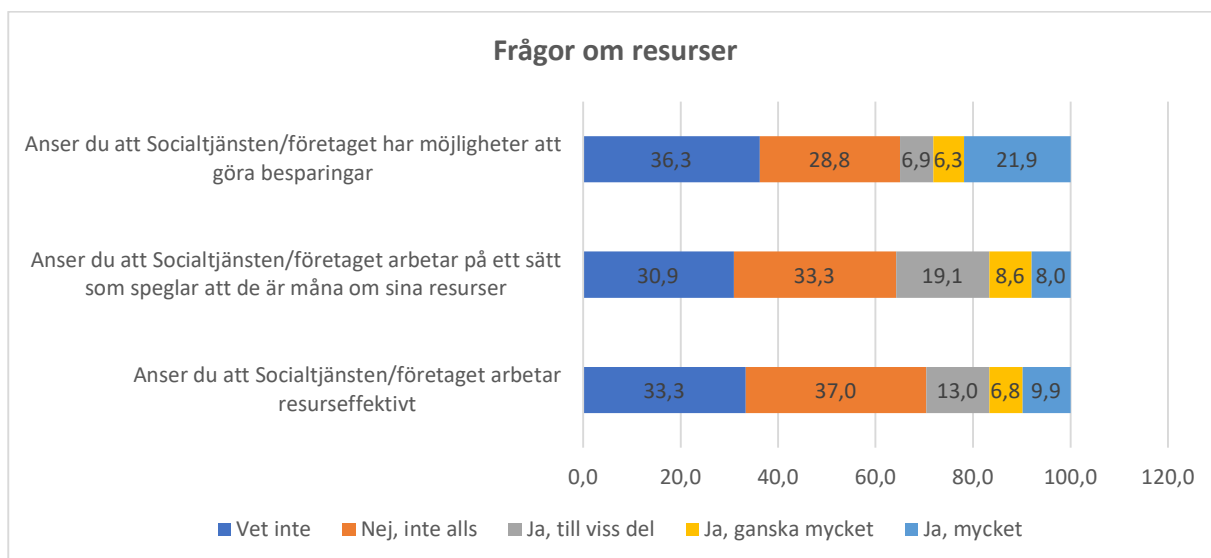
Vi fick då en kraftig tillsägelse att vi ALDRIG fick kontakta sjukvården om det inte var så akut att vi måste ringa 112. Annars måste vi alltid ringa dem först och få tillåtelse. Fick barnet tex ont i halsen på helgen så skulle vi vänta tills måndag kl 08.00 och ringa handläggaren och få klartecken innan vi åkte till jourläkare. Och var vi inte nöjda med de riktlinjerna så kunde vi bara säga till, så ordnade de en flytt."

Det är bara en person som svarar att socialtjänsten var mycket förstående och proffsig.

Effektivt användande av resurser

Det kan kanske tyckas förmätet att samla in allmänna uppfattningar från familjehem som handlar om Socialtjänstens arbetssätt. Tre frågor om hur man upplever resursanvändningen ställdes dock. Kanske är det också därför en ganska hög andel svarar att man faktiskt inte vet. En liten grupp (ca 30-35 %) anser dock att det finns utrymme till ett mer resurseffektivt arbetssätt. Oavsett om detta speglar faktiska möjligheter till att använda resurserna mer effektivt eller inte spelar det förstås roll vad och hur familjehem uppfattar och upplever socialtjänsten och företagen de har uppdrag för. Om upplevelsen är att man inte är mån om att använda resurser på ett klokt sätt påverkar det förstås den allmänna bilden av uppdragsgivaren.

Det finns stora skillnader mellan både män och kvinnor, mellan olika åldersgrupper och mellan kommun och företag. Generellt verkar en högre andel kvinnor se en möjlighet till ett mer resurseffektivt arbetssätt och även yngre. Exempelvis svarar 48 % av familjehemmen upp till 39 år att det i någon mån finns utrymme att göra besparingar medan motsvarande andel bland 60 + är 13 %. 43 % av de upp till 39 år svarar jakande på frågan om man anser att socialtjänsten eller företaget arbetar på ett sätt som speglar att de är måna om sina resurser medan motsvarande andel bland 60 + är 27 %. Se vidare tabellbilagan för ytterligare jämförelser.

Figur 38. Svar på frågor om upplevelse av resursanvändning.

Öppna svar

Som i många andra frågor hade familjehemmen möjlighet att utveckla svaren. Även för den här frågan var svarsfrekvensen hög och svaren mångfacetterade. Om man ska sammanfatta svaren i en enkel, kort mening, så handlar många om bättre kunskap inom socialtjänsten och att använda resurserna på ett bättre sätt, med fokus på barnet.

Den kategorin som fick flest svar handlar om att det behövs:

- kompetenshöjande insatser inom socialtjänsten
- bättre utbildning för personalen som leder till att barnen och föräldrarna får adekvata insatser
- rättssäkra och mera effektiva utredningar som leder till att rätt barn omhändertas och att barn inte blir sittande i jourhem under för lång tid
- att barn snabbare får komma till BUP för utredning

En annan kategori som fick nästan lika många svar handlar om effektivisering av möten: Man efterlyser från familjehemmens sida fler digitala möten, alternativt telefonkontakt, istället för många – ofta onödiga – hembesök. Det handlar även om planering av möten, att tex lägga ihop flera möten samma vecka. Coronapandemin har visat att det tekniska underlaget för digitala möten finns. I denna kategori föreslås även att ha samma handläggare till barn som bor i samma familjehem: En person berättar tex att *”Nu kör de i två bilar 20 mil ena vägen och andra vägen”*. Att ha samma handläggare skulle kunna slå ihop hembesöken för två barn i samma familjehem skulle ge en minskning både av arbetstid och bränsleförbrukning. Det finns förstås även en miljöaspekt i detta.

I detta sammanhang nämns även att se till ett större och längre perspektiv istället för att jaga kortsiktiga besparingar.

En person önskar att socialtjänsten skulle ha fler konsulenter utspridda. En annan person föreslår att socialtjänsten borde sluta anlita externa konsulter för onödiga arbetsuppgifter och istället se till att socialtjänsten har egna familjehem.

Ytterligare en kategori/svarsgrupp som fick väldigt många svar handlar om att socialtjänsten borde ha fler anställda och en bättre arbetsmiljö: Socialtjänsten borde vara rädd om sin personal och betala ut rimliga löner som får personalen att stanna. De borde även anställa egna psykologer och arbeta mera individnära.

Ytterligare svar handlar om att bättre ta vara på familjehemmens kunskap och erfarenhet och att använda familjehemmen som en resurs för att åstadkomma bäst möjliga vård av barnet. Att visa tillit till vård och familjehemmens nätverk och evidensbaserad kunskap. Här nämns allt från att socialtjänsten borde bli bättre på att lyssna på familjehem med lång erfarenhet för att lära sig hur situationen ser ut i verkligheten till att använda erfarna familjehem som en slags bollplank för att så att säga "lära upp" och handleda nya, blivande familjehem. Även direkt respektive bättre kommunikation mellan socialtjänsten och familjehem nämns i detta sammanhang. En person föreslår att socialtjänsten borde anordna regelbundna träffar för familjehem för att utbyta råd, tips och erfarenheter. Det föreslås även träffar/läger för placerade barn och ungdomar.

Följande förslag nämns i samband med ekonomiska besparingar:

- Socialtjänsten borde köpa in möbler, kläder, etc. till barnet. När dessa inte längre behövs eller barnet har vuxit ur kläder, återlämnas dessa till socialtjänsten för att kunna återanvändas till nästa barn.
- Bättre uppföljning av avslutad placering och att socialtjänsten knyter ett redan känt familjehem till sig istället för att hela tiden utreda nya familjehem. En person formulerar detta så här: "*Vad gäller socialtjänsten har jag ofta förvånats över hur sällan de följer upp en avslutad placering och knyter familjehemmet till sig. Denna självklara åtgärd skulle spara massor av tid och pengar som nu läggs på att ständigt nyrekrytera och utreda nya familjehem. Den konspiratoriskt lagde skulle förklara detta med att många kommuner söker nystartade och mer lättstyrda och "lydiga" familjehem och vill bli av med de erfarna och på olika sätt krävande familjerna. Jag tror dock att förklaringen snarare är att varje handläggare har sitt lilla "stall" av i hens tycke, välfungerande familjer. De verkar obenägna att dela med sig till varandra och när handläggare säger upp sig försvinner kontakten med många familjehem som skulle kunna bidra till en mer strukturerad och välfungerande vård.*"
- Större kontroll över till vem och till vad bidrag ges. Att exempelvis inte ge försörjningsstöd till en vuxenplacering: Placeringen får redan allt den behöver via omkostnaden.

Följande svar passar inte in i någon av ovanstående kategori, men skulle kunna sammanfattas med skräddarsydda insatser och fokus på barnet:

- Se till att uppmärksamma barn/unga tidigare så att insatser kan sättas in i ett tidigare skede.
- Att göra en vårdnadsöverflytt.
- Att ha jourlägenheter med personal.
- Tvingande utbildningar för föräldrar som en förutsättning för att få umgänge med sitt barn.
- Ett nationellt register för utredda familjehem: Nu får varje kommun själv utreda varje hem.

- Bättre respektive närmare kontakt med det placerade barnet, kontinuerliga besök – även oanmälda – för att ge barnet trygghet.

Beskriv gärna vad du tycker att socialtjänsten gör bra

En fråga handlade om att familjehemmen fick beskriva vad man anser att Socialtjänsten gör bra.

De flesta familjehemmen beskriver personalen inom socialtjänsten som lyssnande och lyhörda, att de ger rätt stöd och att kommunikationen är bra.

Många svarar även att bra vård av barnet hänger på vilken handläggare man får inom respektive socialtjänst eller vilken kommun.

Somliga vittnar om ett bra och ett respektfullt bemötande och att de har en bra kontakt med socialtjänsten.

Flera svarar att socialtjänsten har barnet bästa för ögonen, att de är engagerade i barnen.

Följande svarsgrupper fick tre svar var:

- "De gör så gott de kan."
- Man upplever en bra samordning av möten vid stora avstånd.
- Bra tillgänglighet av socialtjänsten: Att familjehemmet och socialtjänsten träffas ofta respektive att det är lätt att få kontakt.
- Handläggarna inom socialtjänsten upplevs som engagerade och ambitiösa.

Två personer nämner bra samarbete respektive att familjehemmet och socialtjänsten drar jämt.

Som ytterligare positiva beskrivningar på socialtjänsten nämns följande:

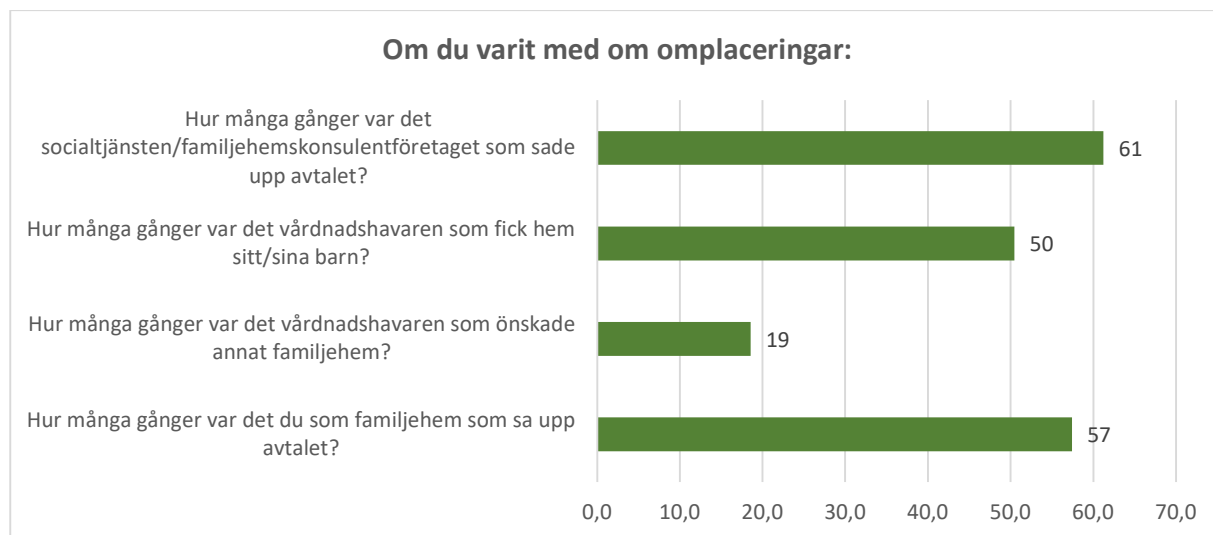
- Tydlighet
- Socialtjänsten står alltid på familjehemmets sida. Socialtjänsten vill genomföra vårdnadsöverflytt.
- Socialtjänsten har stort förtroende för familjehemmet och ger familjehemmet fria händer.

Sex personer kan inte se att socialtjänsten gör någonting bra: "*Ingenting*" samt "*Inte mycket.*"

4. Omplaceringar i familjehem

Exakt hur många barn som omplaceras varje år känner vi inte till, och inte heller vad orsakerna är till att detta sker. Det kan handla om att familjehemmet säger upp avtalet för att placeringen inte fungerar i familjen och det kan också handla om att Socialtjänsten säger upp avtalet av olika skäl. Om barnet inte har det bra i familjehemmet är en omplacering givetvis nödvändig och önskvärd men i de fall där barnet har det bra är det ett misslyckande och något som inte bör ske.

Ur ett anknytningsperspektiv är det rimligt att anta att barn mår bäst av att stanna i sitt familjehem om det fungerar tillfredsställande. Ett inte helt ovanligt fenomen som beskrivs i diverse forum är dock att barn omplaceras, och ibland utan att familjehemmet förstår anledningen eller själva vill det.

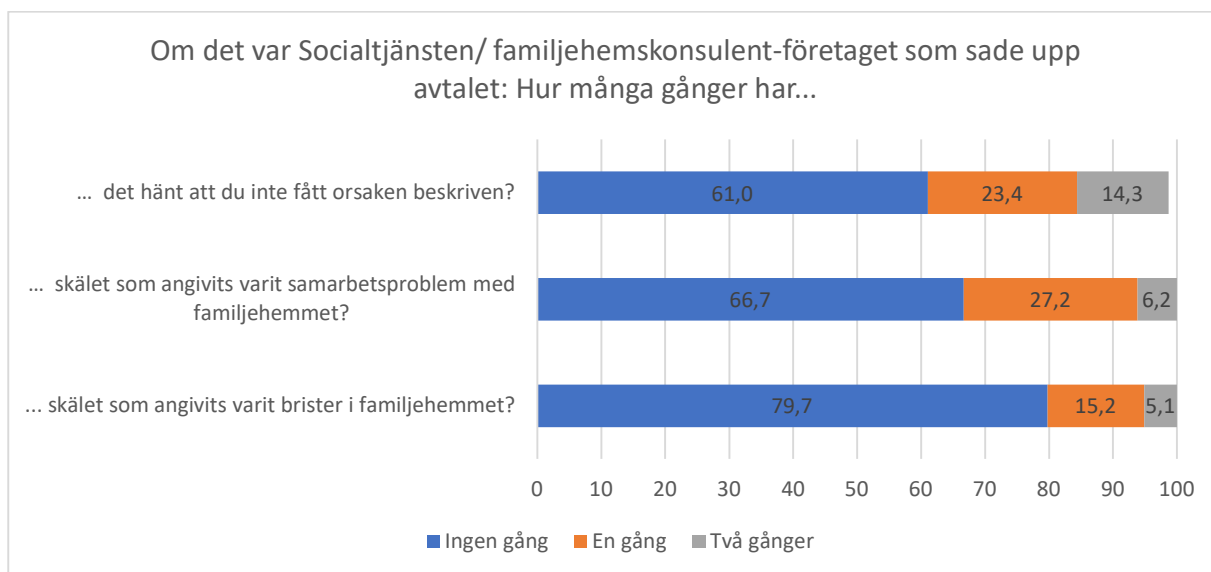
Figur 39. De som svarat "En eller flera gånger" på frågorna om de olika anledningarna till omplaceringarna. Andel i procent.

Resultaten visar att det är 68 % som svarat att de varit med om att minst en placering omplacerats.

Om man varit med om omplaceringar fick man svara på vad anledningen var. Det vanligaste är att det är Socialtjänsten/företaget som sade upp avtalet. 61 % anger detta. Nästan lika vanligt är det att det är familjehemmet som säger upp avtalet (57 %). Se figur för andra alternativ.

- ! Vi vill att alla omplaceringar granskas noga. Samarbetsproblem mellan familjehem och Socialtjänst/företag behöver lösas på andra sätt än att barn omplaceras. Och om stöd till familjehemmet kan göra att färre säger upp avtalen behöver det tillsättas. Vi föreslår därför att det upprättas ett nationellt register där det samlas information från *både* Socialtjänst/företag, familjehem, vårdnadshavare och den unga kring hur omplaceringen upplevdes av alla inblandade. Detta för att minska risken att samarbetsproblem är en orsak till omplaceringar.

Om uppdragsgivaren säger upp avtalet är det sannolikt viktigt för familjehemmet att förstå orsaken bakom för att lättare kunna gå vidare. Både utifrån ett lärande perspektiv och utifrån möjligheten att kunna släppa händelsen och gå vidare. Trots det är det 38 % som svarat att de en eller flera gånger *inte* fått orsaken till uppsägningen beskriven. I 33 % av fallen svarar man att det fanns ett samarbetsproblem som uppenbarligen löstes genom att avtalet sades upp och i 20 % av fallen har det skäl man fått beskrivet varit brister i familjehemmet (se figur 40).

Figur 40. Svar på frågorna om skäl till uppsägning i de fall det var Socialtjänsten /familjehemskonsulent-företaget som sade upp avtalet. Andel i procent som svarat "ingen gång", "en gång" och "två gånger".

- ! Vi vill att Socialtjänsten ska kunna redovisa tydliga kriterier för sina beslut som rör barn och familjehem. Ett beslut att omplacera ett barn bör såväl familjehem, vårdnadshavare och senare barnet ha insyn i. Barnet, familjehemmet, vårdnadshavare och andra med insyn i barnets liv bör också få komma till tals vid omplaceringen.

Komplettering från de öppna svaren

Denna kategori är mångfacetterat, men de två områden som dominerar i svaren är samarbetsproblem och diagnoser.

Många familjehem vittnar om krävande diagnoser, missbruk och en problematik hos barnet som ställde till med problem. I ett fall blev placeringen våldsamt mot familjehemmet. I ett annat fall hade barnet en problematik som socialtjänsten hade mörkat för familjehemmet och som familjehemmet inte hade de rätta förutsättningarna för att hantera. I många fall räckte familjehem inte till: Placeringarna hade behov av HVB respektive SIS. I ett fall gick flytten åt det motsatta hållet: Från ett "förstärkt" till ett "vanligt" familjehem. Exempel på svar i denna kategori:

"Placering med autism mm blev våldsamt mot mig i samband med att hen kom in i puberteten. Kastade stolar, böcker mm på mig. Den andra placeringen som skulle skyddas mot våld för väldigt illa och låste in sig på rummet. Fick panik om jag inte svarade i telefon. Trodde att placeringen hade skadat mig allvarligt eller tom dödat mig. Soc, BUP och vi var alla överens om att hen behövde mer hjälp än vi kunde erbjuda. Hen behöver hjälp av professionella och inte "vanliga föräldrar".

Den andra kategorin som dominerar svaren i denna kategori är alltså påstådda samarbetsvårigheter mellan familjehemmet och socialtjänsten. Många familjehem vittnar om en omänsklig behandling från socialtjänsten där de blir ifrågasatta, misstänkliggjorda och svartmålade. Det vittnas om lögn, svepskäl, efterkonstruktioner, bristfälliga förklaringar, dolda agendor och till och med ordet "häxjakt" faller i sammanhanget. Ett familjehem blir t ex uppsagt med motiveringen att vederbörande är ensamstående vilket hen dock redan har varit vid tidpunkten för placeringen. Även jäv förekommer. Ett exempel på efterkonstruktion:

"På grund av betalningsanmärkning som de visste om när de placerade barnet hos oss."

Somliga anger hemflytt som ett skäl för att avtal har sagts upp: I vissa fall har hemflytten skett i samförstånd med socialtjänsten och var planerad, i vissa fall har hemflytten skett utifrån ett domstolsbeslut. Det nämns även påstådda hemflyttningsplaner vilket skulle kunna förklaras som svepskäl.

I vissa fall har placeringen blivit flyttad utifrån egna önskemål eller som en konsekvens av återkommande rymningar.

Somliga familjehem bedömer att omplaceringen inte var för barnets bästa.

I vissa fall fick familjehemmen inte veta varför barnet placerades. Det gamla familjehemmet fick inte ta kontakt med det nya familjehemmet och vice versa.

Mer om avtal som har sagts upp

Den i särklass vanligaste orsaken till att avtal har sagts upp är omplacering av barnet. En vanlig orsak till omplaceringar är en mycket krävande problematik hos barnet. Det kan bland annat handla om drogmissbruk eller om att barnet är utåtagerande.

Några (4) nämner hemflytt – även på prov – som en orsak till att avtal har sagts upp.

3 personer nämner ett handlägggarbyte som resulterade i uteblivet stöd som en anledning att avtalet sades upp.

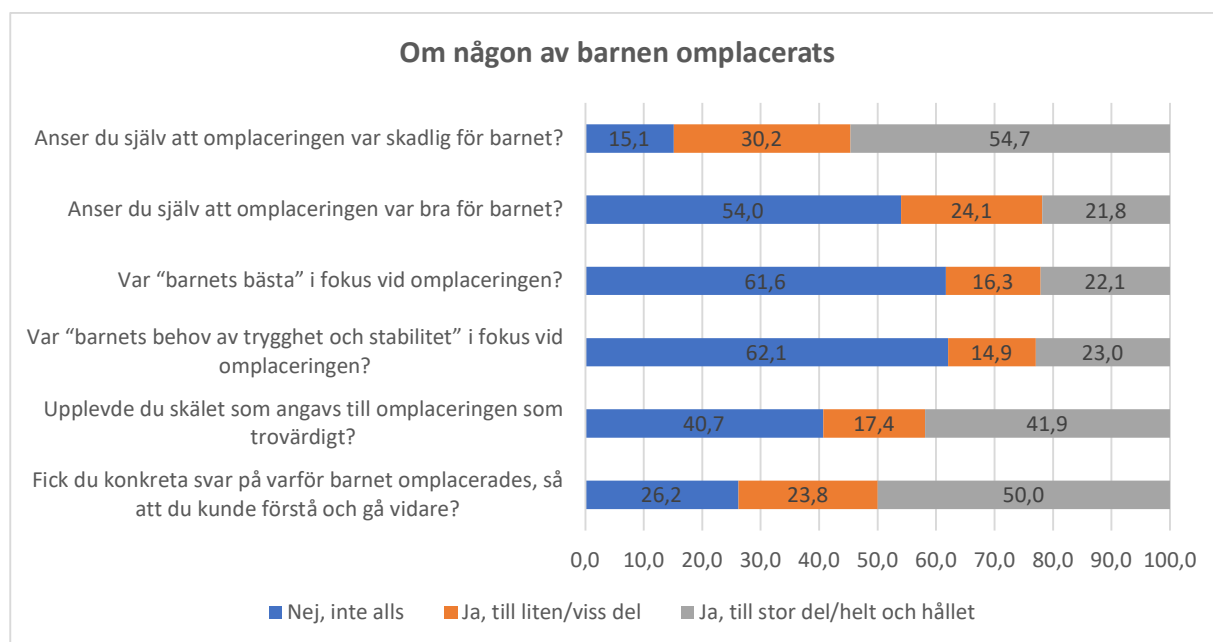
En stark berättelse från en person lyder:

"Fick en tjej, 6 månader gammal, som fick lov att flytta hem vid 3 års ålder. Hon hade ingen talan trots att hon visade tydligt att hon inte ville flytta eller lämna oss i familjehemmet. Hon kallade oss mamma och pappa. Jag var tvungen att lämna bort en gråtande flicka till sina föräldrar trots att hon hela tiden sa att hon inte ville åka. Hon hade ingen talan och inte jag heller som familjehem trots att jag påpekade flickans mående och ledsamhet. LVU övergick till frivillig placering efter en snabb inskolning till vårdnadshavare. Det övergick till ett kontaktuppdrag. Sista gången hon var hos mig var hon förtvivlad och ville inte åka till vårdnadshavare efter en helg hos oss. "Jag saknar inte dem, mamma!" sa hon till mig, "Jag vill inte åka mamma!". Hon grät och stretade emot. Jag fick bära ut henne i bilen gråtandes. I bilen satt hon och skrek, slog sitt gosdjur, hon gjorde allt som stod i hennes makt för att visa mig att hon inte ville åka till vårdnadshavarna. Jag frågade henne varför hon inte ville till dem. "De slår mig!" sade hon. Jag var helt stel och ledsen. Jag var tvungen att släppa av henne hos mamman. Hon slog sin mamma och försökte få ut mamman ur bilen då hon hade satt sig bredvid henne när vi

parkerat. Hon knäppte lös sig och lutade sig fram mot mig i förarsätet. Jag var tvungen att dra ur henne ur bilen och sade: "Älskling vi ses om 3 veckor igen!" Men så vart det inte. Jag har anmälningsplikt, så jag berättade för Soc om vad flickan sagt och hur ledsen hon var. Då sade vårdnadshavarna upp vårt kontaktuppdrag med vår lilla tjej. Vi fick inte prata med henne på telefon eller träffas för att säga hejdå för föräldrarna. Vi var hennes familj från 6 månader till 3 års ålder och hon kallade oss mamma och pappa. Hon fick inte välja vad hon ville trots att hon visade det tydligt. Hon fick inte heller välja om hon ville prata eller träffa oss för ett sista farväl. Det beslutade föräldrarna helt och hållet. Det var föräldrarnas känslor som gick före deras dotters välmående. Vilket är helt vansinnigt. Är jätteledsen och skäms att vi var tvungna att svika ett barn på detta sätt. Det är inget jag ville vara del av."

Om placeringar och barnets bästa – familjehemmets uppfattning

84 familjehem har svarat på frågorna om omplaceringar, dvs har varit med om att barn omplacerats. Figur 41 visar svaren på frågor om hur man ser på omplaceringen. Exempelvis svarar 55 % att de anser att omplaceringen till stor del eller helt och hållet var skadlig för barnet, tämligen konsekvent svarar också 56 % att omplaceringen var bra för barnet i någon mån, 62 % att "barnets bästa" *inte alls* var i fokus vid omplaceringen och ungefär lika hög andel menar att barnets behov av trygghet och stabilitet *inte alls* var i fokus vid omplaceringen. 41 % svarar att de *inte alls* upplevde skälen för omplaceringen som trovärdig och 74 % svarar att de fick någon form av konkreta svar på varför barnets omplacerades.

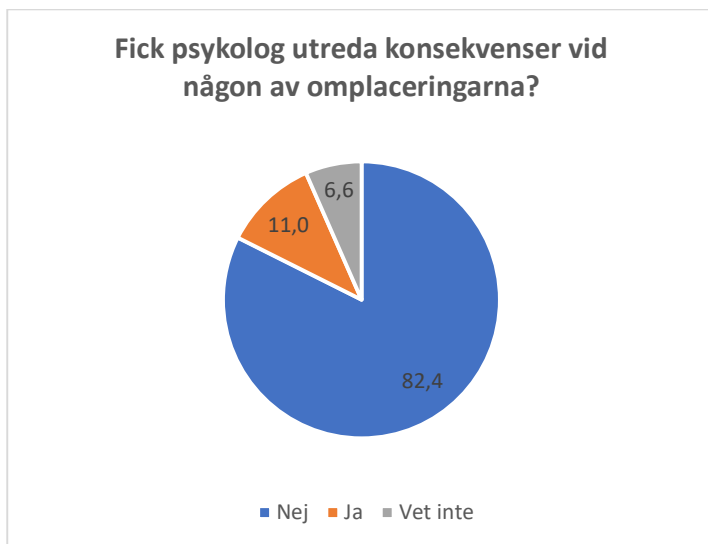
Figur 41. Andelen bland dem som varit med om omplacering av barn och hur familjehemmet ser på omplaceringen.

Tendensen är tydlig i att de som har kommunen som uppdragsgivare i högre grad anger att barnets bästa *inte* var i fokus, att barnets behov av trygghet och stabilitet *inte* var i fokus, att omplaceringen *inte* var bra för barnet. Familjehem som har uppdrag för företag uppgav dock i något högre grad att

omplaceringen var **skadlig för barnet**. Även om uppdraget är för ett företag kan det vara kommunens Socialtjänst som säger uppavtalet. Detta studerades inte i denna studie.

- Mer kunskap behövs om vad som föranleder omplaceringar och om barnets bästa är i fokus vid omplaceringar. I de fall en omplacering bedöms påverka barnet negativt bör stödinsatser sättas in för att motverka en omplacering.

En fråga ingick där familjehemmen fick svara på om en psykolog fick utreda konsekvenserna av en omplacering. Psykologer har ofta gedigna kunskaper i utvecklingspsykologi, anknytningspsykologi med mera och skulle vara en lämplig yrkesgrupp att bistå socialsekreterare i dessa processer. Det verkar dock vara väldigt ovanligt att detta sker. En tämligen liten grupp svarar att psykolog fick utreda konsekvenser vid någon av omplaceringarna. Endast 11 % svarar att det skedde, och 7 % vet inte om det skedde. 82 % svarar att det inte skedde.

Figur 42. Svar på frågan om psykolog fick utreda konsekvenser av omplacering.

- Uppbrott kan vara skadliga för barn. Det kan skada anknytning och aktivera gamla trauman. De ska så långt det går undvikas. Om Socialtjänsten ändå överväger omplacering föreslår vi att psykolog eller yrkesgrupp med motsvarande kompetens ska utreda konsekvenser av en eventuell omplacering, och ge förslag på åtgärder för att stödja vid eventuell omplacering. Andra alternativ än omplacering ska prövas och belysas innan beslut fattas.

Förutsättningar vid omplaceringen

En omplacering kan gå till på olika sätt och planeras eller vara akut. Det finns familjehem som berättat att omplaceringen skedde akut trots att inget akut förelåg. I ett exempel som fick uppmärksamhet i svt och andra media under 2020 kom polis och socialtjänst för att hämta den 3-åriga pojken som omplacerades utan att det förelåg några som helst brister i familjehemmet.

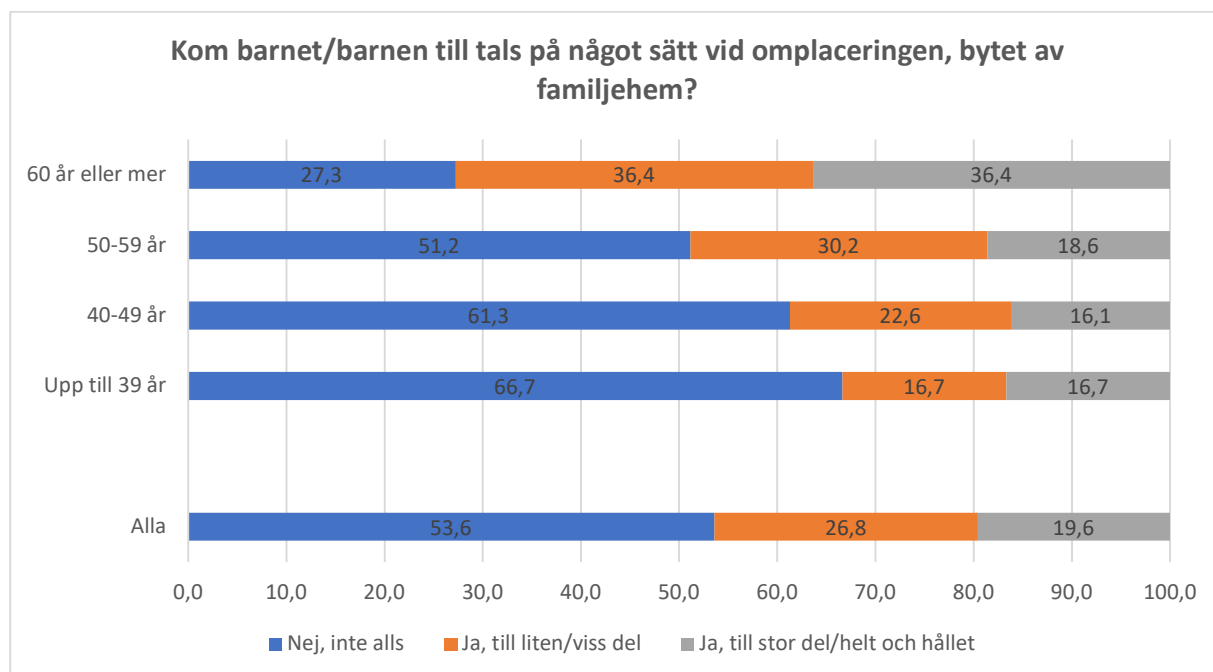
De som svarat på undersökningen fick berätta under hur många dagar omplaceringen pågick, dvs från första dagen barnet fick reda på att det skulle flytta tills att flytt skedde. 35 % svarar att processen pågick under maximalt en dag. Lika många svarade att den pågick upp till en månad och 30 % uppgav att den pågick 30 dagar eller mer.

Det är en högre andel bland dem som har kommunen som uppdragsgivare som anger att omplaceringsprocessen var snabb (34 % uppgav att den pågick maximalt en dag) jämfört med dem som har ett konsulentstött företag som uppdragsgivare (25 % uppgav att det var maximalt en dag). Högst andel som uppger att den bara pågick maximalt en dag rapporterar de som har eller haft både kommun och företag som uppdragsgivare (43 %).

Att flytta ett barn kan vara oerhört traumatiskt för både barn och familjehem om en stark anknytning skett. Att då få bästa möjliga förutsättningar för att det ska bli en bra process i de fall det är nödvändigt bör ges största prioritet.

Kom barnet till tals?

En fråga ställdes om hurvida barnet kom till tals vid omplaceringen. Det kan handla om att barnet får uttrycka sina tankar och känslor inför omplaceringen, kanske vara med vid viss planering om det är lämpligt med tanke på barnets ålder mm. 54 % uppger dock att barnet inte alls kom till tals vid omplaceringen, 27 % att de gjorde det till viss del och 20 % att de gjorde det till stor del/helt och hållet. Anledningen till detta känner vi inte till. Det kan handla om att barnet var väldigt litet men det kan också vara så att barnets perspektiv faktiskt inte tagits i beaktande.

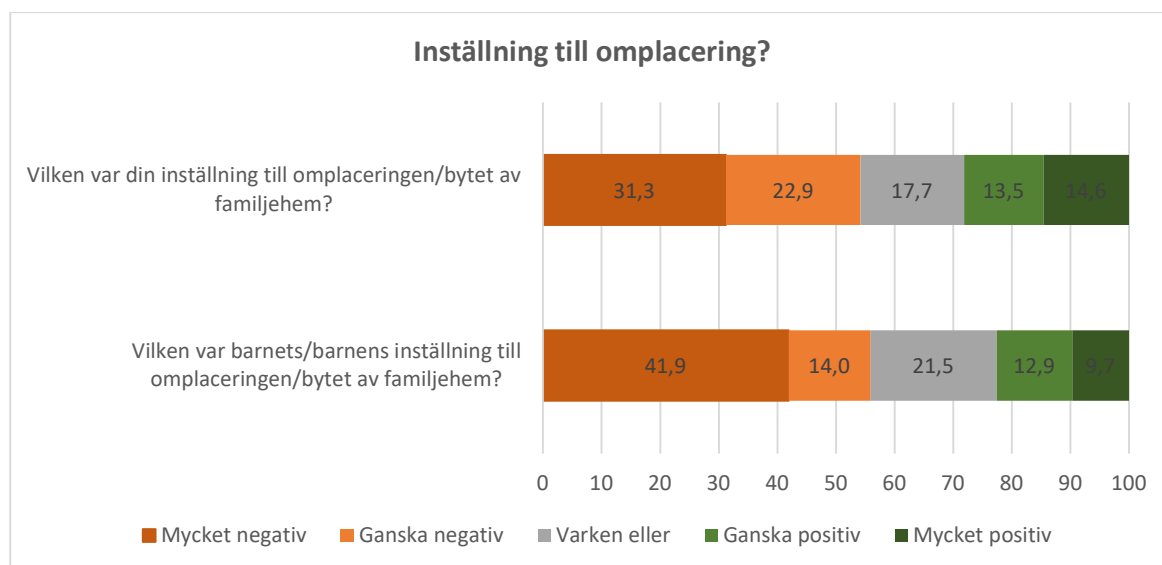
Figur 43. Andelen bland jourhem och tillfälliga jourhem som inte haft något barn som stannat mer än åtta månader (blå stapel) och som haft barn som stannat mer än åtta månader (orange stapel).

Det finns en intressant ålderseffekt i svaren. Det är nämligen en högre andel yngre familjehem som svarar att barnet *inte* kom till tals. Vad det beror på är oklart. Det kan vara olika förväntningar kopplade till ålder som handlar om hur mycket barnet bör komma till tals, där det *kan* vara så att yngre har högre förväntningar på att barnet ska komma till tals och då blir mer besvikna på när det inte sker och då i högre grad visar det i sina svar. Det kan också handla om att äldre har fler erfarenheter av omplaceringar som de baserar sina svar på och att det speglar en större variation i kvaliteten av omplaceringarna.

- ! Här behövs mer forskning som studerar hur omplaceringsprocessen går till, och även mer expertstöd för att göra omplaceringarna så bra som möjligt. Hur barn exempelvis kan göras delaktiga, vilken information de behöver mm är frågor som behöver belysas. Kunskapen behövs för barn i olika åldrar och med olika förutsättningar.

En majoritet av de som svarat på undersökningen svarar att både de själva och barnet/barnen var negativa till omplaceringen (se figur 44). 56 % svarar att barnet var negativt till omplaceringen och 54 % svarar att de själva var negativa. En liten grupp bedömdes vara positiva, både bland familjehemmen och barnen. Andelen som är mycket eller ganska negativa – bland både familjehem och barn – är oroväckande hög. Vad en oberoende expert skulle komma fram till är oklart men visar på att det finns många omplaceringar som behöver utredas bättre av oberoende.

En brist i undersökningen är att en del svarat utifrån erfarenheten av en omplacering medan andra haft erfarenhet av flera omplaceringar. Undersökningen fokuserade på upplevelsen av omplaceringarna som helhet. Genom att följa ett antal omplaceringar under exempelvis ett år skulle kunskaperna kunna bli betydligt mer tillförlitliga och vi hoppas att denna undersökning kan inspirera till detta.

Figur 44. Visar vilken inställning familjehemmen har till omplaceringen, och även familjehemmets bild av barnets inställning till omplaceringen. Orange staplar visar en negativ inställning och grön del av stapeln en positiv inställning.

Hur går överlämningen vid omplaceringen till?

I de flesta fallen hämtade socialtjänstens personal eller konsulenterna upp barnen och deras tillhörigheter i familjehemmet.

Den ungefärliga bilden man får är att överlämningen i ungefär hälften av fallen var planerad och skedde enligt överenskommelse. I ungefär hälften skedde hämtningen under negativa omständigheter: Det nämns "överlämningar" som sker med tvång, under hot och felaktiga löften till barnen. Det nämns även polishandräckning i enskilda fall.

En stor del av familjehemmen vittnar om att omplaceringsbeslutet togs snabbt/akut och att själva omplaceringen gick väldigt snabbt. Den föregicks inte av någon planering eller överenskommelse. I flera av fallen var barnet dåligt eller inte alls förberett på att det skulle flytta – barnet visste ingenting. En person berättar:

"Tre stycken människor från Soc kom hit och hämtade barnen och alla deras saker. Barnen var borta från oss som familjehem på 30 min."

Somliga familjehem beskriver överlämningen som slarvigt organiserat och utan att socialtjänsten var med. Det nämns även ord som "kaosartat". Ett familjehem lurades till ett möte med socialtjänsten som sedan visade sig vara en överlämning av barnet. En person berättar:

"Vi fick lämna barnet via socialkontoret - väldigt märklig situation för både barnet och oss. Dörren öppnades till ett rum - för inne satt bioföräldrar, barnet skrek hjärtskärande "Neeeej, jag vill inte!", försökte vända tillbaka ut genom rummet och tillbaka till mig. Soc stoppade barnet med att fånga in i flyktt försöket och sade till mig: "Lämna packningen och gå bara!" Jag hade ett biobarn med mig, då ca 12 år - vi gick och hörde det hysteriska barnet som förmodligen kände sig oerhört övergivet då hen, 3 år gammal, lämnades tillbaka till sin biofamilj där det några månader innan hade blivit hämtat av två Soc-arbetare och två poliser PER BARN i familjen! (Också traumatiskt för barnet och nu detta!!) Jag höll ihop tills vi kom till bilen som stod i p-garage, då brast jag också och var tvungen att lugna ner mig, sedan prata mer med biobarnet om känslor etc. innan jag klarade att köra hemåt. Veckan innan hade vi fått frågan "kan ni tänka er att fortsätta som familjehem till det jourplacerade barnet som hade flyttat hem nu. Vi fick höra ett rykte (från biofamiljen) att Soc hade begått juridiska misstag i processen vid hämtning och därför fick de lov att lämna tillbaka barnen trots att de (Soc) visste att det inte skulle bli bra för barnet/barnen! Men Förvaltningsrätten såg bristerna i hämtningen och gav dem (bioföräldrarna) därför rätt!"

Ett barn lämnades över på barnpsykiatri, ett annat skjutsades till järnvägsstationen där det själv skulle ta tåget till sitt blivande familjehem.

I vissa fall var det familjehemmen själva som har lämnat över barnen till varandra.

Några familjehem berättar att vårdnadshavaren själv har kommit hem till dem för att hämta barnet, i vissa fall tillsammans med personal från socialtjänsten.

En person beskriver att hon kände sig tvungen att överge barnet vid överlämningen till vårdnadshavaren.

I de fallen där överlämningarna beskrivs på ett positivt sätt anges bland annat successiva överflyttningar av barnet i samband med umgängen med det nya familjehemmet respektive inskolning i det nya familjehemmet.

Två personer svarar att överlämningen fungerade bra och en person att barnet upplevdes tryggt vid överlämningen. En person berättar:

”Placering fick se bilder på familjehemmet. Sedan film. Sedan kom vi, familjehemsföräldrar, på besök på barnhemmet ca. 4 timmar första dagen. Andra dagen fick placeringen åka hem på besök hos oss ca. 6 timmar. Tredje dagen inflyttning hos oss. Inflyttningen var sagt dag 5 men blev framflyttad på grund av placeringens dåliga mående på barnhemmet.”

Känslor vid omplaceringar

Iögonfallande många familjehem upplever sig och barnen traumatiserade av omplaceringen. Många familjehem beskriver att de mår eller har mått dåligt i sviterna av socialtjänstens agerande. En person svarar:

”Det var traumatiskt för oss som familj och för biologiska barn och även för de andra placerade barnen att se vad Soc kan göra bara för att de kan.”

Akuta omplaceringar har påverkat familjehemmen negativt/fått de att må dåligt.

Ordnade omplaceringar (ej akuta) har upplevts som positivt/okej (1 svar).

Omplaceringar skapar oro

Somliga familjehem beskriver en oro för att barnen som bor hos dem skulle kunna bli omplacerade. Man är även orolig för jäv och falska anklagelser av socialtjänsten, tex skriver en person så här:

”I samband med några av omplaceringarna beskylldes vi som familjehem för brister/händelser/etc. som inte stämde överens med verkligheten. Vi upplevde att vi påskrevs dessa felaktigheter för att socialtjänsten skulle kunna motivera flytt av ett väl rotat barn, men det är svårt att försvara sig mot lögnar och falska "anklagelser" då dessa aldrig ägt rum. Istället skapas en oro och ängslan för vad man som person eller familjehem skall "anklagas" för nästa gång som man börjar bli "obekvämt" eller för dyr.”

En person beskriver att hon känner sig stämplad som rättshaverist.

En annan person svarar att hon väljer att svälja saker och ting och att tåga för att inte stöta sig med socialtjänsten.

En person uttrycker en känsla av att akuta omplaceringar är ”vardagsmat” för okänsliga socialsekreterare. En person berättar:

”Tänker konstant på hur flickan har det hos föräldrarna och hur sviken hon måste känna sig av oss som bara lämnade henne ledsn hos föräldrarna och aldrig kom tillbaka. Fruktansvärt!”

En annan person lyfter problem med anonyma orosanmälningar som inte är sanna.

Två familjehem beskriver att de har förmått att gå vidare efter en dålig erfarenhet med socialtjänsten.

Två andra svarar att de funderar på att sluta som familjehem på grund av uteblivet stöd respektive dåligt agerande från socialtjänstens sida.

Flera familjehem beskriver problem med tunga/krävande placeringar och en känsla av att ha misslyckats som familjehem.

Två familjehem med krävande placeringar svarar dock att de har kunnat acceptera att barnen har blivit omplacerade ifrån dem: Man kan inte alltid lyckas. En person svarar:

”Som jourhem är avsikten redan från start att det ska bli omplacering. Som familjehem får man tyvärr acceptera att man inte alltid kan lyckas och att det då är bättre med en omplacering. Tack och lov har det varit sällsynt.”

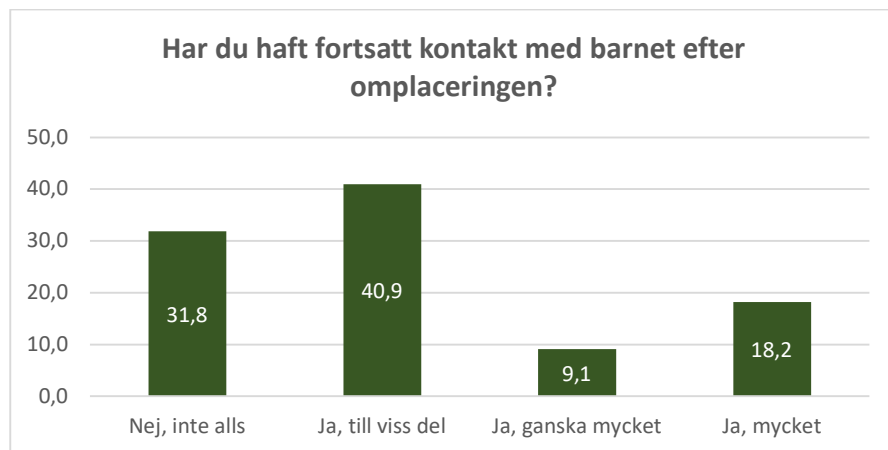
Jourhem upplever omplaceringar inte som jobbiga på samma sätt, eftersom det är så som ska ske: Omplaceringar ingår i konceptet när man är jourhem.

En person nämner att svårigheter som man kan uppleva som familjehem med barn känns lättare när man får positiv feedback av socialtjänsten.

En person nämner att barnet inte fick komma till tals och en annan att barnet har farit illa av ekonomiska skäl respektive på grund av besparingar.

Kontakt efter omplacering

32 % svarar att de inte alls haft kontakt med barnet efter omplaceringen, 41 % har haft det till viss del och mindre grupper har haft det ganska mycket och mycket (se figur 45). I 19 % av fallen har Socialtjänsten/företaget hjälpt till i planeringen av det. Socialtjänsten stödjer med andra ord inte kontakt med personer som kan vara viktiga anknytningspersoner för barnet.

Figur 45. Andelen som haft kontakt med barnet efter omplaceringen.

Krisstöd

För ett familjehem som knutit an till ett barn kan en omplacering vara en stor påfrestning. Det kan handla om själva förlusten av barnet som kan vara en stor sorg i sig. Det kan också vara smärtsamt att

veta att man inte får ha någon kontakt med barnet då det är Socialtjänstens mer eller mindre uttalade praxis. Det kan också handla om att man anser att processen varit bristfällig, och något som man kanske försökt påverka men inte lyckats med. Det kan också vara svårt att inte få orsakerna förklarade för sig; det är då lätt att hamna i funderingar kring varför omplaceringen ägde rum och utan svar från Socialtjänsten kan det vara svårt att lämna den frågan.

Det kan också handla om att barnet får en stor kris i om uppsägningen och att den blir en extra belastning för familjehemmet att hantera i en tid då sorgen över den egna förlusten av barnet också tar tid och kraft. En omplacering kan förstås också bero på att familjehemmet inte vill fortsätta av olika skäl, och då kan flytten förstås också vara en befrielse från ett kanske omöjligt uppdrag, men som också kan vara förknippad med skuld och känslor av misslyckande.

I undersökningen ställdes därför frågor om krisstöd i samband med omplaceringen. 17 % svarade att de fått del av krisstöd och 83 % fick det således inte. Av dessa svarade 37 % att de tog del av stödet. På frågan om stödet var en hjälp att bearbeta det som hänt och gå vidare svarade 62 % att det inte alls var en hjälp, 14 % att det var det till viss del, 10 % att det ganska mycket var ett stöd och 14 % var nöjda med stödet. Grupperna är mycket små här men i den yngsta kategorin är det *ingen* som menar att stödet var en hjälp att bearbeta och gå vidare medan man i de äldre grupperna uppskattade stödet något mer.

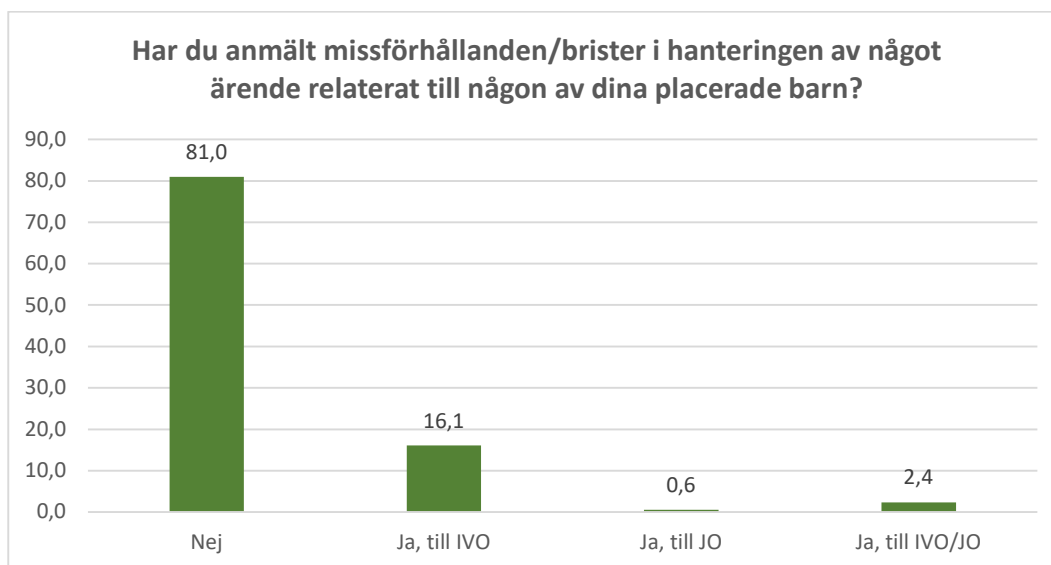
Alla som berörs av en ofrivillig omplacering behöver få erbjudande om krisstöd.

Anmälan till IVO och JO

IVO är tillsynsmyndighet för Socialtjänsten och till vilken man som familjehem kan göra anmälningar om man är orolig för att ett barn far illa i en process om man inte får gehör hos Socialtjänsten. De kan också göra granskningar.

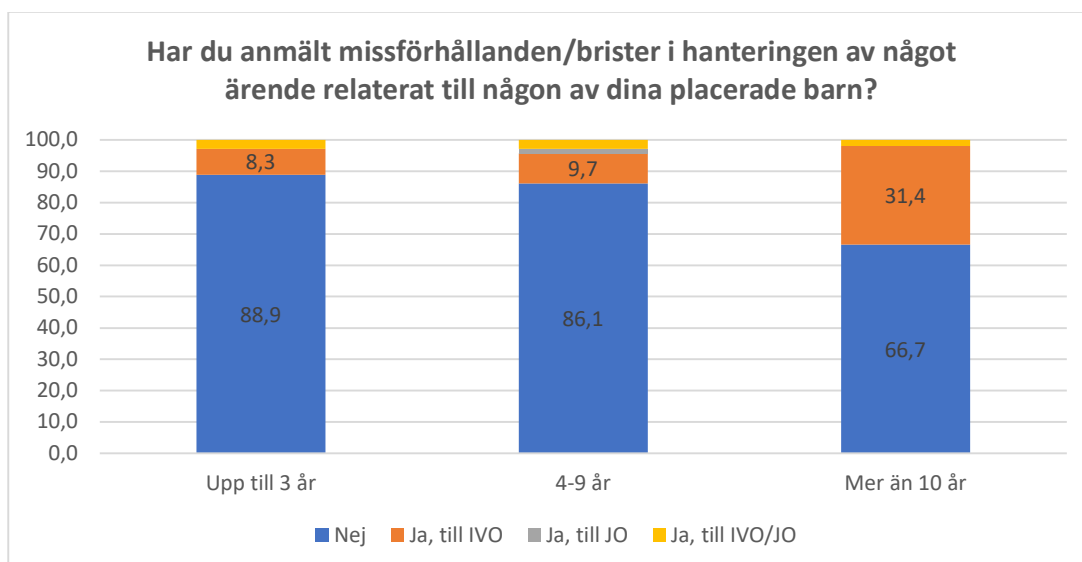
Familjehemmen har en ganska god insyn i hur Socialtjänsten /företagen arbetar med placerade barn. De har ofta en dubbel lojalitet mot både uppdragsgivare och barn. Det faktum att en stark drivkraft för familjehemmen är att kunna stödja och hjälpa ett barn gör förmodligen att de flesta ändå skulle säga att de har den starkaste lojaliteten gentemot barnen. När ett familjehem upptäcker brister i handläggningen från Socialtjänsten/företaget kan det anmälas till IVO, och om det rör den rättsliga prövningen är det JO som ärendet ska anmälas till.

19 % av familjehemmen i undersökningen svarar att de anmält ett ärende till IVO eller JO. Högst är andelen som anmäler till IVO men en liten andel har också anmält till JO (se figur 46).

Figur 46. Svar på frågan om man anmält till IVO och/eller JO.

Här finns rimliga skillnader kopplat till ålder. Det är en betydligt högre andel 60 + som någon gång anmält till IVO, 29 % har gjort detta till skillnad från 11 % bland de upp till 39 år. Om vi istället tittar på hur länge familjehemmet haft uppdrag som familjehem är skillnaderna ännu större (se figur 47). Bland dem som haft uppdrag i mer än 10 år är det 33 % som anmält en hantering någon gång till IVO eller JO. Detta jämfört med 11 % bland dem som haft uppdrag upp till 3 år. En tredjedel som varit familjehem i mer än 10 år har alltså varit med i processer som är så allvarliga att de valt att anmäla dem till JO eller IVO.

Figur 47. Svar på frågan om man anmält missförhållanden till IVO och/eller JO. Skillnader mellan grupper baserade på hur länge man haft uppdraget.

Det är också en ganska stor skillnad mellan kommuner och företag. Bland dem som har kommunen som uppdragsgivare är det 15 % som anmält, medan motsvarande andel bland dem som har företag är 28 %. Viktigt att komma ihåg är dock att vi inte vet när anmälan gjorts, och att den kan ha gjorts långt tillbaka i tiden och undersökningen kan tyvärr inte svara på vem som var uppdragsgivare vid tidpunkten för anmälan.

Öppna svar kopplat till frågan om anmälan

Det var den här frågan som förmodligen fick minst svar av alla vilket förstås hänger ihop med att relativt få anmält.

Tre personer svarade att IVO skickade anmälan till den anmälda kommunen med uppmaning att de skulle granska sig själva.

Två personer svarar att de inte har fått svar ännu respektive att ärendet ännu befinner sig under utredning.

Följande kommentarer lämnades också av en person vardera som handlade om anledning till anmälan och vad som hänt med den:

- Det fanns ett stort antal brister på socialtjänsten.
- Ingenting varaktigt.
- Inget.
- Inget mer än att de använder informationen i den nästa stora tillsynen: De öppnar inget eget ärende.
- Kritik mot socialtjänst.
- Massiv kritik på 9 sidor och verksamhetstillsyn, men ingen rättelse i familjehemmets ärenden.
- Socialtjänstens olika fel som gjordes vid hemtvingandet.
- Svaret var att familjehemmet fick sköta detta med kommunen själv.
- Ett familjehem anger att granskningen gjordes i barnets namn och familjehemmet inte fick ta del av den.
- Familjehemmet fick rätt.

5. Hur mår och trivs du jour- och familjehem?

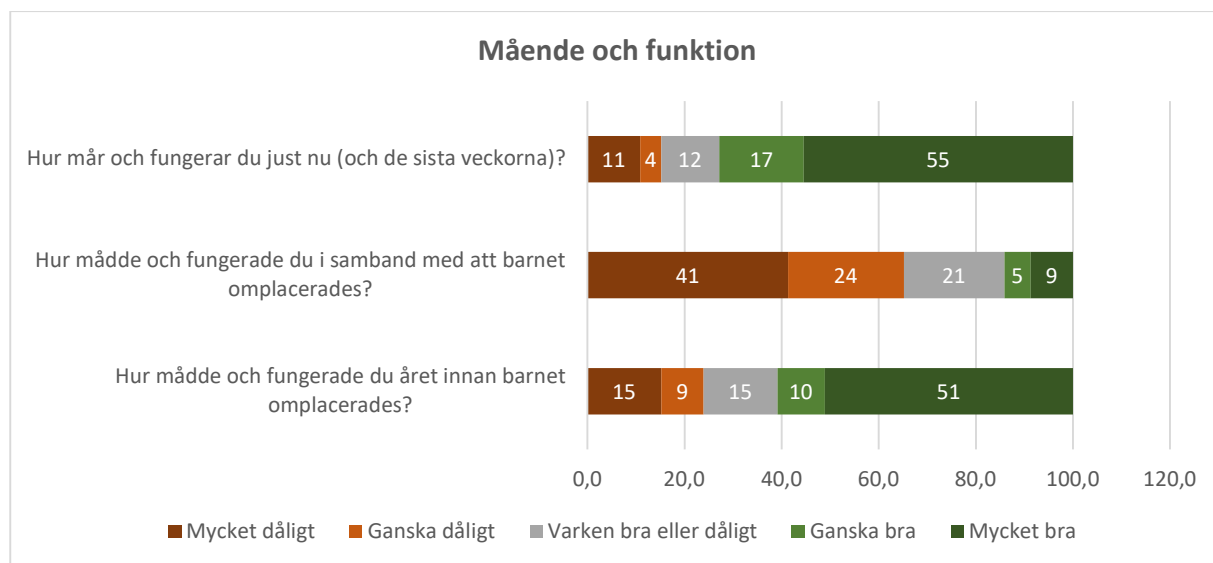
Slutligen redovisar vi några frågor som handlar om hur familjehemmen upplever att de mår och trivs i sin roll som jour- och/eller familjehem.

Hälsa

I undersökningen ingick även några frågor om hälsa, både nu och tidigare. Att ställa frågor om hur man mått och fungerat historiskt är förknippat med diverse mätfel. Vi kan dock ändå konstatera att de som svarade på undersökningen verkligen vill förmedla att omplaceringen för en stor grupp var en stor påfrestning. 24 % svarade att de mådde mycket eller ganska dåligt året innan barnets omplacerades och 61 % svarade att de mådde ganska bra eller mycket bra. I samband med omplaceringen svarar dock 65 % att de mådde ganska eller mycket dåligt, alltså 41 % fler än innan omplaceringen. Endast 14 % svarar att de mår bra eller mycket bra.

Det finns en tydlig tendens att personer som har företag som uppdragsgivare skattar sin hälsa högre än de som har kommun som uppdragsgivare. Det finns också en tendens att äldre personer skattar sin hälsa som högre, vilket är ett vanligt resultat även i andra studier.

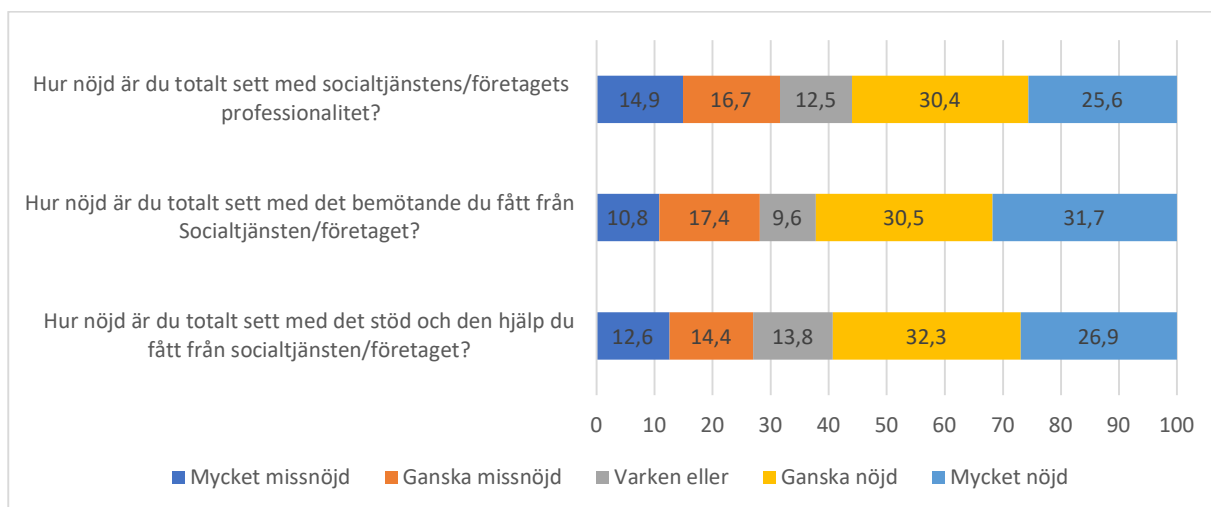
Det är möjligt att göra långt fler analyser för att bättre förstå vad som bidrar och inte bidrar till familjehemmens mående. Rimligen kan vi se effekter av bristande stöd, oro för ekonomi, hot och dålig kommunikation från uppdragsgivaren. Likaså är det rimligt att anta att motsatsen får effekter och stödjer ett gott mående. Uppdragsgivaren kan på olika sätt bidra till både barnens och familjehemmens mående och funktion. Mänskliga resurser som kan värnas eller hotas beroende på bemötande, kommunikation med mera.

Figur 48. Svaren på tre frågor om mående hos familjehemmen. Andel i %.

Bemötande och nöjdhet

I undersökningen fanns även några frågor om hur nöjd man är med den professionalitet man möts av, det bemötande man får och det stöd och den hjälp man får från Socialtjänsten/företaget. Det är en majoritet av familjehemmen som är mer eller mindre nöjda med Socialtjänsten eller företaget, och mellan 25-30 % som är ganska eller mycket missnöjda.

Figur 49. Svar på frågor om nöjdhet med bemötande mm.

Mer intressant kanske är att titta på eventuella skillnader mellan olika grupper. När det gäller skillnader mellan män och kvinnor är det bara i frågan om bemötandet som kvinnor och män skiljer sig mycket. Det är 29 % av kvinnorna som är *ganska eller mycket missnöjda med bemötandet* jämfört med 18 % av männen.

När det gäller ålder är mönstret att de över 60 år och de upp till 40 år är de mest nöjda medan grupperna däremellan tycks vara något mer missnöjda. I frågan om professionalitet är andelen missnöjda ungefär 1/3 i åldersgrupperna 40-59 år och ungefär 25 % i den yngsta och äldsta åldersgruppen (se översta stapeln i figuren). Störst skillnad är det i frågan om bemötandet där 35 % av familjehemmen i åldern 40-49 år är ganska eller mycket missnöjda jämfört med 20 % i gruppen 60+ och även i gruppen upp till 39 år. I frågan om man totalt sett är nöjd med det stöd och den hjälp man fått från socialtjänsten eller företaget (se stapeln längst ner) så är det nästan 30 % i alla åldersgrupper utom 60+ som är missnöjda med stödet. I gruppen 60+ är andelen missnöjda endast 13 %.

När det gäller uppdelningen beroende på vem man har som uppdragsgivare finns stora skillnader. Generellt är andelen *missnöjda störst bland dem som har både företag och kommun* som uppdragsgivare, och bland dem som just nu inte är familjehem (där finns både fd familjehem och jourhem). Där är andelen missnöjda mellan 40-48 %. Skillnaden mellan kommunen som uppdragsgivare och företaget är ganska stor, och förhållandevis jämn över de tre frågorna. Det är 23-28 % av dem som har kommunen som uppdragsgivare som är missnöjda medan motsvarande andel bland dem som har företag som uppdragsgivare är 12 % (se vidare i tabellbilagan).

Vad är då viktigt för ett familjehem?

Undersökningen har fokuserat på ett antal faktorer. Det finns givetvis fler och vi kan inte säga något om hur betydelsefulla de är eftersom vi helt enkelt inte frågat om dem.

När vi gör en regressionsanalys¹⁴ för att studera betydelsen av olika faktorer framkommer nedan:

Faktorer vi undersökt:

- Kommun eller företag som uppdragsgivare
- Kön, ålder och utbildningsnivå
- Kommunikation
- Att uppleva att man är en värdefull informant
- Att kunna få snabba svar
- Att ha visst inflytande
- Ha förståelse för processen
- Otrygg ekonomi
- Trygg med avtal
- Om uppdraget skapat problem att få lån, VAB, sjukpenning mm
- Om man upplevt hot
- Stöd

De faktorer som verkar ha störst betydelse för om man är nöjd med Socialtjänsten eller det konsulentstödda företaget eller inte är:

- Stöd
- Kommunikation
- Förståelse för processen

Som med alla statistiska analyser bör man vara försiktig i tolkningen och förståelsen av resultaten. Exempelvis kan det tyckas märkligt att det inte tycks spela någon roll om man varit utsatt för hot och insinuationer. Variationen var tämligen liten i denna faktor, relativt få har varit utsatta för det. Mer statistiska analyser med ett bredare underlag kan behöva göras för att få ökad tillförlitlighet. Likaså är det viktigt att påminna sig om att det säkerligen finns faktorer som inte alls finns med i undersökningen som kanske är mer viktiga för familjehem.

¹⁴ För mer information om regressionsanalysen kontaktas ansvarig för undersökningen.

Författarpresentation

Sara Göransson

Sara ansvarar för undersökningen i sin helhet och har skrivit allt relaterat till de kvantitativa analyserna, inledning, sammanfattning och slutsatser.

Sara är disputerad i arbets- och organisationspsykologi, och har även ett kliniskt intresse och är utbildad psykoterapeut (steg-1). Sara har sedan 90-talet arbetat med såväl kvalitativa som kvantitativa undersökningar både inom forskning och i det egna företaget samt publicerat ett antal rapporter både vetenskapliga och mer populärvetenskapliga.

Sedan 2017 är Sara familjehem och har två placerade barn. Sara har även varit jourfamilj vid några tillfällen.

Kathrin Dohse

Kathrin har framförallt ansvarat för att gå igenom och analysera de öppna svaren i undersökningen och skrivit dessa resultatdelar. Kathrin jobbar som biomedicinsk analytiker på Mikrobiologen vid Laboratoire Medicinskt Centrum på Visby lasarett. Ingångsporten till detta projekt är att Kathrin själv är mamma till ett tvångsomhändertaget barn som nu fått flytta hem igen.

Eva Hallgren

Eva är lärarutbildad med mångårig erfarenhet som framgångsrikt familjehem. Eva är ordförande i föreningen Barnperspektivet i Sverige (BPIS) som driver barnfrågor. Eva fungerar ofta som stödperson till familjehemsföräldrar och biologiska föräldrar. Eva är också moderator för BPIS på sociala media där många föräldrar diskuterar och får stöd. Eva har bidragit till flera utredningar i riksdagen och påverkat flera lagar om barn. Eva har också författat boken "Det är inte enskilda fall".

Leonard Ngaosuvan

Leonard, fil dr i psykologi, har mångårig erfarenhet som universitetslärare i psykologi, kognitionsvetenskap och socialt arbete. Han har författat flera vetenskapliga arbeten om familjerätt, samt boken Familjerättspsykologi. Som bisyssla granskar Leonard socialtjänstutredningar, främst vårdnadstvister och LVU-ärenden. För närvarande är Leonard lektor i socialt arbete på Linköpings Universitet.

Övriga som bidragit

Susanne Säfström Markebjer var med i framtagandet av enkäten men har sedan inte haft möjlighet att bidra i skriv- och analysarbete.

Stort tack också till Agnes Ovuka för hjälp med att lägga in frågor till enkäten i systemet.